

”Meillä on ilo ja riemu aina täällä, kun me opitaan uutta”

Taideperustainen toimintatutkimus hyvinvointia tukevan taidetoiminnan kehittämistä muistikuntoutujille ja heidän lähi-ihmisille

Emmi Kinnunen
Pro gradu -tutkielma
Lapin yliopisto
Taiteiden tiedekunta
Kuvataidekasvatus

2020

Lapin yliopisto, taiteiden tiedekunta

Työn nimi: ”Meillä on ilo ja riemu aina täällä, kun me opitaan uutta” – Taideperustainen toimintatutkimus hyvinvointia tukevan taidetoiminnan kehittämisestä muistikuntoutujille ja heidän lähi-ihmisille

Tekijä: Emmi Kinnunen

Koulutusohjelma/maisteriohjelma: Kuvataidekasvatus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 90, liitteet (5)

Vuosi: 2020

Tiivistelmä

Pro gradu -tutkielma käsittelee hyvinvointia tukevan taidetoiminnan kehittämistä muistikuntoutujille ja heidän lähi-ihmisille. Tutkimus rakentuu Lapin Muistiyhdistyksen kanssa tehdyn yhteisötaideprojektin ympärille. Tutkimusstrategiana toimii taideperustainen toimintatutkimus, joka kohdistuu yhteisöllisen kuvataidekasvatuksen prosesseihin sekä taidelähtöisten menetelmien soveltamiseen käytännössä.

Yhteisötaideprojektissa järjestettiin seitsemän kertaa kokoontunut Aistikas -taidetyöpaja, joiden läpileikkaavana teemana toimi ilo. Työpajojen toiminta perustui moniaistiseen ja muistia aktivoivaan taiteen tekemiseen ja tutkimiseen. Työpajojen teoksista järjestettiin yhteinen näyttely ”Ilokas”, jossa oli esillä myös yhteisöllisesti rakennettuja teoksia. Tutkimuksen aineistotriangulaatio muodostuu Aistikas -taidetyöpajojen suunnittelusta, niiden aikana kerätyistä havainnoista ja dokumenteista sekä työpajojen päätteeksi pidetystä ryhmäkeskustelusta ja loma-kekselystä.

Tutkimuksessa haettiin teoriaohjaavan analyysin kautta vastauksia kysymykseen, mistä tekijöistä hyvinvointia tukeva taidetoiminta muodostuu Aistikas -taidetyöpajassa. Huomiota kiinnitettiin myös minkälaisia merkityksenantoja osallistujat antavat itseilmaisulle ja onnistumisen kokemuksille sekä mitkä taideperustaiset toimintamuodot edistävät sosiaalisten suhteiden syntymistä ja osallisuuden kokemuksia. Tutkimuksessa muodostettu taidetoimintamalli tiivistää tutkimuksen tulokset. Hyvinvointia tukevan taidetoiminnan keskeisimpinä tekijöinä näyttävät moniaistiset taidekokemukset, yhdessä tekeminen ja yhteiset päämäärät, luova ilmaisu sekä turvallinen toimintaympäristö. Työpajat tarjosivat osallistujille uusia kokemuksia, virkistystä ja yhdessä tekemisen iloa. Toistuvien rutiinien sekä rohkaiseva ja kannustava ohjauksen myötä, työpajoihin syntyi avoin ja turvallinen ilmapiiri, joka mahdollisti hyväksytyksi tulemisen ja osallisuuden kokemusten muodostumisen.

Avainsanat: moniaistisuus, hyvinvointi, yhteisöllinen taidekasvatus, taideperustainen toimintatutkimus, taidetoimintamalli

University of Lapland, Faculty of Art and Design

The title of the pro gradu thesis: “We always have joy and elation as we learn new things” – Art-based action research on developing art activities for memory disorders and their relatives that support well-being

Author: Emmi Kinnunen

Degree programme/ subject: Art Education

The type of the work: pro gradu thesis

Number of pages: 90, attachments (5)

Year: 2020

Summary

This study examines the process of developing art activities for memory disorders and their relatives that support well-being. The research is formed around a community art project that was organized with the Lapland Memory Association. The study consists of art-based action research focusing on processes of art education and the practical application of art-based methods.

Within the study, an art workshop called Aistikas, was organized once a week, a total of seven times. The overall theme of workshops was joy. Art-based activities were based on multisensory experiences and creative reminiscence methods. In the end of workshops was an art exhibition “Ilokas” that displays artworks of workshops. Research material includes the planning of Aistikas art workshops, observations and documents collected during them, and the group discussion and a form query held at the end of workshops.

Through theory-driven analysis, the study sought answers on what art activities support well-being in Aistikas workshops. Also, the questions what kind of meanings are given by participants to self-expression and experiences of success, and which art-based activities contribute to the emergence of social relationships and experiences of inclusion, were asked. Based on findings an operational model for art education was formed, summarizing the results of this study. The key factors are multisensory art experiences, working together and common goals, creative expression and a safe environment. The workshop had offered participants new experiences and the joy of working together. Participants also felt art-based activities refreshing. With repeated routines and encouraging and supportive guidance, workshops created an open and safe atmosphere that allowed the experiences of acceptance and inclusion to be formed.

Keywords: multisensory experience, wellbeing, community-based art education, art-based action research, operational model for art education

Sisällys

1 Tutkimuksen lähtökohdat	2
1.1 Johdanto	2
1.2 Taide ja kulttuuri osana hyvinvointiyhteiskuntaa	3
1.3 Tutkimuksen ja kehitystyön kentällä	5
1.4 Tutkimuksen jäsentyminen ja tutkimuskysymykset	10
2 Teoreettinen viitekehys	13
2.1 Hyvinvointia taiteesta ja kulttuurista	13
2.2 Taidekokemus ja taiteen sosiaalinen luonne	17
2.3 Yhteisöllinen taidekasvatus hyvinvoinnin edistäjänä	21
3 Tutkimuksen menetelmälliset valinnat	25
3.1 Taideperustainen toimintatutkimus	25
3.2 Aineistot	29
3.3 Analyysi	34
3.4 Eettiset kysymykset	36
4 Toiminnan kuvaus	38
4.1 Toiminnan konteksti	38
4.2 Toiminnan muotoutuminen ja tavoitteet	39
4.3 Aistikas -työpajojen kuvaus	44
5 Toiminnan tuloksia	64
5.1 Uusia kokemuksia ja yhdessä tekemisen iloa	64
5.2 Uppoutumista taiteen tekemiseen	65
5.3 Teosten henkilökohtaisuus ja onnistumisen kokemukset	67
5.4 Yhdessä oppimista ja kannustava ilmapiiri	69
5.5 Kohtaamisia teosten äärellä	71
6 Johtopäätöksiä	74
6.1 Toimintamallin hahmottaminen	74
6.2 Arviointi ja kehityskohteita	76
7 Pohdinta	79
Lähteet	82
Liitteet	

1 Tutkimuksen lähtökohdat

1.1 Johdanto

”Taiteen avulla voidaan päästä keskusteluun ihmisen kanssa. Taiteen tekeminen tai katsominen voi myös tukea ihmisen yhteyttä omaan itseensä ja sen vahvistumista. Taide on ihmiselle yksi itseilmaisun muoto. Jos ihminen on nauttinut taiteesta jollain tavalla elämänsä aikana, hänellä pitäisi olla tilaisuuksia taiteen kokemiseen ja sen ympäröimänä elämiseen myös sairastuneena.” (Wardi, 2007.)

Näin kuvailee Rafael Wardi, suomalainen kuvataiteilija, joka on tunnettu värikkäistä maalauksista sekä puolisostaan Reetta Wardista maalaamista teoksista. 90-luvun lopussa Wardin puoliso sairastui Alzheimerin tautiin ja sairaalassa vietetyn ajan taiteilija maalasi vaimoaan sekä dementiaosaston maailmaa ja arkea. Taiteilijan tekemien kuvien kautta osaston asukkaat olivat saaneet vahvoja muistoja eletystä elämästä. (Wardi, 2007.) Taide voikin puhutella sen vastaanottajia voimakkaasti, laittaa mielikuvituksen liikkeelle ja tuottaa kokonaisvaltaisia kokemuksia. Taidekokemukset voivat myös antaa voimaa ja mahdollisuuden irtautua arjesta. Taiteen ja kulttuurin synnyttämät kokemukset ovat monille ihmisille hyvän elämän edellytys, toisille ne voivat merkitä puolestaan harrastusta tai ajanvietettä. Oikeus osallistua kulttuuri- ja taidetoimintaan sekä ilmaista ja kehittää itseään kuuluu kaiken ikäisille ja kuntoisille ihmisille, koko elämän ajan. (Hyyppä & Liikanen, 2005, s. 104–107; Liikanen, 2010, s. 25.)

Kulttuurin ja taiteen vaikutukset ihmisen hyvinvointiin on tunnistettu jo pitkään. Taiteen luomat elämykset, luovuus ja vuorovaikutus muiden kanssa liittyvät hyvään terveyteen ja hyvinvointiin monin osin. Suomessa taidetta ja taiteisiin perustuvia menetelmiä on sovellettu terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen ja tukemiseen jo vuosien ajan. Samalla toiminnan ja tutkimuksen kentät ovat laajentuneet käsittämään yhä useampia toimintaympäristöjä, kuten työpaikkoja ja hoitolaitoksia. (Rankanen & Pusa, 2014, s. 10.) Taiteisiin liitettyjen käsitysten ja merkitysten monipuolistuessa myös taidekasvatuksen tehtävät ovat laajentuneet luokkahuoneiden ulkopuolelle, kuten sosiaali- ja terveystoiminnan pariin ja yhteistyöhön kolmannen sektorin kanssa. Nykypäivänä taidekasvatus ymmärretään perinteisten taitojen opettamista monipuolisempaan, ja taideopettajien rooli on muuttunut ennemminkin taiteellisen luovuuden kehittäjäksi ja dialogisen toimintakulttuurin mahdollistajaksi. (Jokela, Hiltunen & Härkönen, 2015, s. 436.)

Myös kuvataidekasvatuksen opinnot kattavat laajentuneen toimintakentän. Syksyllä 2018 sain maisteriopintojen myötä mahdollisuuden osallistua yhteisötaideprojektiin, joka toteutettiin

yhdessä Lapin Muistiyhdistyksen kanssa. Projektin tavoitteena oli kehittää uudenlaista, taiteisiin perustuvaa toimintaa muistokuntoutujille ja heidän lähi-ihmisille. Tässä tutkielmassa käytän muistisairauteen sairastuneista henkilöistä sanaa muistikuntoutuja, vaikka kirjallisuudessa käytetään edelleen yleisesti sanaa muistisairas. Muistisairauksiin on perinteisesti liittynyt kielteinen leima ja sanan vaihtamisella pyritään asenneilmapiirin muutokseen. Lähi-ihmisillä käsitän tässä tutkimuksessa omaisten lisäksi myös muut sukulaiset ja ystävät.

Oma kiinnostukseni projektia kohtaan syntyi muistisairauksiin liittyvistä omakohtaisista kokemuksista. Suvussani ilmentyneen Alzheimerin myöstä olen pohtinut mitä kaikkea voikaan tapahtua, kun luovuudelle alkaa syntyä tilaa ja aikaa. Oman kädenjäljen näkeminen voi tuottaa iloa, ihmetystä ja ihailua: minäkö tuon olen saanut aikaan? Myös itse teoksista voi tulla sairastuneelle tärkeitä ja merkityksellisiä. Yhteisötaideprojektin myötä kiinnostukseni taiteen, hyvinvoinnin ja kuvataidekasvatuksen yhteyksistä kasvoi ja niiden käsitteleminen pro gradu -tutkielmassa tuntui mielekkäältä.

Yhteisötaideprojekti tarjosi hyvän tilaisuuden taideperustaiselle toimintatutkimukselle, jossa käytännön toiminta, tutkimus ja kehitystyö tapahtuvat samanaikaisesti. Taideperustaista toimintatutkimusta on kehitetty Lapin yliopistossa taiteiden tiedekunnassa ja sitä käytetään usein taidekasvatuksen, soveltavan kuvataiteen ja nykytaiteen kehittämissuhteissa. Projektit ovat tähänneet esimerkiksi paikalliseen kehittämiseen ja hyvinvointityön edistämiseen. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 9–12; Jokela, Hiltunen & Härkönen 2015, s. 435–436.)

Tämän tutkimuksen tehtävä kiinnittyy Lapin Muistiyhdistyksen kanssa toteutetun yhteisötaideprojektin tavoitteisiin, eli hyvinvointia edistävän taidetoiminnan kehittämiseen muistikuntoutujille ja heidän lähi-ihmisille. Tutkimus kohdistuu yhteisöllisen kuvataidekasvatuksen prosesseihin sekä taidelähtöisten menetelmien soveltamiseen käytännössä. Tutkimuksen ytimen muodostaa Aistikas -taidetyöpajan osallistujien kokemukset ja merkityksenannot. Tutkimuksen tavoitteena on tunnistaa hyvinvointia tukevan taidetoiminnan tekijöitä ja muodostaa niistä toimintamalli. Samalla tutkimus asettuu sen ainutlaatuisessa tutkimuskontekstissa osaksi laajempaan hyvinvoinnin, taiteen ja taidekasvatuksen parissa tehtyä tiedonmuodostusta.

1.2 Taide ja kulttuuri osana hyvinvointiyhteiskuntaa

Suomessa terveyden ja hyvinvoinnin tasa-arvoinen edistäminen on osa hyvinvointiyhteiskunnan tavoite- ja arvomaailmaa. Kulttuurin vaikutukset nähdään säteilevän laajasti yhteiskuntaan

ja ihmisten hyvinvointiin myös valtion kulttuuripolitiikan näkökulmasta. Kulttuuripolitiikan toteutumisen lähtökohtana toimii kansalaisten perus- ja kulttuuriset oikeudet, jotka on kirjattu myös Suomen perustuslakiin ”*jokaisen oikeus kehittää itseään, taiteen vapaus sekä oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin*”. Kulttuuripolitiikan tehtävät ja tavoitteet liittyvät luovuuden, moninaisuuden ja osallisuuden edistämiseen. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2017, s. 15–16.) Nämä tavoitteet toteuttavat myös YK:n Ihmisoikeuksien julistuksen 27 artiklan mukaista oikeutta nauttia ja osallistua yhteiskunnan tarjoamiin taiteisiin ja kulttuuriin sekä mahdollista ilmaista niiden kautta itseään vapaasti (The Universal Declaration of Human Rights, 1948).

Taiteen ja kulttuurin merkitys osana ihmisten elämää on omaksuttu suomalaiseen taide- ja kulttuuripolitiikkaan 1970-luvun puolivälissä. Taiteen itseisarvon ohelle muodostui käsitys taiteen merkitysten syntymisestä taidetta tehdessä, sitä vastaanotettaessa ja kuluttaessa. Kulttuuripolitiikan keskittyminen taiteen osallistaviin vaikutuksiin avasi näkökulmia laajempaan yhteisölliseen kokemukellisuuteen, osallisuuteen ja toimijuuteen. Taidekäsityksen laajetessa on alettu puhua myös taiteen soveltavasta käytöstä, jolloin taide voi toimia työväliseinä erilaisissa yhteyksissä, kuten kasvatuksen ja hyvinvoinnin aloilla. (Laes & Rautiainen, 2019, s. 130–131.) Suomessa kulttuurihyvinvointialan juuret voidaan ajoittaa 1990-luvun alkuun, jolloin Terveyttä kulttuurissa -toiminta järjestyi osana YK:n ja Unescon Arts in Hospital -toimintaa. Taiteen avulla pyrittiin lisäämään hoitolaitosten viihtyvyyttä sekä integroida taide- ja kulttuuritoiminta osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon hoitotyötä. (Isotalo, 2017.)

Käsitys taiteesta, kulttuurista ja luovuudesta osana ihmisen hyvän elämän edellytysten vahvistajana on tullut suomalaiseen kulttuuripolitiikkaan varsinkin 2000-luvulla. Yksi merkittävin periaatepäätös on ollut vuonna 2007 Valtioneuvoksen hyväksymä Terveiden edistämisen politiikkaohjelma. Tähän liittyen opetusministeriö käynnisti Kulttuurin hyvinvointivaikutusten toimintaohjelman vuosille 2010–2014, jonka nimi muutettiin myöhemmin Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelmaksi (Taiku). Toimintaohjelman tehtävänä oli edistää taiteen ja kulttuurin hyvinvointia tukevia vaikutuksia. (Liikanen, 2010, s. 3.) Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelma antoi sysäyksen laajalle hallintorajat ylittävälle kehittämistoiminnalle. Toimintaohjelmaa varten valtiotieteiden tohtori Hanna-Liisa Liikanen ja asiantuntijaryhmä laativat selvityksen, jonka mukaan ohjelman painotusalueeksi muodostettiin: 1) kulttuuri osallisuuden, yhteisöllisyyden, arjen toimintojen ja ympäristöjen edistäjänä, 2) taide ja kulttuuri osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa sekä 3) työhyvinvoinnin tukeminen taiteen ja kulttuurin keinoin. (Lilja-Viherlampi & Rosenlöf, 2019, s. 31; Liikanen 2010, s. 3.)

Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelman loppuraportissa annetaan useita toimenpidesuosituksia, jotka toimivat useiden tänä päivänä toimivien hankkeiden ja tutkimusten lähtökohtana. Toimintaohjelman kautta on vuonna 2015 syntynyt esimerkiksi taiteen ja hyvinvoinnin yhteyksien kehittämisen ja viestinnän yhteistyöverkosto Taikusydän-yhteyspiste. Sen tavoitteena on kehittää ja välittää tietoa hyvistä käytännön ratkaisuista, joilla taiteen sekä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten yhteistyö saataisiin pysyväksi osaksi hyvinvointia edistäviä palveluita. Tehtävänä on myös kerätä ja välittää tietoa taiteen hyvinvointivaikutuksia koskevista projekteista ja tutkimuksista sekä edistää moniammatillista yhteistyötä ja työllisyyttä sosiaali- ja terveydenhuollon sektorille. (Lilja-Viherlampi & Rosenlöf, 2019, s. 32; Laitinen, 2017, s. 10.)

1.3 Tutkimuksen ja kehitystyön kentällä

Useat kansainväliset ja kotimaiset tutkimukset osoittavat, että kulttuurilla, taiteella ja taiteellisella toiminnalla on positiivisia vaikutuksia yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointiin. Tutkimusten tieteenalat, tutkimusintressit ja toimintaympäristöt eroavat kuitenkin toisistaan, tuottaen keskenään erilaista tietoa ja tuloksia. Lääketieteellisillä mittauksilla voidaan tutkia esimerkiksi stressihormonien määrää ja verenpainetta, kun psykologian alalla saatetaan keskittyä puolestaan taiteen oppimiseen, ajatteluun ja tunteisiin vaikuttaviin ulottuvuuksiin. Tutkimukset liikkuvat myös erilaisilla tarkastelutasoilla, joissa näkökulma voi keskittyä esimerkiksi yksilöön, yhteisöön tai yhteiskuntaan. Tutkimustuloksissa löytyy myös eroja siinä, pyritäänkö niissä todentamaan vai ymmärtämään taiteen hyvinvointivaikutuksia. (Laitinen, 2017, s. 13–16, 27.) Seuraavaksi esittelen erilaisia taidelähtöisiä tutkimusprojekteja ja hankkeita, joiden piiriin oma tutkimukseni asettuu. Tarkoituksena on esitellä, millaisista erilaisista lähtökohdista tutkimuksia on toteutettu ja millaista tietoa niiden avulla on saatu. Tutkimukset ja hankkeet piirtävät kuvaa oman tutkielmani toimintakentästä sekä esittelee keskeistä kirjallisuutta.

Kotimaista tutkimusta taiteiden ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä ovat tutkineet mm. neurologi ja lääketieteen tohtori Markku T. Hyypä, jonka tutkimusintressit kiinnittyvät sosiaalisen pääoman, kulttuurin sekä yhteisöllisyyden vaikutuksiin terveydelle ja hyvinvoinnille. Hyypän (2013) mukaan, taiteen hyvinvointivaikutusten keskiössä on osallistuminen ja yhdessä tekeminen. Vapaaehtoinen ja vapaa-ajalla tapahtuvat taide- ja kulttuuriharrastukset ovat yksiä tärkeimpiä sosiaalisen osallistumisen muotoja, sillä ne tapahtuvat aina yhteisöllisyyden merkeissä. Sosiaalinen pääoma karttuu yhteisen päämäärän ja toiminnan muodostamista yhteenkuuluvuuden

ja yhteisöllisyyden kokemuksista, eli me-hengestä. Taide- ja kulttuuriharrastusten terveyttä edistävät vaikutukset perustuvat niiden verkostoivaan ja sosiaaliseen ominaisuuteen. (Hyypä, 2013, s. 18, 125; Hyypä & Liikanen, 2005, s. 98.) Hyypä on julkaissut aiheesta useita tiede- ja oppikirjoja, kuten *Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys* (2002), *Kulttuuri pidentää ikää* (2013) sekä Hanna-Liisa Liikasen kanssa kirjoittama *Kulttuuri ja terveys* (2005), jossa kirjoittajat lähestyvät kulttuurin, taiteen ja terveyden vuorovaikutusta monitieteisesti.

Liikanen (2005) tuo esille terveydenhuollon arkisten käytäntöjen merkityksiä. Hän pohjaa näkökulmansa väitöskirjatutkimukseensa *Taide kohtaa elämän? Arts in Hospital -hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisen hoitoyksilöiden arjessa ja juhlassa* (2003). Sosiaalitieteiden näkökulmasta toteutettu tutkimus käsittelee asiakkaiden ja henkilökunnan kokemuksia tapahtumista, joissa on ollut mukana taiteen ja kulttuuritoiminnan elementtejä. Liikasen tutkimus osoittaa, että taide voi olla mukana rikastuttamassa hoitolaitosten arkea. Taiteen tekemisen prosessissa voi syntyä myös yhteisöllisyyttä ja kokemisen iloa. Osallistujat olivat saaneet toiminnassa henkilökohtaisia ja merkittäviä kokemuksia esimerkiksi musiikin, tanssin, kirjoittamisen ja maalaamisen kautta. Useille hoitoyksiköiden asukkaille taide näyttäytyi henkilökohtaisena ja tärkeänä osana elämää. (Hyypä & Liikanen, 2005, s. 134–145.)

Taidekasvatuksen näkökulmasta kulttuurin, taiteen ja hyvinvoinnin aihetta on puolestaan lähestynyt taiteiden tohtori Tiina Pusa (2012), jonka väitöskirjatutkimus *Harmaa taide. Taiteen ja vanhuuden merkityssuhteita* on puheenvuoro ikääntymiskeskusteluun. Aineisto tuo esille, että vanhuus näyttäytyy moninaisena ja yksilön suhde taiteeseen ja taidekäsitteet ovat elämän mitaisia prosesseja. Tämä edellyttää taidekasvatukselta moninaista käsitystä taiteesta, jossa yksilön tarpeet ja taustat huomioidaan tilannesidonnaisesti. Tasa-arvoisen taidekasvatuksen ei tulisi määrittellä toiminnan tavoitteita osallistujien puolesta, vaan tarjota olosuhteissa, joissa yksilöt voivat vaikuttaa itse oman elämänsä muodostumiseen. Tutkimukseen osallistuneet eläkeläiset olivat kokeneet taiteen eheyttävänä ja itsensä kehittämisen paikkana, jossa uudistuminen ja muutos nähtiin mahdollisena. Taiteen kautta osallistujille oli avautunut myös tie nähdäksesi tulemiselle. (Pusa, 2012, s. 222.)

Kuvataidekasvatuksen professori Mirja Hiltunen (2009) on tutkinut ja kehittänyt väitöskirjatyössään *Yhteisöllinen taidekasvatus. Performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä* yhteisöllisen taidekasvatuksen teoriaa ja käytäntöä. Hiltunen nostaa tutkimuksessaan esille sosiokulttuurisen ympäristön taidekasvatuksen lähtökohtana. Taide ja taiteen menetelmät voivat toimia työvälineinä pyrittäessä syvempään merkitykseen, sosiaalisen ja kulttuurisen

alueen edistämiseen sekä yhteisten symbolien rakentamiseen. Taide ja taidekasvatus voivat tarjota merkityksellisen toiminnan tiloja, joissa jakamisen ja teoksellisuuden yhteyksissä syntyvä yhteys tukee yksilöiden ja yhteisöjen voimaantumista ja emansipaatiota. Yhteisöllisen taidekasvatuksen lähtökohdat löytyvät sosiokulttuurisesta ympäristöstä, vuorovaikutuksesta ja kohtaamisesta toisten kanssa. (Hiltunen, 2009, s. 251, 257)

Taiteen, kulttuurin ja hyvinvoinnin parissa tehdyistä tutkimuksista on tehty myös kattavia kirjallisuus- ja tutkimuskatsauksia. Esimerkiksi taiteen professori Kai Lehiköisen ja kulttuurin tutkija Elise Vanhasen (2017) koostama *Taide ja hyvinvointi*, esittelee eri viimeaikaisia kotimaisia ja kansainvälisiä tutkimuksia taiteisiin osallistumisen vaikutuksista esimerkiksi ikääntyneiden, maahanmuuttajien ja erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvointiin. Katsaus on julkaistu osana ArtsEqual -tutkimushanketta, jonka toimintakausi kestää aina 2021 vuoteen asti. Hanke muodostuu kuudesta tutkimusryhmästä, joiden tarkoituksena on tulkita taiteen asemaa kaikille tasapuolisesti kuuluvana peruspalveluna, joka edistää yhteiskunnallista tasa-arvoa ja hyvinvointia laaja-alaisesti. Hanke tuottaa myös uutta tietoa siitä, kuinka taidetta julkisena palveluna voitaisiin kehittää luovan ja osallistuvan kansalaisuuden vahvistamiseksi. Hankkeessa analysoidaan myös eri sektoreilla toteutettujen interventioiden hyvinvointivaikutuksia. (Taideliopisto 2020; Laitinen, 2017, s. 10.)

Kulttuurin ja taiteen hyvinvointivaikutusten tutkimiseen on useita erilaisia lähestymistapoja. Liisa Laitisen (2017) koostama kirjallisuuskatsaus *Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua*, esittelee eri tieteenalojen lähtökohdista toteutettuja tutkimuksia, jotka liittyvät taiteen ja hyvinvoinnin suhteisiin. Katsaus tuo esille, että vaikka taiteella ja taiteellisella toiminnalla on hyvinvointiin liittyviä positiivisia vaikutuksia, ei tutkimusten ja -tulosten tuottama tieto ole aina yksiselitteistä. Tutkimusten kontekstisidonnaisuus, tilanteisuus ja vaikutusten relatiivisuus vaikuttavat osaltaan tuloksiin.

Taidelähtöisiä ja taideperustaisia tutkimuksia ja kehittämishankkeita on tehty myös muistisairauksiin liittyen erilaisista lähtökohdista käsin. Tutkimukset ja kehityshankkeet liittyvät hyvinvointiin ja terveyteen niin aivotoiminnan ja kognitiivisten kykyjen tarkastelun kautta, kuin käytännön kasvatustyön kehittämisen ja osallistujien omakohtaisten merkityksentojen näkökulmasta. Seuraavaksi esittelen sellaisia tutkimuksia ja kehityshankkeita, jotka liittyvät kuvataiteen interventioihin, mutta eivät kuitenkaan sulje pois taiteidenvälisyyttä.

Rhea Young, Paul M. Camic ja Victoria Tischlerin (2016) koostama julkaisu *The impact of community-based arts and health interventions on cognition in people with dementia: a*

systematic literature review arvioi ja määrittelee nykyisiä tutkimuksia, jotka käsittelevät taiteen vaikutuksia muistisairaiden kognitiiviseen toimintaan. Tutkimuksissa on käytetty yhteisökeskeisiä taiteen ja terveyden interventioita. Julkaisu esittelee seitsemän kuvataiteen taideohjelman tuloksia, jotka sisältävät taiteen tekemistä, taidekasvatusta ja taiteen tarkastelua. Kaikki tutkimustulokset osoittavat, että interventioilla on ollut jonkinlainen positiivinen vaikutus osallistujien kognitiivisiin toimintoihin. Taiteen tekeminen ja tarkastelu on esimerkiksi lisännyt osallistujien verbaalista kommunikaatiota, keskittymiskykyä ja muistin piristymistä. Kuvataiteiden on todettu myös edistävän uuden oppimista ja älyllistä stimulaatiota.

Turun ammattikorkeakoulun Terveys ja hyvinvoinnin TEHU-hankkeessa on kehitetty aivoterveyttä edistäviä menetelmiä ja työkaluja. Tutkimus- ja kehittämishankkeen näkökulma on ollut taidetoiminnan ennaltaehkäisevän työn näkökulma. Taidetoiminta suunnattiin aivojen ja muistin toiminnan aktivoimisesta ja aivoterveystään kiinnostuneille kolmasikäläisille. Heillä tarkoitetaan eläkkeellä tai eläkkeelle jäämisen kynnyksellä olevia, aktiivista elämää viettäviä henkilöitä. Kasvatustieteen tohtori Helena Malmivirran ja Suvi Kivelän (2014) toimittama kehitys- ja tutkimusraportti *Taiteesta ja kulttuurista avaimia aivoterveysteen* esittelee neljän ennaltaehkäisevän palvelumallin lähtökohtia, toteutusta ja arviointia. Osallistava taide- ja kulttuuritoiminta toteutettiin sosiokulttuurisen innostamisen hengessä ja taiteen tekemisen prosessit kiinnittyivät omaelämäkerralliseen työskentelyyn. Palvelumallien tavoitteena on aktivoida aivoja ja muistia esimerkiksi kuvataiteen, paperiteatterin ja tanssitaiteen menetelmin sekä omien henkilökohtaisten tarinoiden ja valokuvien kautta. Osallistujat olivat kokeneet taidetoiminnan tärkeänä tavoitteellisena toimintana oman elämän kokemusten jäsentämisessä. Myös yhteisöön kuuluminen, osallisuuden kokemukset ja sosiaalinen vuorovaikutus koettiin ryhmässä tärkeiksi.

Yhteiskuntatieteiden tohtori Leonie Hohenthal-Antin (2013) on kehittänyt useimpien vuosien aikana luovan muistelutyön menetelmiä sekä teoriaa. *Muistellaan. Luovat menetelmät muistisairaiden tukena* esittelee muistelutyön perusteita sekä menetelmiä, jotka soveltuvat erityisesti muistisairauteen sairastuneen hyvinvoinnin tukemiseen. Luovan muistelutyön prosesseissa taiteellinen toiminta ja sosiaalinen kanssakäyminen kietoutuvat yhteen. Toiminnan tarkoituksena on vahvistaa osallistujien itsetuntoa herättelemällä taiteen avulla muistoja ja muuttamalla ne taiteen avulla uuteen, muille jaettavaan taiteen muotoon. Luovassa työskentelyssä kiinnitetään huomiota ongelmien sijasta ihmisten pätevyteen, osaamiseen ja vahvuuksiin. (Hohenthal-Antin, 2013, s. 23–26.) Hohenthal-Antin mukaan muistelutyö kuuluu kaikille ja sen avulla ihmiset voidaan saattaa luontevasti yhteen. Häneltä on julkaissut aiheen tiimoilta myös teoksen *Muistot näkyviksi. Muistelutyön menetelmiä ja merkityksiä* (2012).

Useimmissa hankkeissa on otettu huomioon myös, että muistisairaudet koskettavat sairastuneen lisäksi lähiomaisia. Pohjois-Karjalan Muisti ry:n ja Omaiset mielenterveystyön tukena Pohjois-Karjalan yhdistys ry:n Uudella tavalla aitoa kumppanuutta -hankkeessa on haluttu edistää omaisten sopeutumisen prosessia kulttuurin ja taiteen keinoin. Arja Jämsén, Johanna Karppisen ja Anna-Maija Pitkäsen (2015) toimittama hankejulkaisu *Rinnallakulkija. Luovat menetelmät omaisten ryhmässä* esittelee mielenterveyskuntoutujien ja muistisairaiden omaisten tarpeisiin kehitettyjä luovia ryhmämenetelmiä sisältäviä tukimalleja. Taiteen alueet keskittyivät kuvataiteeseen, musiikkiin, valokuvaan ja kirjoittamiseen, joissa käytettiin liikkeen, rentoutumisen ja draaman keinoja. Julkaisu esittelee niin ryhmien vetäjien, kuin omaisten kokemuksia luovien menetelmien käytöstä.

Muistikuntoutujien parissa tehtyjä pro gradu -tutkielmia on tehty myös useita. Tutkimukset keskittyvät varsinkin taidetoimintaan ikäihmisten parissa. Kehitys- ja tutkimustyötä on tehty yhteistyössä hoitolaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa.

Päivi Asamäen (2019) pro gradu -tutkielma *Muistojen kuvia. Taideperustainen toimintatutkimus voimavarakeskeisen taidetoimintamallin kehittämistä ikäihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi* perustuu ikäihmisten kanssa tehtävään osallistujalähtöiseen taidetoimintaan. Tutkimuksen kohteena on sellaisten yhteisöllisen taidekasvatuksen menetelmien kehittäminen ja soveltaminen, joilla pyritään ihmisen elämän laadun parantamiseen. Asamäen tutkimustuloksissa korostuu osallistujien omien taitojen kehittäminen ja oppiminen hyvinvointia vahvistavina tekijöinä. Työpajoissa käsiteltävien aiheiden ja teemojen sekä taiteen tekemisen liittyminen osallistujien omaan elämään, herätti osallistujissa merkityksellisiä kokemuksia ja teki toiminnasta voimavaroja vahvistavaa. Hyvinvointia vahvistavana tekijänä Asamäki näkee myös yhdessä tekemisen ja toimimisen, joka näyttäytyy ryhmää ja yhteisöä vahvistavana. (Asamäki, 2019, s. 3–4, 34–35, 93–95.)

Katariina Laamasen (2016) pro gradu -tutkielma ”*Sosiaalityön roolia joutui kyllä miettimään tällaisessa toiminnassa*” *Kuvataidekasvatuksen ja sosiaalityön yhteistyön rakentuminen ikääntyneiden kanssa toteutetussa taideprojektissa* keskittyy tarkastelemaan kuvataidekasvatuksen ja sosiaalityön oppiaineiden yhteistyötä. Tutkimuksen kontekstina toimii kuvataidekasvatuksen yhteisöprojekti, joka toteutettiin asumispalvelukeskuksessa ikääntyneiden muistisairaiden parissa. Taidelähtöisten työpajojen tarkoituksena on ollut palvelutalon asukkaiden kotoutuminen sekä osallisuuden ja hyvinvoinnin lisääminen. Tavoitteena on ollut myös pysyvämmän taide-toiminnan luominen yhteisöön. Tutkimus keskittyy eri oppiainealojen yhteistyön

rakentumiseen ja tuloksissa nousee esille eri osapuolten roolien, tehtävien ja tavoitteiden selkeyttämisen ja jakamisen tärkeys. (Laamanen, 2016, s. 6–9, 52–53.)

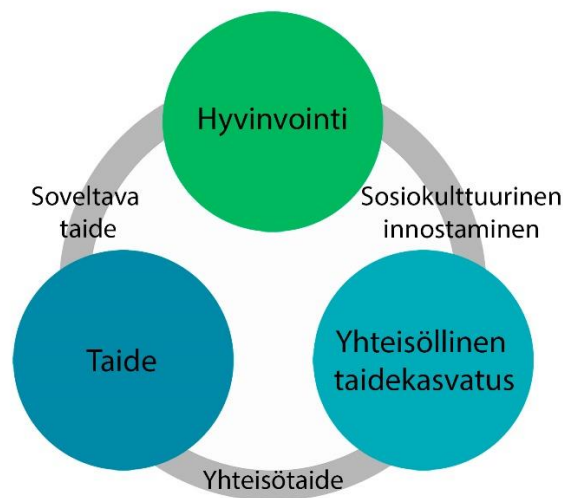
Elisa Ahosen (2013) pro gradu -tutkielma *Lähtöisin vanhuksista? Taidelähtöisen toiminnan prosesseja hoitoyhteisössä* tarkastelee ikäihmisten hoitoyhteisössä tapahtuvaa taidetoimintaa. Tutkielmassa on tarkasteltu erityisesti osallistujalähtöisen, voimaannuttavan ja sosiaalisesti tiedostavan kuvataiteeseen perustuvan toiminnan kehittämistä sekä toiminnassa ilmenneiden haasteiden tunnistamista. Tutkielman tutkimuksellinen tausta perustuu yhteisölliseen taidekasvatukseen, taiteen ja hyvinvoinnin sekä ikäihmisten taidetoiminnan alueille. Ahosen tutkielma tuo esille, että organisoinnilla, kuten ryhmittelyllä voidaan tukea vuorovaikutusta, yhteisyyden syntymistä sekä henkisen turvallisuuden muodostumista. Osallistujalähtöinen, osallisuutta ja voimaantumista tukeva toiminta vaatii myös kaikkien osapuolten yhteisymmärrystä toiminnan tavoitteista. Tutkielman yhtenä tuloksena on myös, että yhteisöllinen taidekasvatus voi olla osana ikäihmisten ulossuljetun aseman muutoksessa, kohti yhteiskunnallista osallisuutta. Esimerkiksi yhteisölliset teokset voivat tehdä prosessista osallistujille tärkeitä. Teosten julkinen esittäminen mahdollistaa puolestaan vanhusten nähdäksi tulemisen. (Ahonen, 2013, s. 45–59, 108–109.)

1.4 Tutkimuksen jäsentyminen ja tutkimuskysymykset

Tämä tutkimus kiinnittyy Lapin Muistiyhdistyksen kanssa toteutettuun yhteisötaiteen projektiin, joka toteutettiin osana Lapin Muistikunto -hanketta. Suomessa kolmannella sektorilla on sosiaali- ja terveystalouden ohella merkittävä rooli hyvinvoinnin sekä kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman vahvistamisessa. Valtakunnallisella Muistiliitolla ja sen paikallisjärjestöillä on tärkeä tehtävä muistisairauksien ja tuen asiantuntijoina sekä erilaisten toimintojen mahdollistajina ja toteuttajina. Yhtenä Lapin Muistiyhdistyksen toiminnan tarkoituksena on edistää muistisairauteen sairastuneen henkilön ja hänen läheisten elämänlaatua ja hyvinvoinnin yleisiä edellytyksiä. Yhdistyksellä on olemassa monenlaisia muistiperheille suunnattuja tukimuotoja, kuten ohjattuja vertaisryhmiä, tukituokioita ja tietoinfoja. Yhteisötaiteen projekti käynnistyi yhdistyksen tarpeesta kehittää uudenlaista, taiteisiin perustuvaa toimintaa. Tutkimuksen tehtävä kiinnittyykin yhteisötaideprojektin tavoitteisiin, eli hyvinvointia edistävän taidetoiminnan kehittämiseen muistikuntoutujille ja heidän lähi-ihmisille. Tutkimus jäsentyy taideperustaisena toimintatutkimuksena, kohdistuen yhteisöllisen kuvataidekasvatuksen prosesseihin sekä taidelähtöisten menetelmien soveltamiseen käytännössä.

Tutkimuksen aineistotriangulaatio muodostuu Aistikas -taidetyöpajojen aikana kerätyistä havainnoista ja dokumenteista sekä työpajojen päätteeksi pidetystä ryhmäkeskustelusta ja lomakekyselystä. Aistikas -taidetyöpajat käynnistyivät tammikuussa 2019 ja niitä pidettiin yhteensä seitsemän kertaa. Ryhmä koostui kuudesta eri ikäisestä osallistujasta ja se pysyi samana koko toiminnan ajan. Toiminnassa oli mukana muistikuntoutujia, lähi-ihmisiä, Muistiyhdistyksen muistiystäviä sekä Muistikunto -hankkeen työntekijä. Toiminnan suunnittelusta ja toteutuksesta vastasi minun lisäksi kuvataidekasvatuksen opiskelija Piia Harju.

Työpajojen suunnittelu ja toiminnan kehittäminen pohjautuu hyvinvoinnin, taiteen ja yhteisöllisen taidekasvatuksen viitekehykseen (kuvio 1), joita avaam enemmän tämän tutkimuksen teorialuvuissa. Taiteellisella toiminnalla haluttiin tarjota osallistujille moniaistisia taidekokemuksia ja -elämyksiä. Säännöllisillä tapaamisilla pyrittiin ehkäisemään muistikuntoutujien ja heidän lähi-ihmisten yksinäisyyttä, ja yhteisöllisen taidekasvatuksen keinoin edistää sosiaalisten suhteiden syntymistä ja osallisuuden kokemuksia. Taidetoiminnalla pyrittiin myös tarjoamaan tila itseilmaisulle sekä onnistumisen kokemuksille. Työpajojen työskentely huipentui viimeisellä kerralla järjestettyyn Ilokas -näyttelyyn, jossa oli esillä projektin aikana syntyneitä teoksia.

Kuvio 1. Taidetoiminnan kehittämisen lähtökohtia

Tutkimuksen ytimen muodostaa Aistikas -taidetyöpajojen toiminnan tapahtumat sekä toimintaan osallistuvien kokemukset ja merkityksenannot. Teoriaohjaavan analyysin kautta pyrin sanalliseen tiedonmuodostukseen, jonka tavoitteet eroavat toiminnan käytännön tehtävästä. Tarkoituksena on laajentaa kokonaisvaltaista ymmärrystä taiteen ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä sekä yhteisöllisen taidekasvatuksen mahdollisuuksista subjektiivisen hyvinvoinnin

edistäjänä. Tutkimuksessa haen vastausta kysymykseen: **Mistä tekijöistä hyvinvointia tukeva taidetoiminta muodostuu Aistikas -taidetyöpajassa?** Tukea vastauksen muodostamiseen haen tarkastelemalla alakysymyksillä - Mitkä taideperustaiset toimintamuodot edistävät sosiaalisten suhteiden syntymistä ja osallisuuden kokemuksia työpajassa? Millaisia merkityksenantoja osallistujat antavat itseilmaisulle sekä onnistumisen kokemuksille?

2 Teoreettinen viitekehys

2.1 Hyvinvointia taiteesta ja kulttuurista

Taiteen ja hyvinvoinnin vaikutuksissa on kyse moninaisesta ilmiöstä, jonka tutkimus levittäytyy usealle tieteenalalle, kuten lääketieteen, neurotieteen, gerontologian, taidekasvatuksen, sukupuolentutkimuksen ja nuorisotutkimuksen kentille. Tutkimusten taustalla vaikuttavat erilaisista tutkimusperinteistä muodostuneet käsitykset taiteen keinoista edistää terveyttä ja hyvinvointia, minkä takia niiden yhteyksiä hahmotetaan ja käsitellään eri tavoin. (Laitinen, 2017, s. 13.) Taide, kulttuuri ja hyvinvointi ovatkin käsitteinä laaja-alaisia, monitahoisia ja avoimia erilaisille tulkinnoille, pitäen sisällään erilaisia käsityksiä ja arvoja. Tämän vuoksi niiden merkitykset tulee selvittää erilaisissa käyttöyhteyksissä aina uudelleen.

Hyypä (2013) jakaa kulttuurin käsitteen laveampaan ja suppeampaan määrittelyyn. Laajan määrittelyn mukaan kulttuuri on sosiaalista ja yhteiskunnallista, suppeammin käsitettynä kulttuuri voidaan ymmärtää sivilisaationa, esineinä ja asioina. Laajalla määritelmällä, josta Hyypä käyttää myös sanaa peruskulttuuri, voidaan tarkoittaa yhteisten ajatusten, määritelmien, sääntöjen ja tarkoitusten esiintymistä, joiden kautta ihmiset ovat yhteydessä toisiinsa ja muodostaa elämäntapansa. Kulttuuri siirtyy sukupolvelta ja yhteisön jäseneltä toiselle. (Hyypä, 2013, s. 16; Hyypä & Liikanen, 2005, s. 13.) Cecilia von Brandenburgin (2008, s. 16) mukaan kulttuurilla voidaan viitata inhimilliseen toimintaan, johon liittyy erilaisia arvoja, perinteitä ja merkityksiä. Liikanen (2010) puolestaan täsmentää kulttuurin määritelmää lisäämällä siihen luovuuden käsitteen. Luovuuden kautta ihminen antaa kohtaamilleen asioille merkityksiä ja tapoja elää sekä tapoja vaikuttaa toimintaympäristöönsä. (Liikanen, 2010, s. 36.)

Taide on luovuuden tuote ja yksi kulttuurin keskeisin ja näkyvin osa-alue. Kuvataidekasvatuksen dosentti Marjo Räsänen (2008) mukaan taide on ihmisten ihmisille tekemää. Teokset kertovat siitä maailmasta, jossa elämme auttaen meitä ymmärtämään sitä ja itseämme paremmin. Taide välittää yksilöllisiä ja sosiaalisia merkityksiä, kiinnittyen samalla kulttuuriseen kontekstiinsa. (Räsänen, 2008, s. 283.) Taidetta on tehty aina ja kaikkialla, ja siinä yhdistyy sekä menneisyys että nykyisyys. Kuvataidekasvatuksen professori Helena Sederholmin (2007) mukaan taide voi toimia sosiaalisena tilana ja kollektiivisena muistina. Taiteen kautta erilaisia muistikuvia voidaan myös työstää ja käsitellä luovasti, olemalla samalla avoin erilaisille tulkinnoille. Taiteen kautta voidaankin ilmaista itseä luovasti ja luoda ymmärrystä sekä itsestä ja ympäristöstä. Taiteen kautta erilaisia merkityksiä voi kokeilla, asettamalla asioita suhteeseen toisten kanssa. (Sederholm, 2007, s. 143–148.)

Taiteeseen liitetään erilaisia määritelmiä sen tehtävästä. Taidekenttä on haarautunut useiksi verkostoiksi, jotka edustavat erilaisia käsityksiä taiteen lähtökohdista ja arvoista. Sederholmin (2007) mukaan taiteen merkitys riippuu siitä, missä yhteydessä taidetta käytetään ja ketkä taidetta käyttävät. Teos tai sen ominaisuudet eivät tee jostain taidetta, vaan paikka ja yhteys, jossa se esitetään tai jossa se toimii. (Sederholm, 2007, s. 144). Taiteen tehtävä voidaan esimerkiksi nähdä olevan itseisarvo ja sen ensisijainen tehtävä on tulla kohdatuksi ja arvioituksi sellaisenaan. Taide voi toimia myös taiteellisen ajattelun haastajana ja pyrkiä avaamaan uusia lähestymistapoja. (Lehikoinen & Vanhanen, 2017, s. 8.)

Hyvinvointikeskustelussa taide ja kulttuuri nähdään arvona sinänsä, mutta sille voidaan antaa myös välinearvo terveyden ja hyvinvoinnin edistäjänä (Rönkä & Kuhalampi, 2011, s. 33; von Brandenburg, 2008, s. 17). Taiteen välinearvon yhteydessä puhutaan usein pragmaattisen esteetiikan filosofiasta, jonka mukaan taidetta ei tuoteta ensisijaisesti taidemaailman lähtökohdista tai suoraan taideinstituutioihin esitettäväksi. Pragmatismen ajatukset perustuvat Richard Shustermanin ja psykologi John Deweyn taidefilosofiaan, jotka korostivat taiteen ja taiteen kokijan vuorovaikutusta taideteoksen esineellistämisen sijasta. He näkivät, että taideteos voi olla osana ihmisyhteisön toimintaa helpottavaa kommunikointia. Taiteen merkitykset perustuvat siihen, miten teos vaikuttaa ihmisen tapaan ajatella ja toimia. Ne voivat syntyä sekä teoksia tehdessä, että vastaanottaessa. (Räsänen, 2008, s. 31; Hyypä & Liikanen, 2005, s. 110) Pragmatismi kiinnittyy postmoderneihin taideteorioihin, joiden mukaan taide ei palvele pelkästään esteettisiä arvoja, vaan ne sallivat teoksen hyödyntämisen erilaisten tarkoituksien välineenä (Räsänen 2008, 31).

Taideteosten ja esitysten käyttämistä erilaisten tavoitteiden hyväksi, voidaan kutsua taiteen soveltavaksi käytöksi (Liikanen, 2010, s. 36). Taiteen soveltavan käytön yhteyksissä puhutaan usein myös taidelähtöisistä menetelmistä, jotka ovat yleiskäsite eri taidemuotojen taidetyöskentelylle. Menetelmiä voidaan lähestyä taiteen vastaanottamisen suunnasta tai osallistujat voivat itse ottaa osaa taiteen tekemisen prosesseihin. Taidelähtöiset menetelmät eroavat taiteen tekemisestä siinä, että tavoitteena ei ole välttämättä taideteos, vaan dialoginen prosessi, luovuuteen rohkaiseminen ja uusien ajatusten herättäminen. Taiteen tai taiteen tekemisen kautta voidaan saavuttaa aktiivinen luovuuden tila, jossa ihmisen sisäinen maailma käy vuoropuhelua ulkoisen maailman kanssa. (Rönkä & Kuhalampi, 2011, s. 32–33; Lehikoinen & Vanhanen, 2017, s. 10.)

Liikanen (2010) on määritellyt taide- ja kulttuuritoiminnalle neljä välineellistä vaikutusta ihmisten hyvinvointiin. Ensimmäiseksi taide voidaan nähdä elämysten, merkitysten ja taidenautinnon tuottajana ja osana ihmisen tarpeita. Toiseksi taiteen ja kulttuuritoiminnalla on nähty

olevan yhteys hyväksi koettuun terveyteen ja hyvän elämän kokemuksiin. Lisäksi taiteella on todettu olevan vaikutuksia fyysiseen terveyteen osana kuntoutumista. Kolmanneksi kulttuuri-toiminnan ja harrastusten myötä voi syntyä yhteisöllisyyttä ja verkostoitumista, jotka auttavat ihmisiä hallitsemaan elämäänsä paremmin. Neljänneksi on vielä todettu, että taiteen, rakennetun ympäristön, arkkitehtuurin ja sisustuksen vaikuttavan ihmisten viihtyvyyteen esimerkiksi omassa elinpiirissä tai työpaikalla. Kauniiksi koettu ympäristö ja luonto virkistävät ja voivat auttaa kuntoutumisessa. (Liikanen, 2010, s. 65.)

Kuten kulttuurin ja taiteen määritelmät, myös terveyden ja hyvinvoinnin käsitteet tarvitsevat täsmentämistä niiden laajuudessaan. Yksi tunnetuimmista terveyden määritelmistä on kansainvälisen terveysjärjestö WHO:n vuonna 1948 julkaisema esitys, jonka mukaan terveydellä ei käsitetä pelkästään sairauden tai vamman puuttumista, vaan se on ihmisen täydellisen fyysisen, mielenterveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila (WHO, 2020, s. 1). WHO:n laajan näkemyksen rinnalle on tullut useita täydentäviä määritteitä. Terveydessä voidaan nähdä olevan myös kysymys ihmisen ja hänen fyysisen ja sosiaalisen ympäristön tasapainotilana. Kun yksilö ja ympäristö ovat harmoniassa keskenään, terveys voidaan ymmärtää elämäntilana. Hoitotieteissä terveyttä tarkastellaan moniulotteisena, ihmisen kokonaisuutta kuvaavana tilana tai muuttavana prosessina. Määritelmät korostavat ihmisen subjektiivista kokemusta omasta terveydestään, jolloin terveys on henkilön voimavara tai kyky. (Rissanen, 1999, s. 23–24; von Brandenburg 2008, s. 18.) Hyypä ja Liikanen (2005, s. 41) määrittelevät terveyden ”*dynaamiseksi tilaksi, jossa henkilön oma kokemus on saavuttanut tasapainon hänen hyvälle elämälle asettamien tavoitteiden kanssa*”. Hyypä nostaa myös yhteisön ja peruskulttuurin tärkeäksi osaksi terveyttä. (Hyypä & Liikanen, 2005, s. 41.)

Sosiaali- ja terveysministeriö (2007) määrittelee terveyden yhdeksi keskeisimmäksi hyvinvoinnin osatekijäksi. Terveyden lisäksi hyvinvointi koostuu monista materiaalisista sekä yksilöllisesti koetuista tekijöistä, kuten toimeentulosta, turvallisuudesta, itsensä toteuttamisesta ja läheisistä ihmissuhteista. Hyvinvointi on ihmisen fyysistä, psyykkistä, sosiaalista ja emotionaalista hyvää oloa, joka syntyy esimerkiksi ihmisen itsensä, läheisten ja yhteiskuntapolitiikan toimintana ja tuloksena. Hyvinvointiin kuuluu sekä objektiivisesti mitattavia asioita, että subjektiivisia arvostuksia ja kokemuksia. (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2007, s. 11; Liikanen 2010, s. 37.)

Hyvinvoinnin tutkimus on viime vuosien aikana keskittynyt tarkastelemaan yhä enemmän koettua tai subjektiivista hyvinvointia, jolloin keskiöön nousevat ihmisten kokemukset,

kertomukset ja tulkinnat omasta elämästään. Hyvinvointi on ihmisen mielentilasta ja onnellisuuden tunteesta johtuva omakohtainen kokemus. (Laitinen, 2017, s. 21; Hyyppä & Liikanen, 2005, s. 34.) Viimeaikaisissa taiteen, kulttuurin ja hyvinvoinnin yhteyksiä käsittelevissä julkaisuissa on käytetty käsitettä kulttuurihyvinvointi. Kasvatustieteen tohtori Lilja-Viherlampi ja Rosenlöf (2019) tuovat määrittelyn keskiöön ihmisen oman kokemuksen siitä, että kulttuuri ja taide lisäävät hänen hyvinvointiaan tai ovat yhteydessä siihen. Hyvinvointi perustuu ihmisen omaan kulttuurisuuteen ja taidesuhteeseen sekä minkälaisia merkityksiä ihminen kokemuksilleen antaa sekä minkälaisia elämyksiä ja oivalluksia hänelle syntyy. Toisaalta kulttuurihyvinvointi voidaan myös liittää sellaisen kehittämisen ja tutkimuksen kenttään, jossa rakennetaan ja sovelletaan eri taiteen- ja hyvinvointialojen yhteistyössä syntyneitä sisältöjä, menetelmiä ja tietoja. (Lilja-Viherlampi & Rosenlöf, 2019, s. 21–22.)

Hyvinvointikäsitteen, joka ottaa huomioon ihmisen oman kokemuksen hyvinvoinnista on tuonut suomalaiseen keskusteluun sosiologian professori Erik Allardt 1970-luvun puolivälissä. Allardtin (1976) mukaan hyvinvoinnin perusta muodostuu elintasosta ja elämänlaadusta sekä niihin liittyvien tarpeiden tyydyttäminen. Hyvinvoinnin lähtökohdana toimivia tarpeita on kolmenlaisia: osa määrittyy elintason ja yksilön omistamisen resurssien avulla (having), toiset ihmisen sosiaalisissa yhteisyysuhteissa (loving) ja kolmanneksi ihmisen suhteessa yhteiskuntaan ja itsensä toteuttamiseen (being). (Allardt, 1976, s. 38; Särkelä-Kukko, 2014, s. 38.)

Allardtin (1976) mukaan, hyvinvoinnin perustavat tarpeet ovat elintasossa ja niiden lähtökohdana ovat ihmisen fysiologisten tarpeiden kuten ravinnon, lämmön, puhtaan ilman ja perusturvallisuuden tyydyttäminen. Allardt määrittelee toiseksi, että ihmisellä on tarve kuulua sosiaalisten suhteiden verkostoon, joissa ilmaistaan toisista välittämisestä ja pitämisestä. Vastavuoroiset ystävyys- ja rakkaussuhteet luovat yhteisyyden resursseja, joiden avulla ihminen voi tavoitella muita itselleen tärkeitä arvoja. Kolmanneksi Allardt pitää itsensä toteuttamista hyvinvoinnin tärkeänä osana. Itsensä toteuttamisen edellytyksenä on tekeminen, jolla kuvataan yksilön voimavarojen käyttöä elinympäristössä. Itsensä toteuttamiseen kuuluu myös oleellisesti arvonanto ja kunnioitus. Tämä tarkoittaa sitä, että jokaista ihmistä tulisi pitää persoonana ja hänellä tulisi olla mahdollisuuksia harrastukseen ja vapaa-aikaan, oli hänen asemansa mikä tahansa. (Allardt, 1976, s. 39–52.)

Erilaisten yhteisöjen ja niiden jäsenten mahdollisuuksia luovuuden toteuttamiseen ja herkistämiseen kuvaa sosiokulttuurisen innostamisen käsite kulttuurinen demokratia. Käsite liittyy taiteen ja kulttuurin tasavertaiseen saavutettavuuden sekä ihmisen oman luovan osallistumisen ja

toimijuuden mahdollisuuksien lisäämiseen. Taiteisiin osallistumisen voidaan nähdä osana hyvinvoinnin toteutumista, hyvää elämänlaatua ja elinikäistä oppimista. Kulttuurisen demokratian periaatteessa keskeistä ei ole kuitenkaan taitojen harjoitteluun yhä paremmiksi, vaan yhdessä tekeminen ja siitä parhaimmillaan kumpuavat onnistumisen kokemukset, ilo ja mielihyvä. (Nivala & Ryyänen, 2019, s. 215; Lehikoinen & Vanhanen, 2017, s. 7–10; ks. myös Kurki, 2000, s. 14.)

Ihmisen perusluontoon liittyy toimiminen yhdessä muiden ihmisten kanssa sekä oleminen osa jotain yhteisöä. Osallisuuden kokemukset, tunne kuulumisesta ja elämän merkityksellisyyden kokeminen, toimivat yhtenä ihmisen hyvinvoinnin osana. Käsitteenä osallisuus on laaja ja siihen voidaan liittää erilaisia merkityssisältöjä käyttötarkoitusten ja -paikkojen mukaan. Sosiaalipedagogiikan lähtökohdista, osallisuus toteutuu ihmisen ja yhteisöjen tai yhteiskunnan välisinä suhteina. Yhteisöt voivat olla hyvinkin pieniä ja konkreettisia, kuten työ ja harrastukset tai laajempia ja abstraktimpia, kuten yhteiskunta. (Nivala & Ryyänen, 2013, s. 10, 26; Rouvinen-Wilenius, 2014, s. 56.) Kokemus osallisuudesta muodostuu sosiaalisten suhteiden verkostossa, jossa kuulluksi tulemisella ja omaan elämään vaikuttamisen mahdollisuuksilla on merkittävä rooli (Mulari & Särkelä-Kukko, 2016, s. 7).

Sosiaalipedagoginen osallisuuskäsitys tuo esille myös osallisuuden yhteyden kasvuun ja kasvatukseen. Kasvatuksen tehtävänä on kehittää yhteisöä, tukea sen jäseniä ja luoda mahdollisuuksia sellaiseen osallistumiseen, jossa yhteisön jäsenillä on mahdollisuus vaikuttaa yhteisön toimintaan ja yhteisiin asioihin. (Nivala & Ryyänen, 2013, s. 27–30.) Valtaistumisen ja voimaantumisen prosesseissa ihminen nähdäänkin oman kasvun subjektina, eikä vain passiivisena kasvatuksen vastaanottajana. Aktiivisen toimijuuden kautta ihminen voi löytää itsestä ja sosiaalisesta ympäristöstä voimavaroja, joiden avulla ihmiset voivat muuttaa olosuhteitaan ja elämänehtojaan. (Nivala & Ryyänen, 2019, s. 196–198.) Hyypän ja Liikasen (2005) mukaan valtaistaminen ja osallistaminen lisäävät ihmisten mahdollisuuksia nähdä yhteyden elämän päämäärien ja niiden tavoittelemisen välillä. Osallistamalla itseä tai yhteisöä koskevaan päätöksentekoon ja toimenpiteisiin, ihmiset voivat vaikuttaa myös omaan hyvinvointiinsa ja terveyteen. (Hyypä & Liikanen, 2005, s. 42.)

2.2 Taidekokemus ja taiteen sosiaalinen luonne

Taiteen hyvinvointivaikutukset liitetään tutkimuksissa usein taiteessa tapahtuvaan subjektiiviseen kokemukseen ja merkitysten tuottamiseen sekä taiteen sosiaaliseen luonteeseen.

Lehikoinen ja Vanhanen (2017) sekä Hyyppä ja Liikanen (2005) toteavat, että taiteen hyvinvointivaikutusten ydin on taiteen kohtaamisessa syntyvässä esteettisessä kokemuksessa, joka on mahdollinen sekä taiteen tekemisen ja vastaanottamisen yhteydessä. Kokemuksen reflektoinnin yhteydessä taide kiinnittyy ihmisen omaan henkilöhistoriaan, elinympäristöön ja kulttuuriin, muuttuen samalla sosiaalisesti rakennetuksi tulkinnaksi. Samalla kokemuksen henkilökohtaisuus kiinnittyy ympäröivään maailmaan ja sen ilmiöihin, luoden uusia merkityssuhteita. Taiteen kautta voidaan olla myös yhteydessä toisiin ihmisiin. Taide ja taideharrastukset voivat luoda sosiaalisia verkostoja ja erilaisia kohtaamisen tiloja, joiden kautta voi syntyä yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemuksia. (Lehikoinen & Vanhanen, 2017, s. 13–14; Hyyppä & Liikanen, 2005, s. 104–110.)

Hyyppä ja Liikanen (2005) lähestyvät taide- ja kulttuurikokemusta lääketieteen näkökulmasta. Heidän mukaansa taiteen välittyminen ihmisen terveydeksi tai hyvinvoinniksi on ihmismielen, aivotoiminnan sekä elimistön toimintojen tasapainoa, joka syntyy yhdessä sosiaalisen ympäristön kanssa. Erilaisten aistien, kuten näkemisen, kuulemisen ja tuntemisen kautta syntyvät havainnot ja aistiärsykkeet välittyvät ihmisen keskushermoston osiin, synnyttäen erilaisia emootioita ja tunteita. Samalla käynnistyy aivoja aktivoiva prosessi, joka yhdistää syntyneet havainnot ihmisen ajatteluun, muistiin ja aikaisempiin kokemuksiin. Taide-elämykset voivat siis vahvistaa vanhoja tai herättää uusia luovuuden värittämiä mielikuvia. Varsinkin mielihyvää herättävät taide-elämykset palauttavat mieleen lisää mielikuvia, hyvää mieltä ja iloisuutta, jotka puolestaan vahvistavat kokijan terveyttä. Taide-elämykset eivät ole kuitenkaan aina positiivisia. Taide voi herättää kokijassa myös negatiivisia mielikuvia ja surullisia tunteita, mutta kielteisenkin elämys voi toimia nautintona ja vahvistavana prosessina. Taiteen herättämät mielikuvat ovat subjektiivisia, mutta sosiaalisessa ympäristössä mielikuvittelu voidaan jakaa myös muiden kanssa. (Hyyppä & Liikanen, 2005, s. 59–64.)

Taiteen yksilöllistä kokemusta ja sen sosiaalisia ulottuvuuksia voidaan lähestyä myös estetiikan ja taideteorian näkökulmasta. Deweyn esteettinen teoria perustuu taiteen kokonaisvaltaiseen ja toiminnalliseen kokemuskäsitykseen. Deweyn teoriassa on keskeistä taideteoksen (art work) ja taide-esineen (art object) erottaminen toisistaan. Taide-esine voidaan käsittää fyysisenä objektina, joka on irrallinen inhimillisestä kokemuksesta, kuten maalaus, rakennus tai patsas. Se on taidon tuotos, mutta ei taiteellinen työ. Deweyn mukaan taide-esine, eli objekti, muuttuu taideteokseksi sen tuottamien kokemusten perusteella. Kokemus ei tarkoita pelkästään omia yksityisiä tunteita ja aistimuksia, mutta myös aktiivista merkityksen luomista ja kanssakäymistä maailman kanssa. Deweyn mukaan taideteos on täydellinen vasta, kun se toimii

vuorovaikutuksellisessa prosessissa muidenkin, kuin taiteen tekijän omien kokemusten kanssa. (Dewey, 2010, s. 11, 30, 132, 198, 260; Määttänen, 2012, s. 156; Väkevä, 2004, s. 88.)

Esteettinen kokemus voi Deweyn (2010) mukaan syntyä taidetta tekemällä tai vastaanottamalla. Se syntyy ihmisen ”sisäisten” ja ”ulkoisten” aineiden reflektiivisessä prosessissa, jossa tuloksena on selkeytynyt ja tihentynyt kehitystulos. Toisin sanoen, taiteellinen objekti käy vuorovaikutusta minän kanssa. Taidetta tehdessä, kuten maalatessa ja kirjoittaessa, ihmisen tavoittelema sanoma muuttuu esimerkiksi sommittelun ja värien kautta itselle havaittavaan muotoon. Fyysisten materiaalien ja välineiden kanssa työskentely muokkaa samanaikaisesti ihmisen ”sisäisiä” aineksia, kuten havaintoa, muistoja ja tunnetiloja. Tekemisen ja työskentelyn kautta nämä ainekset saavat uuden muodon ja niistä on mahdollisuus tuottaa jotakin näkyvää, kuuluvaa ja koskettavaa. (Dewey, 2010, s. 62–63, 96, 399.)

Deweyn (2010) mukaan myös taiteen vastaanottaminen on samankaltainen aktiivinen prosessi, kuin teoksen tekeminen. Ensinnäkin teoksen havainnointi edellyttää antautumista tunteille, sukeltamista ja virittäytymistä samalle aallonpituudelle, jotta se voidaan ottaa haltuun. Katsojan tulee myös järjestää kokonaisuuden osatekijät jäsennellysti, samalla tavoin kuin taiteilija, mutta oman näkökulman ja mieltymyksensä mukaisesti. Olemalla vuorovaikutuksessa materiaalin kanssa tapahtuu aikaisemman koetun ymmärtämistä sekä merkitysten kiteytymistä. Deweyn mukaan esteettinen kokemus on täyteläinen, kun siihen kerääntyy muistoja menneestä ja aavistus tulevasta. Taiteella on Deweyn mukaan erityinen voima *”koska se pystyy vaalimaan niitä hetkiä, joissa menneisyys syventää nykyisyyttä ja nykyhetki herättää henkiin tulevan.”* (Dewey, 2010, s. 29, 71–73.)

Voidaankin sanoa, että taide luo tilan, jossa teoksen kanssa voi jutella. Myös filosofian tohtori ja kuvataidekasvatuksen professori Juha Varto (2007) pohtii taiteilijan, teoksen ja vastaanottajan välistä dialogia. Hänen mukaansa taiteilijat tekevät teoksia, sillä he haluavat ilmaista jotain. Taitein keinoin tärkeistä asioista voidaan puhua niin, että muutkin voivat sen ymmärtää. Luomisprosessissa taiteilija siirtää teoksiin merkityksiä ja omia kokemuksia, joita taiteen vastaanottajat voivat puolestaan ymmärtää eri aistien kautta. Näin taiteen ja kokijan välille voi muodostua dialogia, jonka kesto ja laatu riippuu siitä, miten rikas ja vuorovaikutuksellinen teos on. (Varto, 2007, s. 63.) Taidepedagogiikan professori Inkeri Sava (2007) lähestyy dialogista tilaa puolestaan taiteen vastaanottajan näkökulmasta. Hänen mukaansa taide voi parhaimmillaan paljastaa katsojalleen jotain, mitä paljaalla silmällä ei voi nähdä. Taideteoksen tarkastelu voi vaikuttaa katsojan tietoisuuteen ja synnyttää kokijassa uusia oivalluksia itsestä ja ympäröivästä

maailmasta. Taideteos voikin luoda kokemuksen, jonka kautta katsoja on yhteydessä omaan sisäiseen maailmaan ja tunteisiin, joiden merkitykset voivat muuttua teoksia tutkiessa ja tulkitessa. (Sava, 2007, s. 107–115).

Dewey (2010) liittää esteettisen kokemuksen muodostumiseen myös mielikuvituksen, jonka kautta aikaisempien kokemusten merkitykset voivat yhdistyä uusiin sen hetkisiin merkitysverkostoihin. Mielikuvitus ei siis ole jokin mystinen luovuuden lähde, vaan sen ja ilmaisun avulla ihmisen voi muotoilla aikaisempia kokemuksiaan ymmärrettävämpään ja hallittavampaan muotoon. Taideteokset ovat myös keinoja päästä mielikuvituksen ja siinä syntyneiden tunnetilojen kautta toisiin, omista poikkeavien suhteiden ja osallistumisen muotoihin. Ilmaisun on tällöin enemmän kuin välittömän tunteen esittämistä, se on tapa ilmaista toiminnassa syntyviä merkityksiä. (Dewey, 2010, s. 329, 349–350, 401; Väkevä, 2004, s. 88.)

Estetiikan professori Arto Haapalan (2015) pohdinnat kokemuksesta ja sen syntymisestä ovat samansuuntaiset Deweyn kanssa. Haapalan mukaan ihmiset voivat olla havaintojen kautta yhteydessä erilaisiin tunteisiin, kuten iloon ja suruun. Havaintokokemuksessa syntyneisiin tunteisiin ei kuitenkaan sitouduta yhtä tiukasti, kuin todellisuudessa, vaan niitä voidaan tarkastella etäisyyden päästä. Haapalan mukaan esteettinen hyvinvointi syntyy inhimillisen kuvittelukyvyn kautta. Kuvittelukyvyn avulla havaintokokemuksilla ja todellisuuden asioilla voidaan leikkiä ja yhdistellä uudella tavalla. Kuvittelu täydentää, yhdistelee ja heijastelee erilaisia kokemuksia, joiden kautta voidaan irtautua todellisuuden vastaavuudesta ja luoda jotain uutta. Tällöin kuvittelussa on mielikuvien muodostamisen lisäksi kyse myös ajatussisältöjen uudelleen kuvittelusta. (Haapala, 2015, s. 24–26, 35–36.)

Myös Pusa (2012) tuo esille väitöskirjassaan, kuinka taiteessa voi sanoutua itsestään irti ja kokeilla kuulumista johonkin, mitä ei ole tai mihin ei kuulu todellisuudessa. Taiteen kautta voidaan ottaa erilaisia rooleja tai vastaavasti erottua omaksi itsekseen ja tunnustella sitä, mikä on itselle ominaisinta. Kokemus ei ole kuitenkaan ”*tyhjyydessä leijuva asia, vaan jatkuvassa vastavuoroisessa suhteessa yhteisöön*”. Ihmisellä on tarve peilautumiseen ja esteettisessä dialogissa yksilöt voivat saada vastauksia toisistaan ja taiteesta. (Pusa, 2012, s. 105–111.) Myös Sederholm (2007) tuo esille taiteen mahdollisuudet omien tai muiden kokemusten tulkintaan, työstöön ja uudelleen järjestelyyn. Sederholmin mukaan taiteellisten prosessien kautta ja avulla voidaan luoda uusia merkityssuhteita, lisäämällä kuviin omaa kokemusperäistä tietoa itsestä ja suhteesta ympäröivään maailmaan. Taiteen ja toiminnan kautta ihmisten merkityksellisinä pitämille kokemuksille voidaan antaa muoto, joka ei välttämättä tuota taiteellisesti korkeatasoista

taide-esinettä, mutta muodostaa kokemustilan, joka on jaettavissa muiden kanssa. Sederholmin mukaan taiteella on sosiaalinen puoli, joka voi toimia jaettujen kokemusten elintilana. (Sederholm, 2007, s. 143, 146–148.)

Erilaisten taiteen tekniikoiden avulla, omista kokemuksista, tunteista ja muistoista voidaan luoda kuvia, jolloin niitä on helpompi tulkita. Samalla kuvat mahdollistavat kokemusten ja hiljaisen tiedon tulkinnan osana sosiaalista ja kulttuurista ympäristöä, joka voi avata uusia näkökantoja ja muodostaa uusia merkityksenantoja. Taiteellinen toiminta antaakin mahdollisuuksia muuttaa epäselviä ja hahmottomia tuntemuksia itselle ja muille näkyväksi. (Sava, 2007, s. 107–113.)

2.3 Yhteisöllinen taidekasvatus hyvinvoinnin edistäjänä

Edellisessä alaluvussa olen tarkastellut yksilöllistä taidekokemuksen muodostumista sekä sen sosiaalista erityislaatua. Taide voi olla tukemassa ihmisen itseymmärrystä sekä toisen kohtaamista, luoden samalla mahdollisuuksia hyvinvoinnille. Taidekokemuksen syntymiseen sekä taiteen kautta syntyviin sosiaalisiin kohtaamisen tiloihin voidaan myös vaikuttaa erilaisilla järjestelyillä ja hyvinvointia tukevalla kasvatustoiminnalla. Hyvinvoinnin ja kulttuuristen perusoikeuksien toteutumisen näkökulmasta kyse on myös siitä, miten ihmiset pääsevät yhdenvertaisesti osallisiksi taiteista. (Pusa, 2012, s. 107; Lehikoinen & Vanhanen, 2017, s. 7–10.)

Tässä luvussa käsittelen yhteisöllistä taidekasvatusta, joka yhteisötaiteen ja sosiokulttuurisen innostamisen tavoin tähtää ihmisten elämänlaadun edistämiseen sekä yksilöiden ja yhteisöjen voimaantumiseen. Hiltusen (2009) mukaan, taiteesta ja taiteen tekemisestä voi muodostua itsen ja toisten kohtaamisen dialoginen tila, jossa taiteella ja taidekokemuksella on keskeinen rooli. Taiteen tekniikat ja toimintamallit tarjoavat erilaisia mahdollisuuksia kohtaamiseen, kanssakäymiseen sekä yksilöllisten ja yhteisöllisten merkitysten rakentamiseen. Yhteisöllinen taidekasvatus muodostuu dialogisessa suhteessa ja se pyrkii sosiaaliseen transformaatioon, eli laadulliseen muutokseen mahdollistavien tilanteiden luomiseen. Yhteisöllinen taidekasvatus rakentuu taiteiden ja tieteiden välimaastossa sekä eri tieteenalojen kohtaamispaikoissa. Siinä yhdistyy ymmärrys taiteellisista, kasvatuksellisista ja yhteisöllisistä prosesseista. (Hiltunen, 2009, s. 45, 54, 61, 209.)

Sosiokulttuurinen innostaminen on sosiaalipedagoginen työote, jonka avulla pyritään vahvistamaan hyvinvoinnin edellytyksiä niin yksilötasolla kuin yhteisöissä ja yhteiskunnassa.

Innostaminen perustuu yhteisölliseen toimintaan, jossa korostuvat dialogisuus ja vuorovaikutus, yhteisöllinen sitoutuminen sekä ihmisten persoonallisten arvojen kehittyminen. Kasvatukseen perustuvilla toimintatavoilla voidaan auttaa ihmisiä tutustumaan toisiinsa, luoda tilaa vuorovaikutukselle ja ajatusten esittämiselle sekä ylläpitää yhteenkuuluvuuden tunnetta. Innostaminen nähdään prosessina, jonka kautta ihmisillä on mahdollisuuksia luoda ja vahvistaa ihmisuhteita, ryhmäidentiteettiä ja ryhmään kuulumisen tunnetta. Prosessissa tuetaan myös ihmisen persoonallista ja sosiaalista kasvua, kriittisen ajattelun kehittymistä sekä halua kasvattaa itseään. Innostaminen perustuu toimintaan, joka liittyy ihmisille itselleen merkityksellisiin ja kiinnostaviin asioihin. (Kurki, 2000, s. 25–26; Nivala & Ryyänen, 2019, s. 205–206.) Kurjen (2000) mukaan innostamisen yhteydessä kasvatusta ymmärretään ihmisen auttamiseksi toteuttamaan itseään ja elämään täydesti kaikilla olemassaolon tasoilla (Kurki, 2000, s. 42).

Sosiokulttuurisen innostamisen tarkoituksena on luoda myös sellaisia osallistumisen prosesseja, joissa ihmisellä on mahdollisuus kasvaa aktiiviseksi toimijoiksi yhteisössään ja yhteiskunnassa. Sosiokulttuurinen innostaminen pohjautuu brasilialaisen Paulo Freiren vapautuksen pedagogiikkaan. Sen keskeisenä tavoitteena on, että ihmiset heräisivät tiedostamaan oman tilanteensa ja toimimaan aktiivisesti sen parhaaksi. Innostamisen pedagogiikka on levinnyt Latinalaisesta Amerikasta ympäri maailmaa, saaden kehittyessään erilaisia määritelmiä ja painotuksia. Näistä yksi on yhteisötaiteen muodot. (Kurki, 2000, s. 36–38; Liikanen, 2010, s. 33; Nivala & Ryyänen, 2019, s. 207.)

Sosiokulttuurisen innostamisen mukaisesti yhteisötaide on aktiivista ja muutoshakuista. Yhteisötaiteen projekteissa sosiokulttuuriset innostajat, kuten taiteilijat tai taidepedagogit, järjestävät ja organisoivat monenlaista kulttuuri- ja taidetoimintaa eri yhteisöjen kanssa. Toiminta voi tapahtua kulttuurisen demokratian hengessä sellaisten yhteisöjen ja niiden jäsenten parissa, joiden elämään taide ja luovuuden toteuttaminen ei välttämättä lähtökohtaisesti kuulu. (Jokela, Hiltunen, Huhmarniemi & Valkonen, 2006.) Yhteisötaiteen kautta voidaan tuoda näkyville myös erilaisia yhteiskunnallisia ongelmia tai marginaaliryhmiä. Erilaisista taustoista ja näkökulmista työskentelevät taiteilijat, voivat toteuttaa monenlaisia poliittisia ja sosiaaliaktivistisia projekteja erilaisissa yhteisöissä. Taiteilijat voivat työskennellä esimerkiksi kulttuuristen identiteettikysymysten, rotujenvälisen suhteen tai saastumiseen liittyvien kysymysten äärellä. Yhteisötaiteessa taiteilija kommunikoi ja välittää kuulemaansa taiteen ja taiteellisten prosessien kautta. (Hiltunen, 2009, s. 108–109; Jokela ym., 2006.)

Yhteisötaide perustuu vastavuoroiseen ja dialogiseen suhteeseen toimintaan osallistuvien kanssa sekä osallistuvan yleisön välillä (Hiltunen, 2009, s. 213). Taiteen prosesseissa käsitellään usein sellaisia asioita, jotka koskettavat suoraan ihmisten ja yhteisöjen elämää. Toiminnan lähtökohdaksi toimii usein yhteisön oma ympäristö ja osallistujien todellisuus. Taiteen ja taiteellisen toiminnan avulla voidaan pyrkiä muutokseen esimerkiksi yhteisöjen ja sen jäsenten elinoloihin tai elämänlaatuun. Tavoitteena on usein yhteisön oman kulttuurin tukeminen, kuunteleminen ja itseluottamuksen vahvistaminen. (Jokela ym., 2006; Kantonen, 2007, s. 65; Sederholm, 2000, s. 115, 192.) Yhteisötaide rakentuu usein erilaisten projektien ympärille, joissa työskentely on parhaimmillaan tasa-arvoista, yhteistoiminnallista ja yhdessä määriteltyjen tavoitteiden mukaista. Tavoitteena on teokseen osallistuminen taidoista tai lahjakkuudesta riippumatta. Osallistuminen voi olla myös erilaatuista ja tapahtua projektin eri vaiheissa, kuten ideoinnissa, toteutuksessa tai arvioinnissa. Työskentely voi huipentua taideteokseen tai tapahtumaan, mutta usein siinä on oleellisinta yhdessä koettu prosessi. (Jokela ym., 2006; Kantonen, 2007, s. 57–58.)

Yhteisötaiteen tavoin yhteisöllisessä taidekasvatuksessa työskentely tapahtuu erilaisissa ympäristöissä ja moninaisten toimijoiden kanssa. Yhteisötaide voi muuttua Hiltusen (2009) mukaan yhteisölliseksi taidekasvatukseksi, kun sen taideperustaisuuden lähtökohdat ovat yhteisölähtöisessä dialogissa ja tavoitteet tiedostetun kasvatukselliset. Yhteisöllinen taidekasvatus liittyykin yhteisöllisyyden merkityksiin ja sen keskeiset lähtökohdat löytyvät sosiokulttuurisesta ympäristöstä, vuorovaikutuksesta ja kohtaamisesta toisten kanssa. Siinä missä perinteistä yhteisön määritelmää voi leimata ulospäinrajautuvuus, yhteisöllinen taidekasvatus perustuu erilaisuuden sekä monimuotoisuuden hyväksymiseen ja hyödyntämiseen yhteisön kehittämisessä. Toiminnan lähtökohdat määrittyvät aina uudelleen suhteessa toimijoihin, toimintaan, aikaan ja paikkaan. Toiminta jäsentyy yhteisön ehdoilla ja sen kanssa. (Hiltunen, 2009, s. 45–50, 109, 253.)

Hiltunen (2009) näkee yhteisöllisen taidekasvatuksen yksilöiden mielikuvituksen rikastajana ja minuuden rakentajana sekä yhteisöllisenä ja sosiaalisena prosessina. Taiteisiin perustuvan dialogin kautta yhteisön jäsenet voivat muodostaa tietoisuutta itsestä suhteessa ympäristöön ja yhteisöön. Perinteiseen sosiaalityöhön nähden yhteisöllisessä taidekasvatuksessa on kyse taiteellisen oppimisen kautta tapahtuvista prosesseista ja niiden yhteydessä rakentuvista merkityksistä. (Hiltunen, 2009, s. 27, 50, 60–61, 70.)

Hiltunen (2009) kuvailee yhteisöllisessä taidekasvatuksessa tapahtuvaa taideoppimisen prosessia samankaltaiseksi, kuin Räsänen kokemuksellis-konstruktivistisen taideoppimisen malli.

Taideoppiminen perustuu oppijan elämismaailmaan ja transformaatioon eli sisäisten kokemusten liittämiseen laajempaan kontekstiin. Oppimisprosessissa pohditaan ja pyritään ymmärtämään taiteen katsomisessa, tekemisessä ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa syntyneitä aistihavaintoja ja kokemuksia. Ulkoisia kokemuksia ja havaintoja suhteutetaan omaan henkilöhistoriaan niin sanallisesti, kuin taiteen keinoin. Ymmärtämisen yhteydessä kokemukset muuntuvat taideteoksiksi, joihin johtaneisiin prosesseja ja liitettyjä merkityksiä voidaan reflektoida yksin ja ryhmässä. Näin yksilölliset havainnot, kokemukset liittyvät laajempaan kontekstiin, mikä voi johtaa uusien teoksien, havaintojen ja merkitysten syntymiseen. (Hiltunen, 2009, s. 60–61; Räsänen, 2008, s. 104–108.)

Yhteisöllisen taidekasvatuksen kehyksessä Hiltunen (2009) painottaa varsinkin taideoppimisen sosiaalisia ja kulttuurisia prosesseja. Taiteellisen toiminnan ja oppimisen kautta rakentuu sekä toiminnallista yhteisöllisyyttä, että symbolista yhteisyyttä, jotka tukevat yksilön ja yhteisön toimijuutta, voimaantumista ja emansipaatioita. Toiminnallinen yhteisöllisyys rakentuu performatiivisesti dialogissa aistisuuden, materiaalisuuden, tekemisen sekä taitojen kehittymisen kanssa. Symbolisessa yhteisyydessä on kyse merkitysten rakentumisesta jakamisen ja teoksellisuuden yhteydessä. Yhteisöllisen taidekasvatuksen prosesseissa varsinkin lopputulos on näyttäytynyt merkittävänä. Teosten, esitysten, juhlien ja näyttelyiden keskeinen merkitys kiinnittyy koko prosessiin, tekemiseen ja valmiiden teosten välittämiin merkityksiin. Ne voivat avata tilaa kokemusten, tietojen ja taitojen jakamiselle sekä toimia konkreettisina havahduttajina. Teokset ja yhteisölliset juhlat vahvistavat myös Hiltusen mukaan yhteenkuuluvuuden tunnetta ja palvelevat oppimista. (Hiltunen, 2009, s. 61–63, 257–262.)

3 Tutkimuksen menetelmälliset valinnat

3.1 Taideperustainen toimintatutkimus

Sosiologian tohtori Patricia Leavyn (2018) mukaan taideperustainen tutkimus kulkee taiteen ja tieteen risteyskohdassa. Historiallisesti ne on nähty toisilleen vastakkaisina ja erillisinä, mutta pohjimmiltaan niitä yhdistää tarve tutkia, selventää ja uudelleen esittää elämää ja sosiaalisia suhteita, joissa olemme osallisia. (Leavy, 2018, s. 3–10.) Myös taiteen tohtori Mira Kallion (2010) mukaan, taideperustaisten menetelmien kautta voidaan tuottaa tietoutta ympäröivästä todellisuudesta. Tutkimuksen lähtökohdat perustuvat moninaiseen ihmiskäsitykseen sekä ymmärrykseen taiteen menetelmillä tai strategioilla syntyvästä tiedonmuodostuksesta. Tutkimuksen tiedonkäsityksen pohja muodostuu kuvallisesta ajattelusta sekä visuaalisen prosessin sanallistamisesta ja käsitteellistämisestä. (Kallio, 2010, s. 15.) Leavyn (2018) mukaan taideperustaisessa tutkimuksessa ei pyritä niinkään yksiselitteiseen tietoon ja totuuteen, vaan huomio on ilmiöiden kokonaisvaltaisessa tutkimuksessa ja kuvailussa (Leavy, 2018, s. 9).

Epistemologisesti taideperustainen tutkimus olettaa, että taide voi luoda ja tuoda esille merkitysten moninaisuutta. Taideperustaisuus voikin tarjota tutkimuksellisia tapoja, joiden kautta voidaan päästä sellaisen hiljaisen tiedon ja kokemusten ilmaisun äärelle, joita suullisen ja kirjalliseen tietoon pohjautuvilla tutkimusmenetelmillä ei voida saavuttaa. (Leavy, 2018, s. 3–10; Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 9.) Taide voi laajentaa, syventää ja kyseenalaistaa totuttua. Tutkimuksella on myös mahdollisuus saada ihmiset näkemään ja ajattelemaan asioita eri tavoin, tuntemaan syvällisemmin, oppimaan jotain uutta tai rakentamaan ymmärrystä samankaltaisuuksien tai erilaisuuksien välille. (Leavy, 2018, s. 3, 9–10.)

Leavy (2018) määrittelee taideperustaisen tutkimuksen kattokäsitteeksi, joka pitää sisällään kaikki taiteelliset lähestymiset tutkimuksen kontekstissa. Taideperustainen tutkimus lähestyy tiedon muodostumista poikkitieteellisesti ja se voi palvella laadullisen tutkimuksen prosesseja useilla tieteenaloilla. Taide ja taiteellinen työskentely voivat näyttäytyä tutkimuksessa moninaisesti. Ne toimivat tutkimuksen metodologisena työkaluna ja voivat sijoittua prosessin eri vaiheisiin, kuten aineiston keräämiseen, analyysiin tai tulosten esittämiseen. (Leavy, 2018, s. 3–6.) Taideperustaisen tutkimuksen alta voidaan erottaa useita tutkimussuuntauksia, kuten taiteellinen tutkimus (artistic research), taideperustainen tutkimus (art-based research) ja taideperustainen toimintatutkimus (art-based action research). Tutkimussuuntien ero löytyy taiteen paikasta ja tehtävästä tutkimuksessa. (Huhmarniemi, 2016, s. 36.)

Taiteellisen tutkimuksen kiinnostuksen kohteet keskittyvät usein tutkijan omaan taiteelliseen tutkimukseen tai prosessin aikana syntyneisiin teoksiin. Tutkimusintressit tarkentuvat esimerkiksi taiteelliseen orientaatioon, tietoisuuteen tai käytäntöihin. Taideperustainen tutkimus keskittyy puolestaan ilmiöiden tutkimiseen niiden laajemmissa sosiokulttuurisissa konteksteissa. Taideperustaisia tutkimuksen menetelmiä käytetään usein myös taiteen ulkopuolisilla tieteenaloilla, kuten yhteiskunta- ja kasvatustieteissä. Tutkija ei välttämättä tee itse taidetta, vaan taide voi toimia esimerkiksi menetelmänä aineiston keruussa tai tulosten esittämisessä. Taideperustaiseen tutkimukseen voidaan myös yhdistää useita erilaisia metodeja, kuten etnografiaa, narratiivisia menetelmiä ja erilaisia haastattelumetodeja. Tutkimuksen monitieteinen luonne ja metodien moninaisuus voivat tuottaa mielenkiintoisia tutkimusmenetelmiä, analyyseja ja uutta tietoa. (Huhmarniemi, 2016, s. 35–38; Suominen, Kallio-Tavin & Hernández, 2018, s. 104.)

Tämän tutkimuksen tehtävä kiinnittyy hyvinvointia tukevan taidetoiminnan kehittämiseen muistikuntoutujille ja heidän lähi-ihmisille, yhteistyössä Lapin Muistiyhdistyksen kanssa. Tutkimus jäsenyy taideperustaisena toimintatutkimuksena, jossa käytännön toiminta, tutkimus ja kehitystyö tapahtuvat samanaikaisesti. Taideperustainen toimintatutkimus saa työskentelymetodit ympäristö- ja yhteisötaiteesta sekä toimintatutkimuksen prosesseista, joissa käytäntö ja teoria yhdistyvät toisiinsa. Taideperustaiset toimintatutkimukset ovat usein projekti- ja tapauskohtaista kehittämistoimintaa, jossa sidosryhmät ja yhteisönjäsenet osallistuvat toiminnan tutkimusprosessiin. Varsinkin yhteisötaiteeseen perustuvat tutkimukset korostavat yhteisön jäsenien osallistumista ja vuorovaikutusta sekä yhteisöllistä tiedonmuodostumista. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 9–13; Jokela, Hiltunen & Härkönen, 2015, s. 439.)

Soveltavan taiteen ja kuvataidekasvatuksen tutkimusten tehtävänä on usein kehittää uusia työskentelymetodeja, toimintatapoja ja interventioita, joille toimintatutkimus voi tarjota järjestelmällisen kehyksen. Taideperustaisen toimintatutkimuksen prosesseissa toiminta ja tutkimus tapahtuvat samanaikaisesti ja käytännön toimintaa kehitetään uuden tiedon lisääntyessä. Toiminnalla pyritään muutokseen sekä ymmärryksen ja tiedon lisäämiseen muutosta kohtaan. Tutkimuksessa taide voi toimia kielenä ja taiteellinen prosessi vuorovaikutteisten dialogien käynnistäjänä. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 12; Heikkinen, 2007, s. 17; Anttila, 2005, s. 439–443.)

Tässä tutkimuksessa taide ja taideperustaisuus näyttäytyy moninaisena. Tutkimuksen konteksti sijoittuu yhteisötaideprojektiin ja yhteistyöhön Lapin Muistiyhdistyksen kanssa. Tutkimus kohdistuu yhteisöllisen kuvataidekasvatuksen prosesseihin sekä taidelähtöisten menetelmien soveltamiseen käytännössä. Taide on osa työpajojen toimintaa, se ottaa paikkansa osallistujien

teoksissa, taiteen tulkinnan prosesseissa sekä jakamisen kokemuksissa sekä merkityksen rakentumisissa. Samalla taide luo siltaa toimintaan osallistuvien kokemusten ja merkitysten antojen sekä tutkimuksen tiedon ja ymmärtämisen välillä.

Tutkimuksen syklimäinen prosessi

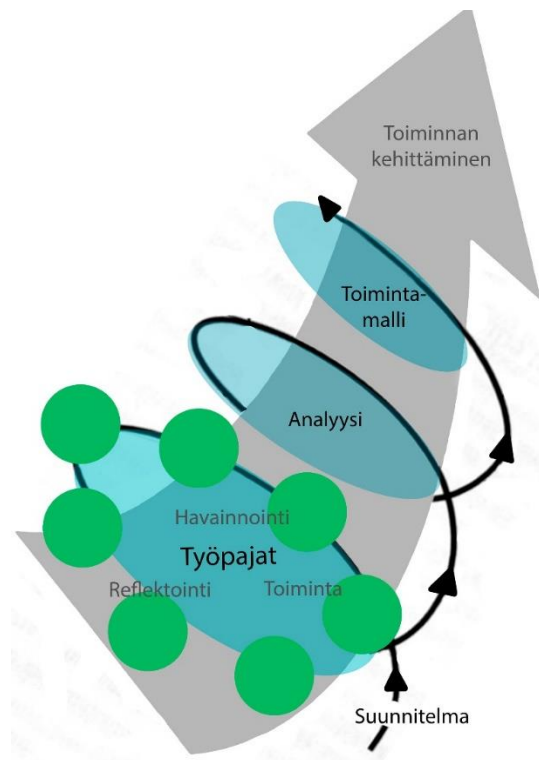
Taideperustaisen tutkimus- ja kehitysprosessin eteneminen voidaan hahmottaa syklinä, joka vaihtelee suunnittelun, käytännön toteutuksen, havainnoinnin, arvioinnin ja käsitteellistämisen välillä. Toiminnan sykleihin kuuluu uutta rakentava, tulevaisuuteen suuntaava osa sekä toiminnan havainnointi ja arviointi. Tutkimuksen sykli voi alkaa mistä vaiheesta tahansa ja lähtökohdista voi toimia yllättäväkin havainto tai huomio. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 12, 14; Heikkinen, Rovio & Kiilakoski, 2007, s. 78, 85–87.)

Tutkimusprosessin yhtenä tärkeimpänä piirteenä on toiminnan kehittäminen reflektiivisen ajattelun kautta. Heikkisen (2007) mukaan reflektiivisyydellä tarkoitetaan sitä, että tutkija kykenee etäännyttämään itsestään ja tarkastelemaan omia ajatuksia, kokemuksia ja toimintaa uudesta näkökulmasta. Prosessissa liikutaan usein sanattoman ja sanallisen tiedon välimaastossa. Reflektiivisyyden kautta toiminta- ja ajattelutavoista voidaan tulla tietoiseksi, jolloin niistä voidaan keskustella ja kehittää eteenpäin, muodostaen samalla uutta ymmärrystä ja tietoa. (Heikkinen, 2007, s. 33–35.) Prosessi kuvataan usein selkeästi etenevänä kaavana suunnittelusta toiminnan kautta arviointiin, mutta todellisuudessa vaiheet lomittuvat ja risteävät keskenään. Toiminnan ja reflektion sykleissä syntyy usein myös sivupolkuja ja ennakoimattomia ongelmia, joihin tulee hakea uusia ideoita ja ratkaisuja. Matkan varrella tutkimuskysymykset voivat muuttua, kohdentua ja tarkentua uudelleen. (Heikkinen, Rovio & Kiilakoski, 2007, s. 78, 85–87.)

Yksikin toiminta- ja tutkimuskierros voi tuottaa tutkimuksessa uutta ja merkittävää tietoa, joka auttaa esimerkiksi uusien käytänteiden kehittämisessä. Näitä havaintoja ja tuloksia voidaan pitää myös perustana uudelle syklille. Tällöin toiminnan kehittämisestä muodostuu kokeilujen ja tutkimusten vuorovaikutuksena etenevä spiraali, joka muistuttaa hermeneuttisen filosofian tapaa kuvata ymmärtämisen vähittäistä etenemistä. (Heikkinen, Rovio & Kiilakoski, 2007, s. 79–81; Anttila, 2005, s. 444.)

Taidetyöpajojen toiminnan suunnittelussa tutustuimme työparini kanssa taiteen ja hyvinvoinnin kentällä tehtyihin teorioihin sekä kehitystutkimuksiin. Toiminnan tavoitteena oli soveltaa jo aikaisemmin hyväksi havaittuja taideperustaisia menetelmiä ja käytäntöjä sekä kehittää niitä

eteenpäin. Samalla tutkimus ottaa paikkansa laajemmassa hyvinvoinnin ja taiteen parissa toteutetussa tiedonmuodostuksen kehässä. Työpajojen toiminnankehittämisen voi nähdä myös omina pienempinä sykleinä, sillä toimintaa ja työpajojen sisältöjä havainnoitiin ja refleктоitiin sekä suunniteltiin uudelleen toiminnan edetessä. Ymmärrys työpajojen tapahtumista ja osallistujien kokemuksista on syventynyt yhteisötaideprojektin raportoinnin vaiheessa, samalla on tapahtunut myös tutkimuskysymysten tarkentumista. Tutkimuksen analyysissä työpajoissa kerättyjä havaintoja ja osallistujien kokemuksia peilataan teoriaan. Tavoitteena on hyvinvointia edistävän taidetoimintamallin kehittäminen sekä sen myötä laajentunut ymmärrys yhteisöllisen kuvataidekasvatuksen mahdollisuuksista hyvinvoinnin kentällä.

Kuvio 2. Tutkimusprosessi (mukailten Heikkinen, Rovio & Kiilakoski, 2007, s. 81.)

Tutkijan rooli ja positio

Tutkija on aina keskeinen osanottaja tutkimusprosessissa. Taideperustaiselle toimintatutkimukselle on tyypillistä, että tutkimuskohteiden kokemuksia ei ole tarkoitettu tutkittavaksi kolmannen osapuolen näkökulmasta. Itseasiassa päinvastoin, sillä kokemusten tarkoituksena on vaikuttaa ja tulla vaikutetuiksi tutkimusprosessissa. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 12.) Myös Anttila (2005) määrittelee tutkijan position toimintatutkimuksessa toiminnan sisälle. Näin tekijä on myös osa aineistoa, jota syntyy kehittämisprosessin aikana. (Anttila, 2005, s. 440.)

Projektissa oma roolini oli vastata kuvataidekasvatuksen opiskelijana taidetyöpajojen suunnittelusta, järjestämisestä ja toiminnan ohjaamisesta yhdessä työparini Piia Harjun kanssa. Työpajat perustuivat yhteisölliseen taidekasvatukseen ja toiminnan aikana olin mukana itse tekemisessä yhdessä työpajoihin osallistujien kanssa. Näin olen ollut aktiivisesti mukana tiedon tuottamisessa sekä havaitsemassa niitä tilanteita, joissa on syntynyt uutta kokemuksellista tietoa. Tutkijana olen pyrkinyt ymmärtämään ja kehittämään toimintaa tapahtumien aikana sekä reflektiivisesti niiden jälkeen. Ymmärrykseni tutkittavaa aihetta kohtaan on muodostunut hiljalleen tutkimusprosessin edetessä, osana ymmärtämisen ja tulkinnan hermeneuttista kehää. Projektiin lähtiessäni minulla ei ollut aikaisempaa kokemusta yhteisöllisestä kuvataidekasvatuksesta tai työskentelystä muistikuntoutujien kanssa, joten toiminta näyttäytyy minulle myös uuden kokemisena ja oppimisena sekä kuvataidekasvattajana kehittymisenä. Rooliani projektin ja tutkimuksen yhteydessä voisi kuvata tutkija-kuvataidekasvattaja-opiskelija.

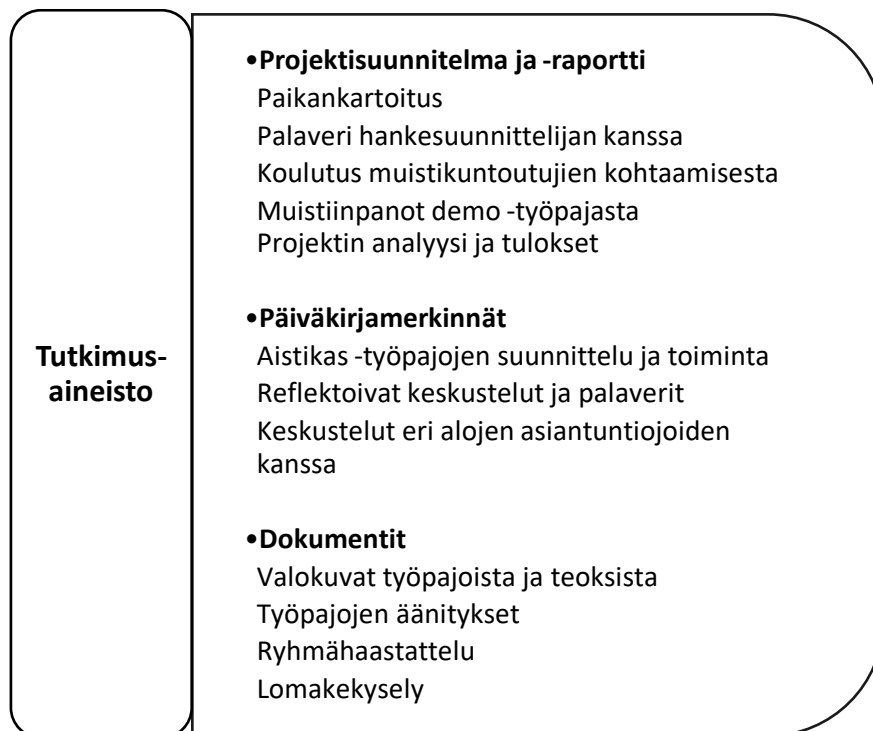
Jokela ja Huhmarniemi (2018) tuovat esille, että taideperustaisella toimintatutkimuksella on samankaltaisuuksia tutkimussuuntaus *a/r/tografian* kanssa. Molemmissa käytäntöä ja teoreettista tutkimusta kuljetetaan samanaikaisesti ja tutkimusaiheet sijoittuvat opettamisen, taiteen ja yhteisöllisyyden kenttään. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 12–13.) *A/r/tografisessa* tutkimuksessa taiteilija-tutkija-opettajat pyrkivät luomaan kokonaisvaltaista ymmärrystä omasta työskentelystään, tulkitsemalla itseään ja eri roolien kietoutumista yhteen. Tutkimus keskittyy taiteen tekemisen, tutkimuksen ja opetuksen tilanteisiin ja mitä niissä tapahtuu. (Irwing ym., 2006, s. 70–71.) Jokelan ja Huhmarniemen (2018) mukaan *a/r/tografinen* tutkimus korostaa usein enemmän tutkijan omaa elämän kertaa, kuin taideperustainen toimintatutkimus. Siinä painottuu puolestaan osallisten mukaan ottaminen, vuorovaikutus ja yhteisöllisyys. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 13.) Tässä tutkimuksessa oman työni tutkiminen on merkittävässä roolissa, mutta ei ensisijainen mielenkiinnon kohde. Tutkimuksen ytimen muodostaa osallistujien kokemukset ja merkityksenannot, joiden kautta pyrin luomaan laajempaa ymmärrystä yhteisötaiteeseen perustuvasta taidetoiminnasta.

3.2 Aineistot

Empiirisessä tutkimuksessa metodit ovat tutkijan työssä keskeisessä asemassa. Aineiston keräämisessä tulisi valita sellaisten menetelmien kokonaisuus, jotka soveltuvat parhaiten tutkittavan ongelman ratkaisuun. (Hirsjärvi & Hurme, 2008, s. 38–39.) Toimintatutkimuksessa aineiston muodostamisen tarkoituksena on palvella kehitystyötä. Taideperustaiselle

toimintatutkimukselle on tyypillistä, että aineistoa kerätään monin tavoin ja se voi olla eri muodoissa. Tutkija voi kerätä aineistoa esimerkiksi tutkimuspäiväkirjan avulla, valokuvaamalla tai dokumentoimalla toiminnassa syntyneitä taideteoksia ja niiden luonnoksia. (Jokela & Huhmar-niemi, 2018, s. 16.)

Toimintatutkimukselle on tyypillistä, että tutkimuskysymykset voivat olla toiminnan alussa vielä epäselviä ja niitä suunnataan uudelleen kunkin tutkimussyklin jälkeen (Jokela & Huhmar-niemi, 2018, s. 14). Yhteisötaideprojektin alussa tutkimuskysymyksetni olivat vielä täsmenty-mättömiä, jonka vuoksi pidin tärkeänä toiminnan dokumentoinnin mahdollisimman monipuolisesti ja järjestelmällisesti. Tällä pyrin välttämään tutkimuksen kannalta merkittävien aineisto-
jen puuttumisen. Aineistojen triangulaatiolla pyrin osaltaan myös lisäämään tutkimuksen luot-tavuutta. Analyysissä voin verrata esille nousevia havaintoja muihin aineistolähteisiin. Hirs-järven ja Hurmeen (2008) mukaan moninaiset aineistot täydentävät toisiaan ja menetelmien kattavalla käytöllä voidaan saada esille laajempia näkökulmia ja tuloksia. Näin voidaan välttää tulosten näennäistä varmuutta, joita vain yhden menetelmän käyttäminen saattaisi tuottaa. (Hirsjärvi & Hurme, 2008, s. 38–39.) Tutkimusaineistoa kertyikin yhteisötaideprojektin aikana runsaasti. Tutkimuksen kannalta oleellisen aineiston rajautuminen on tapahtunut tutkimusky-symysten täsmentyessä ja aineiston analyysissä (kuvio 3).

Kuvio 3. Tutkimusaineisto

Yhteisötaideprojektin raportit

Taideperustainen toimintatutkimus alkaa usein paikka- ja yhteisökartoituksella, jolloin tutkija tutustuu toimintaympäristöön ja erilaisiin menetelmiin (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 15). Aistikas -taidetyöpajojen suunnittelu ja toteutus oli osa kuvataidekasvatuksen yhteisötaiteen projektia. Projektin kulkuun liittyi toimintaa edeltävä paikan ja sosiokulttuurisen tilanteen kartoitus, joka sisältää viisi osa-aluetta: paikka objektiivisena, subjektiivisena ja tekstuaalisena sekä sosiaalinen ja kulttuurinen tilanne yhteisössä. Nämä kartoitukset eivät toimi tutkimuksen pääasiallisena aineistona, mutta niiden kautta olen muodostanut esiyymmärrystä tutkimuksen ydinkäsitteistä, tutkimukseen liittyvistä toimijoista sekä kuvataidekasvatuksen ja taiteellisen toiminnan mahdollisuuksista muistikuntoutujien ja heidän läheisten parissa. Loppuraportin yhteyteen toteutetut toiminnan analyysit ja tiivistetyt tulokset ovat puolestaan ohjanneet tätä tutkimusta tarkastelemaan varsinkin toiminnan käytännön ratkaisuja sekä osallistujien kokemuksia. Raportit toimivat tässä tutkimuksessa tukevana ja täydentävänä aineistona. Ne ovat myös osa tutkimuksen reflektiivistä ja hermeneuttista kehää.

Havainnointi ja dokumentointi

Toimintatutkimuksen tavoitteena on usein ymmärtää yhteisön toimintaa laajasti ja välttää asioiden rajaamista etukäteen pois (Huovinen & Rovio, 2007, s. 106). Hirsjärven ym. (2016) mukaan ympäristön tapahtumista ja ihmisten toiminnasta voidaan havainnoinnin avulla saada välitöntä ja suoraa tietoa. Havainnointi voi olla systemaattisesti jäsenneltyä tai se voi mukautua luonnolliseen toimintaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2016, s. 212–216.) Tutkimuksessani toteutuu toimintatutkimukselle tyypillinen suunnittelun, toiminnan havainnoinnin ja reflektion syklisyys, joiden aikana olen pitänyt tutkimuspäiväkirjaa. Tutkimuspäiväkirja pitää sisällään toiminnan suunnittelun ideointia sekä havaintoja, huomioita ja tunnelmia työpajojen toiminnasta. Työpajojen suunnittelu, toteutus ja reflektointi tapahtui yhdessä työparini Piia Harjun kanssa, ja tutkimuksessa minulla on käytössä myös hänen kirjaamiensa huomioita ja havaintoja.

Työpajojen toimintaa dokumentoitiin myös valokuvaamalla, joka tuntui itselle luontevalta tavalta. Valokuvat tukevat ja täydentävät toiminnan havainnointia, tuoden näkyväksi työpajoissa tapahtunutta taidetyöskentelyä. Tutkimuksessa otan kuitenkin huomioon, että valokuva on aina kuvaajan tekemä valinta ja rajaus tapahtuneesta. Näin valokuvat eivät ole objektiivisia, vaan ne ovat valintoja, joihin on vaikuttanut myös tapahtuma aika ja paikka.

Hirsjärvi & Hurme (2008, s. 38) nostavat myös esille, että toimintatutkimuksen aikana tapahtumatulva voi olla niin suuri, että eri piirteiden rekisteröinti voi olla hankalaa. Tämä tuli myös esille Aistikas -taidetyöpajoissa, jotka olivat monesti täynnä toimintaa, joissa toimin kuvataideohjaajan roolissa. Havainnoinnin ja valokuvan lisäksi jokainen työpajakerta dokumentoitiin vielä äänittämällä. Äänitallenteen tarkoituksena oli havainnoida ryhmän dynamiikkaa ja tunnelmia sekä mahdollisia onnistumisen kokemuksia tai muita toiminnan herättämiä tunteita. Tallenteiden kautta pystyn myös myöhemmin palaamaan työpajojen mahdollisiin keskusteluihin ja dialogiaan. Näin pyrin varmistamaan sellaisen aineiston tallentamisen, mikä on saattanut toiminnan tiimellyksessä mennä havaintojeni ohi.

Ryhmäkeskustelu

Tutkimuksen kannalta oleellista oli selvittää osallistujien henkilökohtaisia kokemuksia, ajatuksia ja tunteita toiminnasta, jotka eivät välttämättä välity havainnoinnin kautta. Tämän vuoksi toteutin Aistikas -taidetoimintaan osallistuneille ryhmäkeskustelun, joka on metodiltaan lähellä ryhmähaastattelua. Hirsjärven ja Hurmeen (2008) mukaan siinä missä havainnointi koskee hetkellisiä tapahtumia, voidaan haastattelulla käsitellä menneisyyttä ja esimerkiksi osallistujien kokemuksia tapahtuneesta. Haastattelussa tutkimukseen osallistuva näyttäytyy aktiivisena osapuolena ja hän voi tuoda esille itseään koskevia asioita ja luoda näin ollen merkityksiä tutkimukseen. (Hirsjärvi & Hurme, 2008, s. 35, 38).

Ryhmähaastattelussa ja -keskustelussa on paljon samankaltaisia piirteitä, mutta oleellisena erona voidaan nähdä niiden vuorovaikutuksen luonne. Haastattelussa keskustelun vetäjä esittää tietyn kysymyksen vuorotellen kaikille osanottajille. Ryhmäkeskustelussa vetäjä tarjoaa puolestaan tutkimuksen kohteena olevia teemoja osallistujien keskenään keskusteltaviksi ja kommentoitaviksi, pyrkien näin tietoisesti luomaan vuorovaikutusta osallistujien välille. (Valtonen, 2005, s. 223–224.) Ryhmäkeskustelua voidaankin pitää haastatteluja vapaamuotoisempänä ja keskusteluun osallistujat voivat kommentoida käsiteltäviä teemoja melko spontaanisti ja tuoda näin esille monipuolista tietoa tutkittavasta ilmiöstä (Hirsjärvi & Hurme, 2008, s. 61). Koska ryhmässä oli mukana muistikuntoutujia, arvioin, että yhteinen keskustelu voisi olla tukemassa ja vahvistamassa osallistujien muistoja ja kokemuksia työpajojen ajalta. Ryhmäkeskustelun tukena käytettiin myös työpajoissa tehtyjä taideteoksia sekä toiminnan aikana otettuja valokuvia. Virikemateriaalien tehtävänä oli toimia muistin tukena ja yhteisen keskustelun herättäjänä.

Vaikka tässä yhteydessä käytän sanaa keskustelu, tulee se tämän tutkielman yhteydessä ymmärtää systemaattisena tiedonkeruu muotona, jonka avulla pyrittiin saamaan mahdollisimman luotettavaa ja pätevää tietoa osallistujien kokemuksista. Ryhmäkeskustelu eteni ennalta määriteltyjen keskeisten teemojen ja niiden ympärille muodostettujen kysymysten kautta (liite 1). Keskustelun etenemistä voisi luonnehtia puolistrukturoiduksi, sillä ennalta mietittyjen kysymysten lisäksi, se eteni myös vapaasti osallistujien nostamia merkityksenantoja seuraten. Puolistrukturoidulle teemahaastattelulle onkin tyypillistä, että haastattelun aihepiirit ovat tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuu (Hirsjärvi, ym. 2016, s. 208).

Ryhmäkeskustelun teemoja:

- Kiinnostuksen herääminen työpajaa kohtaan
- Ilon –teeman äärellä työskentely ja mahdolliset tulevaisuuden teemat
- Kokemukset taiteellisesta työskentelystä
- Käytännön järjestelyjen toimivuus
- Ryhmän toiminta ja tunnelma

Aistikas -taidetyöpajoja järjestettiin yhteensä seitsemän kertaa ja ryhmähaastattelu toteutettiin viikko viimeisen kokoontumisen jälkeen. Ryhmäkeskustelu ei ollut enää osa virallisia taidetyöpajatoimintaa, mutta sen tarkoituksena oli käydä toimintaa läpi kertaavasti ja kokoavasti. Ryhmäkeskusteluun osallistuminen oli vapaaehtoista ja siihen otti osaa viisi taidetyöpajan osallistujaa sekä hankesuunnittelija. Keskustelussa oli mukana minun lisäksi työparini Piia Harju sekä yhteisötaideprojektin ja pro gradu -tutkielmani ohjaaja Mirja Hiltunen.

Ryhmäkeskustelu aloitettiin kahvittelulla, rupattelulla ja kuulumisien vaihtamisella. Kahvihetki herätti jo itsessään muistelua taidetyöpajatoiminnasta, siellä työskentelystä ja tunnelmista. Koska keskusteluun osallistuneet tunsivat jo toisensa, oli keskustelu alusta alkaen rentoa ja vapautunutta. Valtonen (2005, s. 236) esittää, että ryhmäkeskustelun tavoitteena on saada kaikki osallistujat mukaan keskusteluun, mikä ei aina välttämättä onnistu sillä puheliaimmat tai vaikevat osallistujat voivat dominoida keskustelua. Mielestäni toteutunut keskustelu oli aktiivista ja jokainen myös osallistui siihen.

Ryhmäkeskustelu sai välillä haastattelun piirteitä ja osallistujat vastasivat vuorotellen esitettyihin kysymyksiin, mutta keskustelu oli kuitenkin pääasiallisesti vuorovaikutteista. Osallistujat lähtivät mukaan toisten kommentteihin, lisäämällä niihin omia huomioita. Keskustelussa

uskallettiin tuoda myös esille eriäviä mielipiteitä, mikä on tutkimuksen luotettavuuden kannalta merkittävää. Hirsjärvi ym. (2016, s. 207) toteavat, että haastattelun luotettavuutta voi heikentää osallistujien taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia. Osallistujat voivat lukea myös keskustelun vetäjän verbaalista ja non-verbaalista viestintää, tehden sen mukaan päätöksiä mitä ja miten he puhuvat (Valtonen, 2005, s. 235).

Lomakekysely

Ryhmäkesustelun lopuksi osallistujia pyydettiin täyttämään vielä lomakekysely, jonka laadin yhdessä Muistikunto -hankkeen hankesuunnittelijan kanssa (liite 2). Kyselyyn vastasi viisi taidetyöpajan osallistujaa. Kysely muodostui kuudesta Likertin asteikon väittämästä sekä neljästä avoimesta kysymyksestä. Lomakekysely oli teemoiltaan samansuuntainen ryhmäkesustelun aiheiden kanssa, mutta siinä keskityttiin lisäksi osallistujien koetun hyvinvoinnin kokemuksiin. Lomakekysely toimii tässä tutkimuksessa ryhmäkesustelua tukevana ja täydentävänä aineistona. Kysely tuo tutkimukseen luotettavuutta, sillä sen kautta osallistujat ovat saaneet mahdollisuuden tuoda esille kokemuksia, joita he eivät välttämättä halunneet jakaa yhteisen keskustelun aikana. Lomakekysely palautettiin nimettömänä, mikä on voinut rohkaista rehellisen palautteen ja kokemusten kertomiseen.

3.3 Analyysi

Tutkimuksessa aineiston analyysillä pyritään luomaan sanallinen ja looginen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Analyysin avulla aineisto järjestetään tiiviiseen ja selkeään muotoon, jonka kautta tutkittavasta ilmiöstä voidaan tehdä luotettavia johtopäätöksiä. Käsitteitä yhdistelemällä pyritään saamaan vastaus tutkimustehtävään. Sisällönanalyysi on yksi laadullisen tutkimuksen perusmenetelmistä, jolla tarkoitetaan moninaisten aineistojen väljää teoreettista kehystä. Sisällönanalyysia voidaan lähestyä aineistolähtöisesti, jolloin analyysi irrotetaan aiemmista havainnoista ja tiedoista tutkittavaa ilmiötä kohtaan. Analyysia voi olla ohjaamassa myös jokin valittu teoria, jolloin puhutaan teorialähtöisestä tai teoriaohjaavasta analyysistä. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 78–80, 91–94.) Tässä tutkimuksessa analyysi toteutuu viimeisen mainitun mukaisesti, jolloin aikaisempi tieto ja teoria ovat auttamassa analyysin muodostumisessa.

Tutkimuksen aineisto muodostuu aineistotriangulaatiosta, jonka analysoiminen näyttäytyy monivaiheisena prosessina. Analyysin ensimmäinen vaihe keskittyy toiminnan suunnitteluun sekä

tavoitteiden ja pedagogisten valintojen muodostumiseen. Toiminnan lähtökohtien taustalla vaikuttavat hyvinvoinnin, taiteen ja yhteisöllisen taidekasvatuksen teoriat sekä aikaisemmat tutkimus- ja kehityshankkeet. Toiminnan tavoitteet rakentuvat yhdessä yhteisötaide -projektin osallisten kanssa. Aineistona toimivat yhteisötaiteen projektiraportit sekä päiväkirjamerkinnot toiminnan suunnittelun osalta. Analyysikysymyksinä toimii:

- minkälaisia tavoitteita toiminnalle asetettiin ja miksi?
- minkälaisia pedagogisia valintoja tehtiin ja miksi?

Tutkimukseni keskiössä on toimintaan osallistuvien subjektiivinen hyvinvointi. Analyysin toisessa vaiheessa käsittelin ryhmähaastattelua ja palautekyselyä. Kiinnostukseni kohdistuu siihen, miten osallistujat kokivat taidetoimintaan osallistumisen ja minkälaisia merkityksenantoja osallistujat antavat työpajatoiminnalle.

Tulokset vaikuttivat osaltaan analyysin kolmanteen vaiheeseen, joka keskittyy toiminnan analysointiin affektin käsitteen kautta. Teemu Tairan (2007) mukaan kulttuuritutkimuksen alalta on löydettävissä kolme erilaista affektiteoriaa tyyppiä, joissa affektit käsitetään emootioiksi eli tunteiksi, aine-energiaksi sekä joksikin näiden kahden välillä. Aine-energian muutokset liittyvät Deleuzen ja Guattarin affektiteoriaan, jossa affekti käsitetään energian muotoina, jotka välittyvät ja siirtyvät ruumiiden kohtaamisissa. Parhaassa tapauksessa affektit ovat muutoksia, jotka lisäävät ja vahvistavat ruumiiden voimia. (Taira, 2007, s. 47–52.) Rinne, Kajander ja Haanpää (2020) tuovat esille, että muutos tapahtuu yleensä suhteessa johonkin, joka vaikuttaa. Vaikutus voi liittyä esimerkiksi aineellisuuteen ja aistikokemukseen, toisen fyysiseen ihmiskäyttöön tai erilaisten tapahtumien jaettuun tunnelmaan (Rinne, Kajander & Haanpää, 2020, s. 10). Tairan (2007) mukaan affekteja ei tulisi tarkastella pelkästään emotionaalisina tai ruumiillisina ilmentymisinä, vaan yhdistää ne sosiaalisiin, historiallisiin ja kulttuurisiin ympäristöihin ja konteksteihin (Taira, 2007, s. 52).

Affektien kautta tutkimuksessa on tarkoituksena päästä käsiksi osallistujien antamiin merkityksenantoihin, kokemuksiin sekä taideperustaisen toiminnan muodostamiin sosiaalisiin tilanteisiin. Analyysissa olen ensin lukenut jokaisen toimintakerran osalta tehdyt päiväkirjamerkinnot ja reflektiot, tunnistaen niitä tilanteita, jotka kuvailevat osallistujien emootioita, työpajan tunnelmaa tai osallistujien välillä tapahtuvia energiasiirtymiä. Tämän jälkeen olen kuunnellut työpajojen äänitykset, kiinnittämällä erityistä huomiota näihin ennalta määrittelemiini tilanteisiin, olemalla kuitenkin avoin myös muille merkityksellisille, toistuville tai yllättävillekin asioille ja hetkille. Analyysikysymyksinä toimii:

- Minkälaisia affekteja taidetoiminnassa esiintyy?
- Minkälaisiin tilanteisiin ja toiminnan tapahtumiin affektit liittyvät?
- Miten osallistujat kuvailevat affektiivisiä tapahtumia tai tilanteita?

Tutkimuksen raportoinnin ensimmäinen osuus sisältää analyysin tuloksena syntyneen kuvauksen tutkimusprosessista. Heikkisen ja Rovion (2007) mukaan toimintatutkimuksen raportointiin sopii tapahtumien ajallinen kuvaus ja kertomus. Kertomus on tutkijan tulkintaa tapahtumista, mutta sen tarkoituksena on tuoda esiin osallistujien kokemuksia ja pyrkiä kuvaamaan niitä mahdollisimman todenmukaisesti. (Heikkinen & Rovio, 2007, s. 117–119.) Toimintakertomus alkaa Aistikas -taidetyöpajojen suunnittelusta, jonka jälkeen toiminta kuvataan tapahtumien todellisessa aikajärjestyksessä. Kuvauksessa pyrin tuomaan esille sanallisesti taidetyöpajojen tapahtumia sekä sen aikana syntyneitä kokemuksia ja tunnelmia. Osallistujien lainaukset, valokuvat ja työpajoissa syntyneet taideteokset toimivat havaintoja vahvistavana aineistona.

Lopuksi pyrin sitomaan analyysin tulokset toiminnan lähtökohtiin ja tavoitteisiin. Aineiston analyysissä aikaisempi teoria toimii vuorovaikutuksessa Aistikas -taidetyöpajoissa saatujen tulosten kanssa. Analyysin tuloksista muodostan yhteisöllisen taidekasvatuksen malliin, jonka kautta vastaan tutkimuskysymykseen; mistä tekijöistä hyvinvointia tukeva taidetoiminta muodostuu Aistikas -taidetyöpajassa.

3.4 Eettiset kysymykset

Tutkimusta tehdessä on noudatettava hyviä tieteellisiä käytänteitä, jotta se olisi eettisesti hyväksyttävää, luotettavaa ja tulokset uskottavia (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2013, s. 6). Ihmisiin ja inhimilliseen toimintaan kohdistuvissa tutkimuksissa tulisi noudattaa ihmisarvoa kunnioittavaa periaatetta sekä ihmismääräämisoikeutta. Tutkimus tulisi toteuttaa niin, että siitä ei koidu tutkimuskohteille tai yhteisöille haittaa tai vahinkoa. Yksi keskeisimmistä eettisistä periaatteista on osallistujan suostumus tutkimukseen. Eettisyyden kannalta osallistujalle tulee antaa tarvittavasti tietoa tutkimuksesta sekä tuoda esille osallistumisen vapaaehtoisuus. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019, s. 5–8.) Ennen tutkimuksen toteuttamista anoin tutkimusluvan Lapin Muistiyhdistyksen kehitysjohtajalta. Aistikas -taidetyöpajojen ensimmäisellä kerralla kerroin osallistujille, että toiminta olisi osa opinnäytetyötäni, selventäen sen tarkoitusta sekä minkälaista aineistoa tulisin keräämään ja miten sitä tutkimuksessa käytetään. Tämän jälkeen pyysin osallistujilta tutkimusluvan (liite 3), johon kaikki suostuivat. Osallistujat suostuivat myös taideteosten ja dokumenttikuvien julkaisuun tämän opinnäytetyön yhteydessä.

Tutkimuksen yleisperiaatteen mukaan, tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden yksityisyyttä ja anonyymiteettä suojellaan niin, että heitä ei voida tunnistaa tutkimuksen julkaisuissa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019, s. 12–13). Tutkimukseni tehtävänä on hyvinvointia edistävän taidetoiminnan kehittäminen muistikuntoutujille ja heidän lähi-ihmisille. Tutkimukseni kohdistuu osallistujien toiminnan tuottamiin kokemuksiin ja merkityksenantoihin, jotka nostan tutkimuksen raportoinnissa esille. Turvatakseni osallistujien yksityisyyden suojan, olen tekstissä häivyttänyt heidän nimensä, iän ja sukupuolen. Raportoinnissa käytän heistä nimeä Osallistuja 1, Osallistuja 2, ja niin edelleen. Aineistoa tukevien kuvien osalta olen myös pyrkinyt häivyttämään tunnistettavat piirteet, vaikka osallistujat ovat antaneet luvan tunnistettavan valokuvamateriaalin käytölle. Tutkimusaineiston säilytän itselläni, asiaankuuluvalla tavalla, enkä luovuta sitä eteenpäin.

4 Toiminnan kuvaus

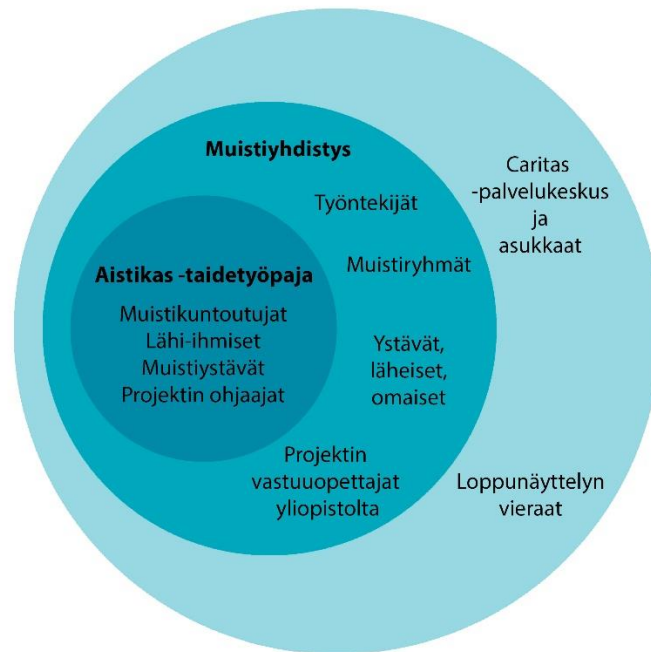
4.1 Toiminnan konteksti

Hiltunen (2009) näkee yhteisöllisen taidekasvatuksen yhteisöllisenä ja sosiaalisena prosessina, jossa toiminta jäsentyy yhteisön ehdoilla ja sen kanssa. Toiminnan ja kasvatuksen lähtökohdat löytyvät sosiokulttuurisesta ympäristöstä ja ne määräytyvät aina uudelleen suhteessa toimijoihin, toimintaan, aikaan ja paikkaan. (Hiltunen 2009, s. 27, 45, 253.) Yhteisötaideprojektin toiminta käynnistyi Lapin Muistiyhdistyksen tarpeesta kehittää uudenlaista, taiteisiin perustuvaa toimintaa muistikuntoutujille ja heidän lähi-ihmisille. Yhteisötaiteen projektin ja taidetyöpajojen toiminnan suuntaviivat pohjautuvat Lapin Muistiyhdistyksen sekä Muistikunto -hankkeen tavoitteisiin eli muistikuntoutujien ja heidän läheisten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja elämänlaadun tukemiseen.

Muistisairaus on neurologinen sairaus, joka heikentää muistia ja muita kognitiivisia, eli tiedonkäsittelyn toimintoja. Etenevät muistisairaudet voivat muistin heikentymisen lisäksi vaikuttaa laaja-alaisesti niin fyysiseen, kuin psyykkiseen toimintakykyyn. Muistisairauksia esiintyy varsinkin iäkkäillä ihmisillä, mutta myös työikäiset voivat sairastua. Kaikkia muistisairauksia ei voida parantaa, mutta sairauden vaikutuksia voidaan helpottaa ja oireiden etenemistä hidastaa edistämällä sairastuneen aivoterveyttä sekä tarjoamalla mahdollisuuksia mielekkääseen tekemiseen ja sosiaaliseen elämäntapaan. Muistisairaudet ja siihen liittyvät muutokset koskettavat sairastuneen lisäksi lähipiiriä ja läheisiä. Muistikuntoutujien ja heidän läheistensä hyvinvoinnin sekä mielekkään ja itsenäisen elämän tukeminen nähdään tärkeänä. Kummankin osapuolen hyvinvointi tukee toisen hyvinvointia. (Muistiliitto, 2017; Paajanen & Hänninen, 2014, s. 98–104; Sosiaali- ja terveysministeriö, 2012, s. 7–8.)

Valtakunnallisella Muistiliitolla ja sen paikallisjärjestöillä on tärkeä tehtävä muistisairauksien ja tuen asiantuntijoina sekä erilaisten toimintojen mahdollistajina, toteuttajina ja edistäjinä. Lapin Muistiyhdistys on Muistiliiton jäsenjärjestö, jonka toiminta-alueena on koko Lappi. Yhdistyksellä on olemassa monenlaisia muistiperheille suunnattuja tukimuotoja, kuten ohjattuja vertaisryhmiä, tukituokioita ja tietoinfoja. Taiteellisen toiminnan kehittäminen tapahtui yhteistyössä Muistiyhdistyksen ja Muistikunto -hankkeen työntekijöiden kanssa. Työpajojen toiminta tapahtui fyysisesti Caritas -palvelukeskuksen tiloissa, missä myös Lapin Muistiyhdistys toimii.

Toiminnan suunnittelu alkoi syksyllä 2018 palaverilla, jossa toiminnan lähtökohdista ja tavoitteista sekä käytännön järjestelyistä sovittiin yhdessä projektin osapuolten kanssa. Työpajojen suunnittelua edelsi paikka- ja yhteisökartoitus (kuvio 4), koulutus muistikuntoutujien kohtaamisesta sekä Lapin Muistiyhdistyksellä pidetty demo -työpaja. Lisäksi tutustuimme terveyden ja hyvinvoinnin, taiteen sekä yhteisöllisen taidekasvatuksen teorioihin sekä aikaisempiin tutkimus- ja kehityshankkeisiin. Tarkoituksena oli hyödyntää toiminnassa jo hyväksi havaittuja käytäntöjä ja taideperustaisia menetelmiä sekä kehittää niitä eteenpäin.

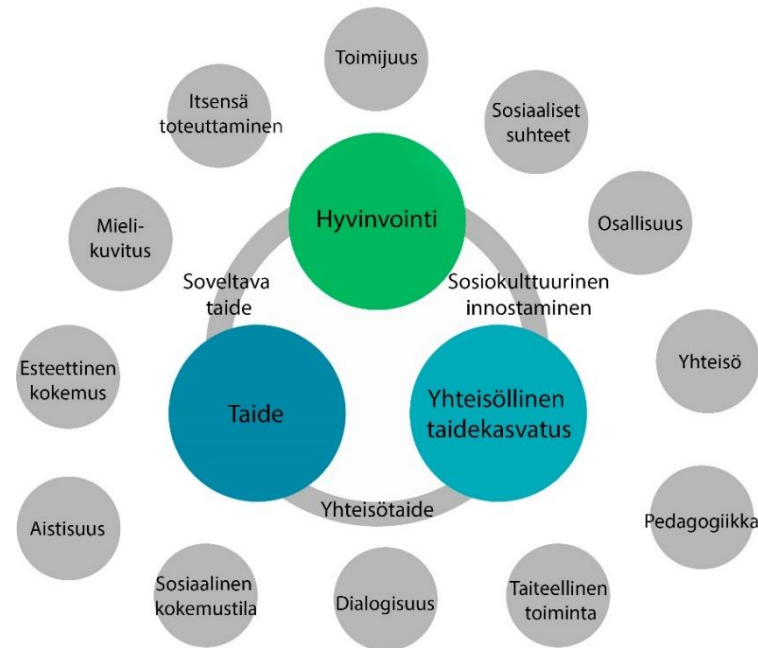

Kuvio 4. Yhteisötaideprojektin toiminnanympäristöt ja yhteisöt

4.2 Toiminnan muotoutuminen ja tavoitteet

Toiminnan suunnittelu perustui ajatukselle, että taide ja sen tekeminen kuuluu kaikille sairaudesta tai toimintakyvystä huolimatta. Muodostuneen esiyymmärryksen kautta (kuvio 5) suunnitelimme työpajojen toiminnan runkoa, joka perustui voimavarakeskeiseen työskentelyyn, moniaistisiin taidekokemuksiin, muistojen ja mielikuvituksen herättämiseen sekä yhdessä työskentelemiseen ja kokemusten jakamiseen. Tavoitteena oli koetun hyvinvoinnin edistäminen luovan itseilmaisun, onnistumisen ja osallisuuden kokemusten sekä toimijuuden ja yhteisöllisyyden vahvistumisen myötä. Toiminnan tarkoituksena oli luoda paikka taiteen tekemiselle ja kokemiselle sekä toisten kohtaamiselle. Tavoitteena oli luoda tasa-arvoinen ja turvallinen tila, johon jokainen halukas voisi osallistua omien voimavarojen mukaisesti. Toiminta sekä taiteen

menetelmät ja tekniikat tarkentuivat työpajojen edetessä. Tarkoituksena oli, että ryhmä ja sen jäsenet voisivat omalta osaltaan vaikuttaa työpajojen muotoutumiseen ja sisältöön.

Kuvio 5. Toiminnan teoreettiset lähtökohdat

Taidetyöpajojen yhtenä lähtökohtana toimi muistikuntoutujien ja heidän lähi-ihmisten kannustaminen sosiaaliseen kanssakäymiseen ja mahdollisuus vertaistukeen. Säännöllisillä kokoontumisilla haluttiin tarjota virkistystä mielekkään toiminnan parissa. Sopivaksi ryhmäkooksi sovitettiin viidestä kymmeneen henkilöä, jolloin vuorovaikutus mahdollistuisi ja ryhmän ohjaaminen ei olisi liian haastavaa. Ryhmän toiminnasta ei haluttu sulkea ketään pois ja sen muodostaminen perustui avoimuudelle sekä monimuotoisuuden hyväksymiselle. Mukaan toimintaan sai tulla yksin tai läheisen kanssa. Osallistuminen ei myöskään edellyttänyt aikaisempaa kokemusta taiteen tekemisestä, vaan mahdollisuus taiteeseen ja taiteelliseen toimintaan haluttiin tarjota kaikille siitä kiinnostuneille. Toiminnassa pyrittiin valitsemaan tekniikoita ja materiaaleja, joiden kautta osallistujat voisivat saavuttaa mahdollisimman laadukkaista taideteoksia ja tuotoksia. Työskentelyn ohjaamista pyrittiin myös suunnittelemaan ja toteuttamaan niin, että osallistujilla olisi mahdollisuus tuottaa itselleen tyydyttävä lopputulos, kehittyä taiteen tekemisessä ja saada näin onnistumisen kokemuksia. Työpajojen tavoitteet on tiivistetty kuvioon 6.

Työpajojen ja Lapin Muistiyhdistyksen toimintaan pyrittiin myös innostamaan ja kannustamaan mukaan uusia ihmisiä. Työpajojen markkinointia varten tehtiin julisteita (liite 4), joita jaettiin niin fyysisiin tiloihin, kuin sosiaalisen median kanavoihin. Julisteesta tehtiin värikäs,

jotta se herättäisi huomiota muiden julisteiden ja mainosten joukossa. Sanavalinnoilla ”työskentely sopii kaikille” ja ”aikaisempaa kokemusta taiteen tekemisestä ei tarvitse olla” pyrkivät pyyhkimään pois ennakkokäsityksiä osallistujien soveltuvuudesta taidetyöpajaan.

Taidetyöpajojen toimintaan suunniteltiin myös taidenäyttely, jonka tarkoituksena oli tuoda työpajojen aikana tehdyt teokset yhteen ja jaettaviksi läheisten ihmisten kanssa sekä tehdä toimintaa näkyväksi ryhmän ulkopuolelle. Useissa projekteissa yhteisölliset juhlat ovat vahvistaneet myös yhteenkuuluvuuden tunnetta. Loppunäyttely suunniteltiin pidettäväksi Caritas -palvelukeskuksessa, missä myös Lapin Muistiyhdistys toimi. Näyttely voisi toimia myös muiden muistiryhmien sekä palvelukeskuksen asukkaiden kohtaamispaikkana. Pohdimme myös alustavasti yhteisöllisesti rakentuvaa taideteosta, joka rakentuisi ryhmästämmä käsin, mutta johon myös muut voisivat ottaa osaa. Näyttelyn ja yhteisöllinen taideteoksen suunnittelu jätettiin avoimeksi, sillä halusimme, että niiden muodostuminen olisi osallistuja lähtöistä.

Ilon teema, luova muistelu ja moniaistisuus

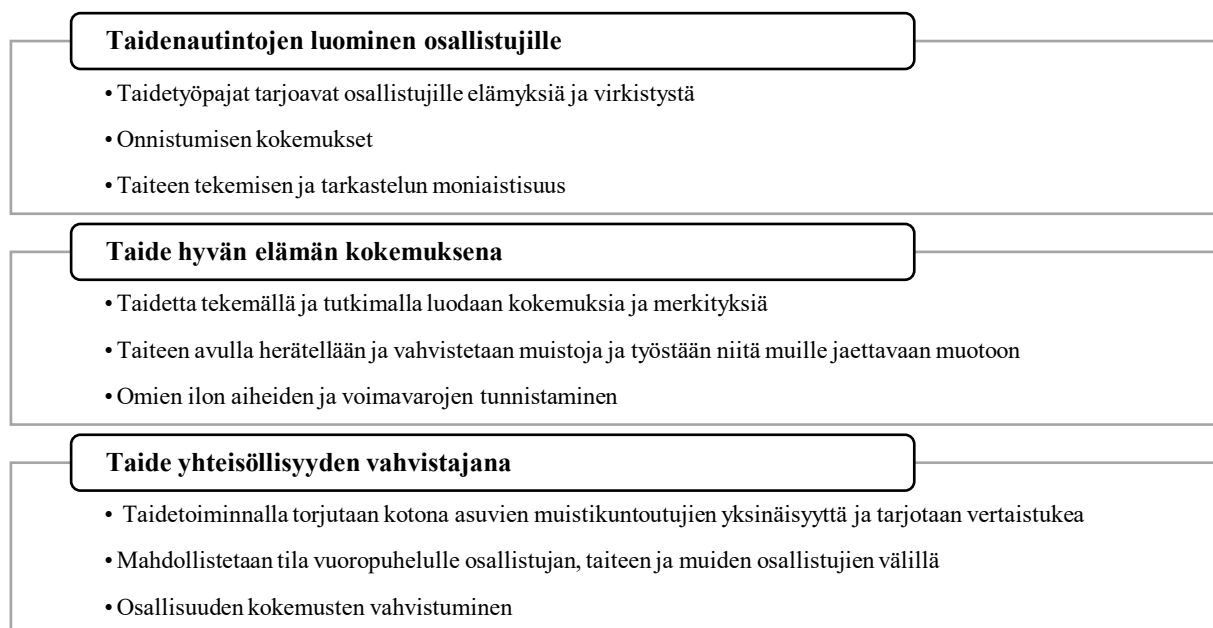
Taidetyöpajojen läpileikkaavaksi teemaksi muodostui ilo, joka nivoutui osaksi taidetyöpajan toimintaa ja taideperustaisia menetelmiä pitkin työpajojen kulkua. Tavoitteena oli tunnistaa, tehdä näkyväksi sekä vahvistaa erilaisia voimavaroja, jotka tuottavat osallistujille iloa ja elämän sisältöä. Työskentely perustui osaltaan luovaan muisteluun, joka on Hohenthal-Anitin (2012) mukaan muistia virkistävä menetelmä, jossa elämäkokemukset tehdään näkyviksi taiteen keinoin. Muistelun ja luovan työskentelyn kautta omia kokemuksia voidaan vertailla ja suhteuttaa aiemmin koettuun. Luova muistelu voikin vahvistaa itsetuntoa, auttaa elämän jäsentämisessä ja sitä kautta lisätä voimavaroja. Taiteen avulla elämän merkittävät tarinat, tapahtumat ja kokemukset tulevat näkyviksi ja jaettaviksi myös muiden kanssa. Muistoista voi löytyä yhteisiä aineksia, jotka lisäävät yhteenkuuluvuuden tunnetta. (Hohenthal-Antin, 2012, s. 23–32.)

Yhteisen ilon teeman ja muistelun kautta pyrittiin vahvistamaan osallistujien elämäntarinaa ja muistoja. Muistelun lisäksi huomio haluttiin kohdistaa myös nykyiseen hetkeen sekä tulevaisuuden toiveisiin ja unelmiin. Ilon teeman avulla pyrittiin rakentamaan työpajaan tilaa, joka mahdollistaisi omien kokemusten jakamisen, kuulluksi tulemisen sekä yhteisten kokemusten muodostumisen.

Taidetoiminnan lähtökohdaksi muotoutui myös moniaistisuus, jonka tarkoitukset perustuivat kokonaisvaltaisten taidekokemusten mahdollisuuksiin sekä mielikuvien ja muistojen aktivoimiseen. Deweyn (2010) mukaan aistit mahdollistavat inhimillisen kokemuksen perustan, jonka

kautta ihminen osallistuu ympäröivän maailman tapahtumiin. Aistisuus sisältää paljon asioita, kuten aistihavainnot, aistiherkkyuden ja aistittavuuden. Siihen liittyy niin fyysiset ja emotionaaliset ärsykkeet, kuin välittömästi kokemuksesta syntyneet merkitykset. Aistien kautta voidaan myös luoda uusia merkityksiä ja arvoja, säilöä niitä ja ottaa tarvittaessa uudelleen käyttöön. (Dewey, 2010, s. 33–34.)

Taiteellisissa prosesseissa aisteilla ja aistihavainnoilla on olennainen sija taideteoksien kokemisessa ja tekemisessä. Ne tuottavat erityistä tietoa, joka linkittyy sisäiseen keholliseen oivaltamiseen. Taiteen tekemisen prosesseissa materiaalien tuntu, tuoksut ja muokkautuvuus välittyvät eri aistien myötä työn tekijälle, herättäen erilaisia tunteita ja muistumia. Aisti- ja tunnetieto liittyyvät myös ymmärrykseen materiaalin mahdollisuuksista, tekniikoista ja ilmaisullisista keinoista. (Keskitalo 2013, 185; Hyypä & Liikanen, 2005, s. 59.) Tekemisen lisäksi, ihminen käyttää kehoaan ja aisteja taideteoksia katsoessa. Esimerkiksi ääni voi muuttua mielessä kuvaksi tai väri voi muuttua mielessä ääneksi. Erilaisten aisteja stimuloivien materiaalien käyttö taidekuvien äärellä voi johdattaa kuvien entistä syvällisempään kokemiseen. (Itkonen 2011, s. 14.)

Kuvio 6. Aistikas -taidetyöpajan lähtökohtia ja tavoitteita

Turvallinen toimintaympäristö

Toiminnan käytännön järjestelyt pyrimme suunnittelemaan toiminnan tavoitteita tukevaksi. Pyrimme järjestämään myös toimintaympäristön fyysisesti sekä psyykkisesti turvallisiksi ja kannustavaksi. Muistikuntoutujien kanssa työskennellessä olisikin hyvä huomioida, että työpajojen viikonpäivä, kellonaika ja paikka pysyisivät mahdollisimman samana, jolloin viikoittaiset tapaamiset on helppo muistaa. Muutokset esimerkiksi työskentely-ympäristössä voivat aiheuttaa sekavuutta ja sitä myöten turvattomuuden tunnetta. Aistikas -työpajojen toiminta tapahtui Rovaniemen Caritas -palvelukeskuksen tiloissa, missä käytössämme oli Aurora -sali. Yksi työpajakerroista suunniteltiin Rovaniemen taidemuseoon. Työpajat pyrittiin järjestämään aina keski- viikkoisin, jolloin Lapin Muistiyhdistyksellä ei ollut muuta ohjattua ryhmätoimintaa. Työpajojen aikana meillä ohjaajilla oli käynnissä muita opintoja, joiden takia työpajojen aikatauluja jouduttiin vaihtelevaan aamu- ja iltapäivän välillä. Muistin tueksi osallistujille jaettiin jokaisen työpajakerran lopuksi seuraavalla kerralla -lappu, jossa kerrottiin milloin ja missä kokoontuisimme seuraavalla kerralla sekä muuta toimintaan liittyvää informaatiota.

Työpajojen toiminnallinen runko pidettiin mahdollisimman samankaltaisena jokaisella tapaamisella, millä luotiin toimintaan rutiineja ja säännöllisyyttä. Työpajat aloitettiin yhteisen pöydän äärellä, jossa muisteltiin edellisen kerran tekemisiä ja kerrottiin mitä kyseisellä kerralla tapahtuu. Työpajojen alussa oli usein alkulämmittely, jonka tarkoituksena oli herätellä ja viritellä luovuuteen tai taiteesta keskusteluun. Tämän jälkeen siirryttiin toimintaan. Toiminnan päätteeksi kokoonnuimme vielä yhteisen pöydän ääreen, jossa jaettiin seuraavan kerran -laput sekä päätettiin työpaja yhteiseen ilon runoon. Osallistujat kirjoittivat pitkälle paperisuikaleelle iloa tuottava tai sitä kuvaava sana, mikä taitettiin piiloon ja annettiin seuraavalle. Paperille syntynyt runo lausuttiin lopuksi ääneen. Runon tarkoituksena oli työpajan lopuksi koota tapaamisen tunnelmia ja ilon ajatuksia.

Pyrimme suunnittelemaan työskentelytilan toimintaa ja vuorovaikutusta tukevaksi. Aurora -salin etuna oli tilavuus ja muunneltavuus sekä valoisuus. Salista löytyi kokoontaitettavia pöytiä ja erilaisia tuoleja, joita sai lisätä tai viedä takaisin vieressä olevaan säilytystilaan. Salissa oli lisäksi iso televisio näyttö, videotykki, valkokangas ja fläppitaulu, joita hyödynsimme tarpeen mukaan. Yleensä aloitimme ja lopetimme työpajat yhteisen, ison pöytäryhmän äärellä. Tämän lisäksi järjestelimme tilaan erilaisia työskentelypisteitä, jotka tukivat käytettyjä tekniikoita sekä osallistujien keskinäistä vuorovaikutusta.

4.3 Aistikas -työpajojen kuvaus

1. Tutustuminen, kollaasit ja taidekansiot

Ensimmäisen työpajakerran tavoitteena oli toisiimme tutustuminen ja ryhmäytyminen taidetoiminnan tukemana. Toiminnan kautta oli myös tarkoitus kerätä osallistujien toiveita ja odotuksia työpajojen suhteen sekä suunnitella tulevaa. Taidetoiminnan tarkoituksena oli pohtia omia ilon aiheita ja voimavaroja sekä muuttaa visuaaliseen muotoon. Toiminnalla pyrittiin herättämään keskustelua ja jakamisen tilaa osallistujien välillä. Pedagogisena tavoitteena oli luoda turvallista ja toimekasta ilmapiiriä, joka innostaisi ja sitouttaisi osallistujia toimintaan.

Aloitimme työpajan pullakahveilla, jotta työpajojen aloitus tuntuisi mahdollisimman rennolta. Tarjoilut olivatkin osallistujille mieleisiä ja joku osallistujista kommentoikin, että heti on tervetullut olo. Istuimme yhden ison pöydän äärellä, jolle olimme levittäneet tutustumiskierrokseen liittyviä taidekuvia. Kuvat herättivät mielenkiintoa, keskustelua ja tarinointia osallistujien välillä jo toiminnan alkamista odotellessa. Osallistujista muutama oli toisilleen tuttuja Muistiyhdistyksen muista ryhmätoiminnoista, mutta joukkoon mahtui myös uusia tuttavuuksia. Kahvittelun lomassa esittelimme työparimme kanssa itsemme omien taideteosten avulla.

Kävimme myös läpi työpajan tavoitteet ja aikataulut sekä juttelimme työpajojen kantavista teemoista; ilosta ja moniaistisuudesta. Ilon teema otettiin vastaan myönteisesti nyökytellen, mutta aikatauluissa ollut yhteisnäyttely herätti osallistujissa hieman hermostusta. Pyrimme työparimme kanssa avaamaan näyttelyn tarkoitusta; työpajojen jälkeen on pitää juhlat, joissa voimme yhdessä tuttavien kanssa ihastella mitä olemme tehneet. Osallistujien mielestä he eivät olleet oikeita taiteilijoita, mutta näyttely sai kuitenkin hieman naureskelevan hyväksynnän.

Aloituksen jälkeen siirryimme toimintaan, jonka tarkoituksena oli tutustua toisiimme. Osallistujien tuli valita pöydältä olevista taidekuvista teos, joka heidän mielestään ilmentää iloa. Kaikki lähtivät reippaasti tutkimaan kuvia pöydän ympärystä kierrellen. Kuvat herättivät osallistujissa erilaisia muistoja ja mielikuvia. Kuvat valikoituivat helposti, osalla olikin jo mieleinen kuva katsottuna. Tämän jälkeen kerrottiin vierustoverille mikä omassa kuvassa on kiinnittänyt huomion ja miksi sen on valinnut. Puheen sorina alkoi ja kuvasta kertominen tuntui olevan helppoa. Kuvien äärellä käytiin paljon erilaisia keskusteluja. Ryhmän tunnelma tuntui jo tässä vaiheessa avoimelta, joten ehdotimme kuvan jakamista myös yhteiselle joukolle. Muutama osallistujista halusikin kertoa valitsemastaan teoksesta.

”Keltainen väri on minusta ilon väri. Varsinkin keltainen väri.”

”Kuvan aihe tuottaa iloa, sillä se toi muiston ja tarinan mieleen.”

Ensimmäisen työpajakerran tarkoituksena oli tutustua osallistujiin ja tuoda esille heidän mielenkiintonsa kohteita. Osallistujia pyydettiin tekemään kollaasit omista iloa tuottavista aiheista, materiaalina toimivat erilaiset sanoma- ja aikakauslehdet sekä aikaisemmin pöydällä olleet taidekuvat. Tarjolla oli myös tusseja ja vahaliituja, jos teosta halusi jatkaa esimerkiksi piirtämällä tai lisätä siihen tekstiä. Alustukseksi tutustuimme kollaasitekniikkaan Pablo Picasson, Georges Braquen ja Hanna Höch:n teosten kautta. Osallistujat rakensivat kollaasit itse tehtyihin kansioihin, joihin myöhemmin kerättiin työpajojen aikana kertynyttä materiaalia.

Osallistujat lähtivät työskentelemään innolla. Aluksi heitä harmitti, että kansion etukansi oli pinta-alaltaan liian pieni. Nopeasti kuitenkin keksittiin, että kuvaa voisi rakentaa myös taka- ja sisäkansiin. Osallistujat keksivät myös omia luovia tapoja rakentaa kollaaseja, kuten nitojaa, klemmareita ja rei’itintä apuna käyttäen. Eräs osallistujista kaipasi glitteriliimaa, sitäkin käytiin hakemassa. Kuvien kautta löytyi keskustelun aiheita. Tekemisen ohella muisteltiin ja keskusteltiin erilaisista elämän tapahtumista ja hetkistä. Välillä myös hiljennyttiin ja keskityttiin. Tunnelma oli välitön.

Kuva 1. Ilon kollaa-seja ja taidekansioita.

Lopuksi kävimme teokset läpi niin, että omasta kollaa-sista kerrottiin ensin omalle vierustoverille. Tämän jälkeen jakaannuimme kahteen ryhmään, jossa muille kerrottiin vierustoverin

ilosta. Työpajan jälkeen saimme palautetta, että tämänkaltainen toiminta ei välttämättä kaikissa ryhmissä ole toimiva, sillä joillain osallistujista muistisairaus liittyy lähimuistiin. Tällöin juuri kerrottua asiaa ei hetken päästä saata muistaa. Työpajassa tapahtunut teoksista kertominen onnistui kuitenkin hyvin, sillä kuvat toimivat muistin tukena. Lisäksi vierustoveri oli koko ajan vieressä vahvistamassa kertomusta ja lisäämässä asioita, jos jotain ei muistettu sanoa.

Työpajan lopuksi ohjeistimme seuraavan kerran tapaamista, joka olisi Korundin taidemuseovierailu. Lopetimme ensimmäisen työpajakerran ilon runoon, joka tehtiin jokaisen tapaamisen päätteeksi. Pitkälle paperisuikaleelle kirjoitettiin iloa tuottava tai sitä kuvaava sanan. Runo luettiin ääneen, johon oli mukava päättää työpaja.

”rakkaus, lapsenlapset, luonto, terveys, rakkaus, lapset, tunnelma, yhdessä tekeminen, lämminhenkisyys”

2. Moniaistinen taidemuseovierailu ja akvarellimaalaus

Työpajan toinen kerta suuntautui Rovaniemen taidemuseon Jenny ja Antti Wihurin kokoelmasta koostettuun näyttelyyn *Con Amore – rakkaudella*. Tavoitteena oli luoda vuorovaikutteinen ja keskusteleva museokäynti, joka perustui moniaistiseen taiteen tarkasteluun ja tekemiseen. Suunnitelmien täsmentyessä päädyimme käyttämään teosten tarkastelun yhteydessä erilaisia äänimaisemia. Taidemuseokierroksen jälkeen maalasimme myös akvarelleilla omat sydänmaisemat äänimaiseman johdolla. Moniaistisen taidekokemuksen tarkoituksena oli herätellä muistoja sekä vahvistaa mielikuvien syntymistä ja luovaa ilmaisua. Tavoitteena oli mahdollistaa dialogin syntyminen osallistujan, teoksen ja muiden osallistujien välillä. Toivoimme, että osallistujat olisivat yhtä aktiivisia osallistumaan keskusteluun, kuin ensimmäisellä työpajakerralla.

Taidemuseolla on ollut jo pidemmän aikaa yhteistyötä Muistiyhdistyksen kanssa erilaisten museokäyntien ja työpajojen merkeissä. Vinkkinä saimme, että näyttelyssä kannattaa keskittyä vain muutama teokseen, sillä niiden tutkiminen ja tulkitseminen saattaa olla muistikuntoutujille väsyttävää. Tarkasteltaviksi teoksiksi valikoitui Rafael Wardin, Ismo Kajanderin ja Eeva-Liisa Isomaan teokset. Teokset käsittelevät aiheita, jotka olivat nousseet esille edellisellä kerralla osallistujien ilonaihekollaasien yhteydessä. Taidemuseovierailun suunnittelun tueksi, saimme taidemuseolta Lotta Leskeläisen (2013) kirjoittaman oppaan *Punainen lanka, teemapolkuja taiteeseen*. Opas on tehty osana Taide muistaa -hanketta ja varsinkin aistimateriaalein täydennettynä se sopii erityisesti muistihäiriöisille asiakkaille ja heidän omaisille, hoitajille ja

ystäville. Taidemuseo käynnin suunnittelussa toimi myös apuna Satu Itkosen (2011) kirja *Taidekuvan äärellä, katso, koe ja jaa*.

Taidemuseovierailu ajoittui aamuun, jolloin näyttelyt eivät olleet vielä auki muulle yleisölle. Näin saimme olla rauhassa oman ryhmämme kesken, eivätkä ylimääräinen häly ja melu olleet häiritsemässä keskittymistä ja taidekokemuksia. Ensimmäiseksi keräännymme Rafael Wardin teosten *Laukku* (1995) ja *Rullatuolissa* (2001) äärelle. Teokset olivat ajalta, jolloin Wardin puoliso Reetta sairastui Alzheimerin tautiin. Osallistujia johdatettiin teoksen katseluun erilaisten kysymysten kautta. Heitä pyydettiin etsimään teoksesta viivaa ja tarkastelemaan miten taiteilija on sitä käyttänyt. Seuraavaksi siirryimme tarkastelemaan, minkälaisia värejä taiteilija on käyttänyt, miten kuva rakentuu värien kautta ja minkälaista tunnelmaa värit luovat kuvaan. Lopuksi heräteltiin keskustelua mitä teoksissa tapahtuu ja mikä niiden aihe voisi olla. Keskustelu lähti liikkeelle hieman varovaisesti, mutta tunnelma lämpeni ajatusten vaihdon myötä ja sai osallistujien mielikuvituksen liikkeelle. Teosten tarkastelu päättyi yhdessä keksittyyn tarinaan, joka nostatti naurun hykerryksiä.

Keskustelun tiimellyksessä osallistujat muistelivat Rafael Wardin maalaamaa potrettia presidentti Tarja Halosesta. Teos löytyi myös Rafael Wardin kirjasta, joka meillä oli mukana. Keskustelimme hetken aikaa Wardin ajatuksista väreistä ja tunteista. Samalla muistelimme, miten osallistujat olivat itse edellisellä kerralla valinneet ilon kuvia värien ja niiden heijastamisen tunteiden perusteella. Keskustelun jälkeen siirryimme taideteosten tarkastelussa enemmän toiminnallisempaan osioon. Osallistujat valitsivat värikkäistä kalvoista itselleen mieluisimman, joiden kautta tarkasteltiin tilassa olevia muita teoksia. Mitä teoksissa tapahtuu, kun niitä katsotaan eri värien läpi? Korostuuko jokin kohta eri tavoin tai muuttuuko esimerkiksi teoksen tunnelma? Osallistujat havaitsivat muun muassa värien korostumisen tai joidenkin kohtien tummumisen, eri värit toivat teokseen eri lämpötiloja ja vuodenaikoja. Havaintoja vertailtiin ja ihmeteltiin yhdessä.

Seuraavaksi siirryimme Ismo Kajanderin *Kitara ja klarinetti*-esinekoosteen (2010) äärelle. Teoksen on kuvailtu olevan rakkaudenosoitus Kajanderin toista kotikaupunkia, Pariisia, kohtaan. Aloitimme teoksen tarkastelun noin kolmen minuutin pituisen äänimaiseman kuuntelulla. Kooste muodostuu kitaran ja klarinetin soitosta, ulkokahvilan äänistä sekä lyhyestä pätkästä Ranskalaiset korot -kappaletta. Äänimaiseman sopiminen teokseen herätti osallistujien välillä keskustelua. Toiset olivat sitä mieltä, että äänet sopivat hyvin teokseen, erään osallistujan mielestä ensimmäinen ääni oli täydellinen, mutta muut eivät kuuluneet teokseen lainkaan.

Katukahvilan äänet yhdessä teoksen kanssa oli nostattanut erään osallistujan mielessä erilaisia tuoksujia, kuten kahvin, tupakan ja pullan. Äänen ja teoksen tarkastelu herätti eräässä osallistujassa mieleen ranskalaisen tunnelman. Toisen osallistujan mielestä teos kertoo puolestaan Espanjasta, josta hänellä on hyviä muistoja.

Kajanderin teoksen jälkeen siirryimme vielä Eeva-Liisa Isomaan *Sydänmaisema* -teoksen (1989) luo, jonka äärellä hiljennyimme kuuntelemaan työparini koostamaa äänimaisemaa. Osallistujia pyydettiin samalla tarkastelemaan teosta johdattavien kysymysten kautta:

Tarkastele ensin koko teosta. Seuraa teoksen muotoja ja tutki viivoja. Minkälaisen maiseman se piirtää eteesi. Kiinnitä huomio teoksen väreihin, sen valo ja varjo kohtiin. Minkälainen tunnelma maisemassa on? Onko se rauhallinen vai löydätkö siitä liikettä? Etsi teoksesta kohta, minkä kautta pääset astumaan sen sisään, osaksi maisemaa. Onko maisemassa kylmä tai lämmin? Voitko tuntea tuulen tai kosteuden ihollasi? Jos sinulla olisi paljaat varpaat, miltä maa jalkojesi alla tuntuu?

Teoksen omakohtaisen tarkastelun jälkeen, omia syntyneitä mielikuvia ja ajatuksia vaihdettiin ryhmässä. Osallistujien keskustelusta nousi esille esimerkiksi teoksen tummat ja vaaleat alueet, siltä löytyi kaksi kuuta, romanttisia kiekuroita. Erään osallistujan mielestä kuvassa oli iso eläin, härkä. Teos näyttäytyi myös selkärangan poikkikuvana, synkkänä yönä, lokakuun loskana ja mutavellinä jaloissa. Erään osallistujan mielestä teos kuvasti ihmisen mieltä. Jokaisen osallistujan mielipidettä kuunneltiin ja pohdittiin. Erään osallistujan mielestä äänimaisema ei sopinut teokseen lainkaan. Hän oli sulkenut sen mielestään pois. Toinen osallistuja ehdotti, että huuhkajan huhuilu ja yön äänet olisivat olleet sopivampia.

Teos ja taiteilija esittelyn jälkeen siirryimme taidemuseon työpajatilaan, jossa teimme Isomaan teoksen innoittamana omat sydänmaisemat akvarellitekniikalla toteuttaen. Osallistujat olivat mielissään, että taidemuseovierailuun kuului myös tekeminen. Tunnelmaan virittäydettiin rauhallisen äänimaiseman avulla, jonka aikana osallistujia johdateltiin seuraavanlaisesti:

Lähde mielikuvitusmatkalle etsimään omaa sydänmaisemaasi ja sen värejä. Laita silmät kiinni. Hengitä pari kertaa rauhallisesti ja rentoudu. Anna itsellesi aikaa, herkistä kuuloaistisi ja anna äänimaiseman johdattaa sinut omaan mieleesi.

Minkälainen maisema eteesi piirtyy? Missä olet, mitä näet? Onko maisemasi rauhallinen vai onko se liikkeessä? Mitä värejä näet ympärilläsi? Onko jokin väreistä voimakkain, kirkkain? Onko se rauhoittava vai ehkä voimaa antava? Mikä värin merkitys on sinulle?

Johdatuksen jälkeen kaikki alkoivat työskennellä ja työtilaan laskeutui keskittynyt ja rauhallinen hiljaisuus. Osallistujat vaihtoivat välillä keskenään muutaman sanan, jatkaen sitten omaa työskentelyä. Musiikkiin oli osallistujien mukaan ollut helppo eläytyä ja kokemus oli tuntunut vapauttavalle. Haasteita kuitenkin koettiin omien mielikuvien siirtämisestä maalauksen muotoon. Eräs osallistujista kertoi, että hänelle oli syntynyt mieleen vahvat sydänmaiseman värit, mutta hän ei ollut saanut toteutettua niitä omaan teokseensa. Osallistuja koki värien sekoittamisen vaikeana.

”Että on joku vihreä mielessä, niin haepa se sitten tuolta, että ihan kyllä haastetta. Miten minä saan sen vihreän minkä haluan? Enkä mä saanutkaan. Se on vaikeaa, että saa paperille, mitä on täällä päässä. Ei onnistu.”

Kuva 2. Osallistujien sydänmaisema -maalauksia.

Osallistujat lopettelivat työskentelyn hieman eri aikoihin. He kävivät kiertelemässä työskentelytilassa ja katsomassa toisten teoksia. Teokset herättivät keskustelua esimerkiksi niiden muodostamista mielikuvista. Muutama osallistuja kertoi omasta teoksestaan jakaen tarinaa, mitä siinä tapahtuu. Osallistujat kertoivat myös, että eivät olleet maallanneet pitkiin aikoihin. Maalausmuistot johdattelivat keskustelun kouluaikeihin. Näistä tunnelmista siirryttiin työpajan loppetukseen ja ilon runoon, joka muodostui sanoista:

”aurinko, terveys, keltainen, oranssi, lapsi, punainen innokkuus, vapaus, terveys, lämpimät sävyt”

3. Yhdessä tekeminen, taideteoksesta ääneksi ja käsintehty paperi

Kolmannen työpajakerran ajatuksena toimi yhteisöllisyyden vahvistaminen yhdessä tekeminen kautta. Pyrimme syventämään edellisellä kerralla maalattujen sydänmaisemien kokemusta äänellä tulkitsemalla. Muodostimme teoksista myös yhteisen kokonaisuuden ja äänimaiseman. Aloittelimme lisäksi suunnittelemaan ja toteuttamaan yhteistä teosta, joka tulisi loppunäyteltyyn ja jäisi mahdollisesti esille myös Caritas -palvelukeskuksen ja Muistiyhdistyksen tiloihin esille.

Osallistujat saapuivat kolmannen työpajakertaan iloisina ja odottavin tunnelmin. Eräs osallistujista kommentoi saapuessaan ”*Aina odottaa seuraavaa kertaa*”. Työpajan aloitusta varten olimme järjestäneet tuolit kaarevaan muotoon ja asetelleet edellisellä kerralla maalatut sydänmaisema teokset lattialle. Teoksia tarkasteltiin ja niistä keskusteltiin yhdessä. Eräs osallistujista tarkasteli teostaan, pohtien samalla kuinka sydän on kätkeytynyt valumien taakse piiloon. Aloituksen jälkeen omille sydänmaisemille valittiin kehykset, eli paspartuurit värikkäistä pahveista. Osallistujat löysivät nopeasti teoksilleen sopivan ja mieluisan värin. Keskustelua herätti, kuinka jokin väri sopii teokseen hyvin, kun toinen ei ollenkaan. Taustapahvin avulla jotkin värit syvenivät ja muuttuivat.

Kehysten valitsemisen jälkeen maalaukset aseteltiin takaisin lattialle ja niistä lähdettiin muodostamaan yhtä isoa kokonaisuutta muotojen, viivojen ja värien kautta. Osallistujat olivat mukana innokkaina. He sommittelivat ja neuvottelivat kuvien paikasta keskenään vuorovaikutuksessa. Keskustelu ja pohdinta oli soljuvaa, ja me ohjaajina pyörittelimme teoksia osallistujien ohjeiden mukaisesti. Kun kaikki olivat tyytyväisiä sommitelmaan, kiinnitettiin teokset vielä

seinälle. Teoksista keskusteltiin ja annettiin toisille positiivista palautetta. Yhteinen kokonaisuus oli osallistujien mielestä onnistunut.

”Ei voinut kuvitellakkaan, että näin hienolta se näyttää.”

Seuraavaksi lähdimme etsimään ja tuottamaan ääntä, joka kuvaisi omaa maalausta. Minkälainen ääni omasta teoksesta voisi kuulua, minkälainen rytmi siitä lähtisi? Tarjolla oli erilaisia välineitä, kuten sukkapuikkoja, paperia ja riisillä täytettyjä vessapaperihylsyjä, joiden avulla ääntä voisi tuottaa. Lisäksi pohdimme, että erilaisia ääniä saisi aikaan, vaikka taputtamalla tai rummuttamalla tuolin selkämystä. Osallistujat lämpenivät ajatukselle hieman varovaisesti, mutta pienellä rohkaisulla kaikki lähti kokeilemaan.

”Pitäis saada katsos tuo sydämen syke siihen, ja vähän sellaista (kopistaa tuolia) siihen myös.”

”Se (ääni) kuvastaa raastavaa sydämen ääntä.”

Hetken päästä jokainen osallistuja sai esitellä oman teosäänensä, jonka jälkeen aloimme muodostamaan yhteistä äänimaisemaa. Siirryimme lähemmäksi toisiamme ja Piia toimi kapellimestarina. Hänen osoittaessaan jotain seinällä olevaa teosta, alkoi teoksen tekijä tuottamaan siihen liittyvää ääntä. Lisäksi Piialla oli käytössä käsimerkit, joilla hän saattoi myös pyytää ääneen tuottajaa lopettamaan äänen tekeminen. Hetki oli hieman jännittävä, intensiivinen, vuorovaihteinen ja yhteisöllinen. Tekeminen huvitti ja nauratti. Oma ääni ja sen rytmi sovitettiin toisten osallistujien tuottamaan ääneen. Yhteisen äänen tuottaminen päättyi spontaaneihin aplodeihin. Äänimaisema myös nauhoitettiin ja kuunneltiin sävellyksen jälkeen.

”Tosi hauska (kokemus). Se oli sellainen yhteen kuuluvuus, kun jokaisella on oma paikkansa.”

”Kaikki kuuntelee ja sitten tulee sellainen jännä yhteisesitys”

Kuva 3. Osallistujien sydänmaisema -maalaukset sommiteltuna loppunäyttelyssä. Teosten yhteydessä soi myös yhdessä sävelletty äänimaisema.

Esitimme osallistujille seuraavaksi idean yhteisen taideteoksen tekemisestä, joka voisi olla osa tulevaa loppunäyttelyä. Olimme hahmotelleet yhdessä työparini Piian kanssa ajatusta puusta, jonka oksille voisi ripustaa toiveita ja ilon ajatuksia. Puu voisi jäädä Muistiyhdistykselle pidemmäksi aikaa, jolloin sen tekemiseen voisi osallistua myös muut muistiryhmät. Osallistujat pitivät ajatuksesta ja varsinkin se, että muutkin voivat siihen osallistua, tuntui mielekkäältä.

Seuraavaksi lähdimme valmistamaan paperia, joille puuhun ripustettavat toiveet voitaisiin myöhemmin kirjoittaa. Osallistujat olivat hieman yllättyneitä, mutta ilahtuneita tästä tekemisestä. Olimme valmistaneet erivärisiä paperimassoja jo aikaisemmin, sillä massan tulee tekeytyä vähintään yön yli. Mukana oli myös erilaisia materiaaleja, kuten silkkipaperia, lankaa ja sulkia, joita pystyi sekoittamaan massan joukkoon. Olimme järjestäneet työpajaan kolme työskentelypistettä, jossa toimittiin pareittain tai kolmen hengen ryhmissä.

Kuva 4. Materiaali- ja värikokeiluja paperin valmistuksessa.

Työskentelyn tunnelma oli iloista ja rempseää. Osallistujat lähtivät kokeilemaan paperin valmistamista rohkeasti ja tekemisen aikana koettiin oivalluksia esimerkiksi värien sekoittumisesta. Tekemisessä oli myös omia haasteita, kuten paperin irrottaminen viirasta. Ilmapiiri oli kuitenkin kannustava ja hyväksi havaittuja ideoita ja tekniikoita jaettiin toisille. Erilaisia materiaaleja kokeiltiin ja toisten töitä ihasteltiin. Niistä saatiin myös intoa ja virikkeitä omaan tekemiseen. Onnistumisen kokemusten tuottama ilo ja innostus tarttui koko ryhmään. Paperimassa herätteli myös mielikuvitusta ja erilaisia assosiaatioita: oranssi väri synnytti mielikuvia lakka-metsästä tai hillakiisselistä, vaaleanpunainen massa muuttui puolestaan lappapuuroksi ja jääte-löksi.

”tekstuuria, tekstuuria (...) Tää on just sitä luovaa toimintaa”

”Voi että, hauskan värinen” ”Nii, siinä on montaa väriä ja sitten sitä villaakin”

”Tuoki oli hyvä tuossa vihreässä tuo lanka, se väri” ”Niin, se antaa pirteyttä”

”Metsän väri siihen juu, sammal (...) Laitetaan kuule vähän sitäkin, ku meillä on tässä tätä metsää.”

”Meillä on tuo hillamätäs”

”Ja meillä rakkauskirje (...) Tämän työn nimi on Rakasta minua edes vähän”

Kuva 5. Valmiita papereita odottamassa jatkotyöstöä.

Työpajan päätteeksi kokoonnuimme puolikkaaseen ringiin, josta olimme myös aloittaneet. Toimme esille idean valokuvien siirrosta vanerilevyille, jota voisimme tehdä tulevilla kerroilla. Pohdimme valokuvien aihetta yhdessä ja lopuksi päädyimme omiin merkittäviin hetkiin ja ilon aiheisiin. Lisäksi pohdimme, että kuvan ei tarvitse välttämättä olla juuri valokuva, vaan mikä vain itselle merkittävä kuva käy. Lopetukseen vierähti hieman enemmän aikaa, eikä ilon runolle meinannut enää riittää aikaa. Runon tekemisestä oli kuitenkin muodostunut osallistujille tärkeä työpajojen lopettamisen tapa, joten se toteutettiin vielä ”yliajalla”.

”käsillä tekeminen, paperi, kevät, saan äidin kissan viikonlopuksi kylään, rakkaus, värit, kosketus”

4. Ystävänäpäivä ja grafiikkaa PressPrint -menetelmällä

Neljännän työpajakerran teemana toimi ystävyys, johon virikkeen loi osaltaan viikon päästä lähestyvä ystävänäpäivä. Pyrimme liittämään teeman myös tulevaan näyttelyyn, jonka kautta muodostui ajatus ystävänäpäiväkorttien valmistuksesta grafiikan menetelmin, jotka voisivat samalla toimia myös näyttelykutsuina. Työpajan lähtökohtana toimi luova ilmaisu ja yhdessä tekeminen.

Aloitimme työpajan keskustelemalla tulevasta yhteisötaiteen teoksesta, ilon puusta. Lisäksi suunnittelimme jo hieman tulevaa taidenäyttelyä, mieltien keitä kaikkia sinne haluttaisiin kutsua. Osallistujilta kerättiin myös heidän mukanaan tuomiaan kuvia, joita olisi tarkoitus työstää tulevilla työpajakerroilla. Kuvat herättivät ryhmässä spontaania keskustelua. Kuvien taustalla olevia tarinoita ja kuvien merkitystä itselle haluttiin jakaa muiden kanssa. Myös toisten tarinoista oltiin kiinnostuneita.

Seuraavaksi siirryimme päivän teemaan ja ystävyteen, johon haimme inspiraatiota kukista ja niiden merkityksistä. Olimme asetelleet pöydälle erilaisten kukkien kuvia sekä tuoneet tulpapaani- ja ruusukimput. Aluksi pohdimme omia lempikukkiamme ja minkälaisia muistoja niihin liittyy. Kierrätimme ja tuoksutelimme myös työpajassa olevia oikeita kukkia. Tarkastelimme Marila Heikkisen *Kukat XVII* maalausta ja pohdimme minkälaisia merkityksiä eri kukkalajikkeisiin ja esimerkiksi niiden väreihin voidaan liittää. Lähestyimme ystävänäpäivä -teemaa myös postikorttien historian kautta. Tämän jälkeen lähdimme suunnittelemaan omaa teosta, jonka voisi lähettää ystävälle tai tuttavalle. Inspiraatiota oman kuvan tekemiseen pystyi ottamaan pöydällä olevista kukkakuvista tai lähteä vaikka piirtämään maljakoissa olevista elävistä kukista.

Kuvat toteutettiin grafiikan menetelmällä, jossa kuva piirretään esimerkiksi sukkapuikolla tai tylsällä lyijykynällä pehmeälle press print -laatalle. Vedostaessa painoväri tarttuu koholla olevaan pintaan ja painunut jälki jää ilman väriä. Lopullinen vedos on peilikuva laatan kuvasta. Vedostamiseen käytimme vesiliukoisia pullopeitevärejä, pariisin paperia ja erilaisia väripapereita. Osallistujilla oli aluksi paljon kysymyksiä tekniikasta, mutta heitä rohkaistiin kokeilemaan: tekniikan oppii, kun sitä muutaman kerran itse kokeilee. Työskentelyn alussa haasteita tuotti esimerkiksi valitun kuvan siirtäminen laatalle hiilen avulla sekä viivan painaminen laataan, jotka molemmat vaativat tarpeeksi voimakasta painamisotetta.

Kuva 6. Grafiikan laatta ja väritela.

Kuvien vedostusta varten työskentelytilaan oli järjestetty neljä painantapistettä, joihin oli jaettu aina jokin tietty väri. Näin pystyttiin vähentämään telausalustojen ja telojen pesukertoja, sillä tilassa ei ollut vesipistettä. Osallistujat kokeilivat rohkeasti erilaisia väriyhdistelmiä ja onnistumisen kokemukset innostivat uusiin kokeiluihin.

”Oi, että hieno – tuli sellainen jännä tosta. (...) Tosi herkkä, se niin ku sopii tuohon. (...) Mä taidan heti tehdä saman tien uuden. Eikö näytäkki nuo kukinnat ihan pitsiltä?”

”Katsoppa, tällaiselle paperille kokeillaan nyt.(...) Katohan. Ei tullut mitään. Tällaiselle paperille ei tullut mitään keltaisella! (...) Nyt tuli kuule parempi tästä keltasesta, kun panin sitä sinistä sekaan.”

”Haittaako, jos tähän (laattaan) jää vähäsen tätä sinistä?” ”Ei, ei haitta. Mä oonkin jättänyt kato moniväriseksi. Mä en oo pessyt tätä laattaa ollenkaan. Tässä oli ensin sinistä, sitten laitoin keltaista ja sit punaista. Musta on ihanaa, että siitä tulee niitä värejä alta. Saa vähän, niin ku sellaista vaihtelua.”

Kuva 7. Valmiita grafiikan vedoksia.

Osallistujat auttoivat työskennellessä toisiaan ja jakoivat hyviksi havaittuja ideoita. He myös pohtivat yhdessä, miten teoksesta voisi tulla vieläkin parempi. Työpajan tunnelma nousi kokeilemisen innon ja onnistumisen kokemusten myötä työskentelyn edetessä. Työpajan lopuksi keräännymme valmiiden töiden äärelle, niitä ihastelemaan. Kuvia ja laattoja katsellessa, osallistujat toivat esille, että haluaisivat ne mukaan näyttelyyn, sillä ne olivat niin hienoja. Eräs osallistujista ehdotti, että vedokset voitaisiin ripustaa langalle, jolloin niistä tulisi ikään kuin viirinauha. Lopetimme työpajakerran ilon runoon. Oli jälleen mukava päättää tapaaminen iloiseen ja lämpimään tunnelmaan.

”värien ilo, kevät ja aurinko, perhe, kevät, aurinko, auringon valo, yhdessä oleminen”

5. Ilon hetki – valokuvan siirto puulle ja yhteisen taideteoksen aloittaminen

Työpajakerta jakaantui viidennellä kerralla kahden eri teoksen tekemiseen: kuvan siirtoon vannerille sekä yhteisen taideteoksen rakentamiseen. Työpajan tavoitteet liittyivät omakohtaisten muistojen työstämiseen ja narratiivin vahvistumiseen sekä yhteiseen tekemiseen. Ryhmässä oli

ollut jonkin verran poissaoloja, joten osallistujat kertoivat toisille, mitä edellisillä kerroilla oli tehty. Näin osallistujat, jotka olivat olleet poissa, pääsivät mukaan toimintaan.

Aloitimme työpajan lisäämällä grafiikan vedoksiin vedostusmerkinnät. Teoksista suunniteltiin myös yhdessä tulevan näyttelyn juliste. Tämän jälkeen lähdettiin työstämään itselle merkittävän ja iloa tuottavan kuvan siirtoa koivuvanerille. Osallistujien kuvat tulostettiin peilikuvina laser-tulostimella, jonka jälkeen ne leikattiin sopivan kokoisiksi alustaan nähden. Tämän jälkeen vanerille levitettiin tasainen kerros puuliimaa, johon kuva aseteltiin kuvapuoli alaspäin. Ilmakuplat ja kurtut poistettiin, jonka jälkeen liiman annetaan kuivua vähintään yhden vuorokauden. Kuvat jätettiin kuivumaan seuraavaan viikkoon, jolloin niitä työstettiin jälleen eteenpäin. Osallistujien kuvat herättivät yhteistä keskustelua ja kiinnostusta. Kuviin liittyviä muistoja, tarinoita ja merkityksiä jaettiin työskentelyn äärellä niin vierustoverille, kuin koko ryhmälle.

”Mistä tällainen kuva on löytynyt?” ”Se on yhdestä t-paidasta (...) Mä oon ostanut tämän joskus kauan kauan sitten. Mutta sitten ku mä pidin sitä niin paljon, niin sitten se kului niin paljon. (...) Mä ajattelin, että en haluaisi tätä kuvaa hävittää. (...) Musta tää on vaan sellainen voimakuva.”

Seuraavaksi lähdimme työstämään yhteistä taideteosta, ilon puuta. Työpajaan oli tuotu mukana puunrunko, jota muokattiin ja työstettiin omaksi teokseksi. Materiaaleina oli puun oksia, joita vuolttiin ja kiinnitettiin puunrunkoon. Osallistujat olivat tuoneet mukana erilaisia tekstiilejä, joita kieputeltiin ja letiteltiin puun ja oksien ympärille. Materiaaleista löytyi myös poronsarvet, jotka kiinnitettiin myös puuhun. Yhteiselle suunnittelulle ei jäänyt niinkään aikaa, vaan osallistujat lähtivät heti tekemään ja kokeilemaan, mitä kaikkea materiaalilla voisi tehdä. Kaikkia jälleen kannustettiin porukalla ja onnistumisista iloittiin. Tekeminen johdatteli myös kaikenlaiseen jutusteluun osallistujien kesken ja huoneessa kaikui nauru.

”Kattokaas mitä täältä löytyi! Tämä löytyi tuolta kankaiden joukosta” ”Onpa ihanan näköinen” ”Miten me saatais se tuohon niin ku säilyttämään muotonsa?” ”Niin, niin ku se ois se sydän.”

”Se on kyllä hieno ja värikäs. Tiäkkö, ei ole tummaa sävyä paljoa yhtään. Semmoista mustaa ja semmoista. Että ollaan me aika iloisia ihmisiä.” ”Semmoinen kevään näköinen.” ”Niin ja sitten kun siihen tulee vielä ne väripaperit, mitä ollaan ajateltu.”
”Oi, sitten sitä väriä onkin paljon.”

Lopuksi siivottiin tekemisen jäljet ja istahdettiin vielä yhteisen pöydän äärelle. Kävimme hie-
man läpi tulevaa näyttelyä ja mietimme, ketä kaikkia paikalle voisi pyytää, mitä näyttelyssä
voisi tarjoilla sekä minkälaista ohjelmaa siellä voisi olla. Osallistujat toivat esille idean, että
näyttelyssä voisi esitellä tarvikkeita, joilla teokset on toteutettu, esimerkiksi grafiikan painolaa-
tat ja paperin valmistuksessa käytetyt viirat. Lopulta sovimme, että tekemisen prosessit voisi
tuoda näyttelyyn valokuvakoosteena. Kuvat valittaisiin yhdessä seuraavalla kerralla. Lopuksi
kirjoitimme vielä yhteisen ilon runon. Osallistujat pohtivat, voisiko runot tulla osaksi yhteistä
ilon puuta.

*”avanto, yhdessä ilon luominen, juhannus, kevään haju, talvi ja lumi, ystävyys, iltarusko,
koko porukka, lämpö”*

6. Teosten viimeistelyä ja näyttelyn suunnittelua

Kuudennen työpajakerralla jatkettiin kuvansiirtojen tekemistä sekä yhteisen ilon puun viimeis-
telyä. Toiminnan tarkoituksena oli yhdessä tekeminen sekä omien tulevaisuuden toiveiden ja
unelmien pohtiminen. Toiveita kirjoitettiin itsetehdyille papereille, jotka ripustettiin yhteisen
puun oksille. Lisäksi suunniteltiin tulevaa näyttelyä.

Työpajan alussa tarkastelimme tulevan näyttelyn mainoksia (liite 5), joista osallistujien mie-
lestä oli tullut hienoja. Olimme unohtaneet edellisellä kerralla miettiä näyttelyn nimeä yhdessä,
joten olimme työparini kanssa päätyneet nimeen *Ilokas*, johon myös osallistujat olivat tyyty-
väisiä. Pohdimme myös tulevan näyttelyn ohjelmaa sekä tarjoiluja. Yhdessä päätettiin, että
kahvi ei olisi tarpeellista, vaan kuohujuoma olisi juhlavampaa ja tilaisuuteen sopivampaa. Tar-
joilu pidettiin myös yksinkertaisena, koska taide nähtiin tapahtuman pääasiana ja tarjoilu juhlan
lisänä.

Seuraavaksi lähdimme työstämään kuvansiirtoja. Kuvan paljastaminen aloitetaan kostuttamalla
paperi esimerkiksi taulusienellä, jonka jälkeen paperia hangataan varovaisesti, kevein ja pyöri-
vin liikkein, irti puupinnasta. Työskentelyn aikana huomasimme, että kuva kestää jonkin verran
hankausta, mutta ”reikiä” saattaa tulla helposti. Reikien muodostuminen varsinkin ihmisten
kasvojen kohdalle harmitti osallistujia. Syynä reikien muodostumiseen oli se, että käyttä-
mämme puuliima ei ollut vedenkestävää, jonka vuoksi liima pehmeni kastuessa. Pidimme työs-
kentelyssä taukoja, jotta työstettävä kuva sai kuivua välillä. Märkänä kuva saattoi näyttää myös
valmiilta, mutta kuivana siihen jäänyt paperikerros tuli jälleen näkyviin ja kuva katosi sen
taakse. Osallistujilla saattoi olla myös kaksi kuvaa, jolloin niitä pystyi työstämään vuorotellen,

toisen kuivaessa. Vaikka työskentely ja tekniikka tuntui ajoittain hankalalta, koettiin sen aikana myös onnistumisen kokemuksia. Osallistujat myös kannustivat toisiaan.

”Nyt se on aivan ihana, se alempi siellä. Kun ne silmät (...) siinä on jotain mystistä”

”Nii, siinä on kissat, ihan hyviä tuli, tosi ihana. Toi on kiva, kun siinä tuo musta kissa...”

Tämä on hieno! Tässä on oikein taideteos. (...) ja sitten kuitenkin katsos viikset tulee tuolta. Mahtava.”

Kuva 8. Ilon kuvien ja toiveiden työstöä.

Välillä osallistujat kävivät jatkamassa ilon puun rakentamista. Eräs osallistujista oli kirjoittanut toiveita ja runoja kangassuikaleille kotona, jotka ripustettiin puuhun. Näitä käytiin lukemassa ja ihastelemassa. Toiveita ja ilon aiheita kirjoitettiin myös aikaisemmin valmistetuille itsetehdyille papereille sekä väripapereille. Toiveita pohdittiin ja runoja riimiteltiin myös yhdessä ja välillä vitsailtiin. Työskentelyn lomassa äänitimme myös runot, jotka olivat syntyneet jokaisen työpajan lopetuksessa. Äänitetyt runot tultaisiin lisäämään loppunäyttelyssä osaksi Ilon puuteosta.

”Rauhaa ja rakkautta laitetaan tähän vaaleanpunaiseen. Tää sopii just, tuossa on sydämen kuvakin.”

Työpajan lopulla suunnittelimme yhdessä tulevan taidenäyttelyn ripustusta. Kävimme myös läpi työpajoissa otettuja valokuvia, joista valittiin näyttelyssä esitettävät kuvat. Valokuvien katselu oli mukava yhteinen hetki, jossa muisteltiin mitä kaikkea olimme työpajoissa kerenneet tehdä. Työpaja lopetettiin vielä viimeiseen ilon runoon.

”lumi ja talvi, ilolla tekeminen, tyhjän nauraja, ystävyys, auringon säteet, herkku”

7. Ilokas -näyttely

Viimeinen taidetyöpajakerta huipentui päätösjuhlaan ja yhteiseen taidenäyttelyyn, joka järjestettiin samassa Caritas -palvelukeskuksen salissa, missä myös työpajat pidettiin. Tarkoituksena oli vahvistaa osallistujien kokemuksia, tuomalla kaikki työpajojen aikana tehdyt teokset yhteen ja jaettavaksi läheisten ihmisten kanssa. Tavoitteena oli tehdä myös taidetyöpajojen toimintaa näkyväksi ryhmän ulkopuolelle.

Aloitimme viimeisen kerran tapaamisen viimeistelemällä kuvansiirrot, joiden pintaan olimme suihkuttaneet ohuet kerrokset spray -lakkaa. Kuvat tulivat näin esille selkeämmin ja värit kirkastuivat. Osallistujat olivat yllättyneitä, kuinka hienosti teokset lopulta onnistuivat. Edellisen kerran epäonnistumisen ja turhautumisen tunteet muuttuivat iloksi. Osallistujat kiinnittivät taulujen taakse ripustuslenkit, jotta ne saisi kotona seinälle.

Tämän jälkeen aloitimme teosten ripustuksen pienissä ryhmissä, mikä tapahtui hyvässä hengessä neuvotellen ja kokeilemalla. Tila järjesteltiin myös niin, että siellä pystyi kulkemaan esimerkiksi rullatuolilla. Esille laitettiin myös penkkejä ja pöytiä, joiden äärelle saattoi istahtaa ja jäädä katselemaan esimerkiksi valokuva esitystä työpajojen toiminnasta. Oma pöytä löytyi myös tarvikkeille, joissa näyttelyvieraat pystyivät kirjoittamaan omia ilontoiveita ja ripustamaan ne tilan keskelle sijoitettuun Ilon puuhun. Osallistujat olivat mielissään, kun Aurora -salin tyhjä, valkoinen tila täytettiin näyttelyn ajaksi värikkäillä teoksilla. Heidän mielestään näyttely olisi voinut jäädä tilaan pidemmäksi aikaa.

Kuva 9. Näyttelyn avajaisista.

Tunnelma tiivistyi avajaisajankohdan lähentyessä. Vieraina oli esimerkiksi Caritas-keskuksen asukkaista, jotka olivat olleet kiinnostuneita työpajan toiminnasta jo aikaisemmin. Lisäksi paikalla oli Muistiyhdistyksen työntekijöitä sekä osallistujien ystäviä. Näyttely avattiin puheiden ja musiikki esityksen saattelemana. Tämän jälkeen osallistujat ja näyttelyvieraat lähtivät tutkimaan teoksia. Keskustelu kävi vilkkaana ja varsinkin tekoprosesseista oltiin kiinnostuneita. Ilon puun toiveita käytiin tutkimassa ja äänirunoja kuuntelemassa. Vieraat tekivät omia toiveita ja lisäsivät niitä puuhun. Myös Sydänmaisemien äänimaailmaa käytiin kuuntelemassa ja keskusteltiin siitä, miten äänet oli tuotettu. Ilonkansioita tutkittiin ja niistä arvuuteltiin, mikä kansio kuuluu kenellekin. Valokuvaesitys oli myös hyvä lisä näyttelyssä ja moni kävikin sitä katso-massa. Työpajojen osallistujat kertoivat tekemisestä ja teoksista innoissaan ja ylpeinä. Tunnelma oli mukava ja lämminhenkinen.

Kuva 10. Yksityiskohtia näyttelystä. Kuvat: Mari Parpala, 2019.

Näyttelylle varattu tunti vierähti nopeasti. Lopuksi purimme teokset alas yhdessä osallistujien kanssa. Moni harmitteli sitä, että näyttelyä ei voitu jättää paikalle pysyvästi, mutta osallistujat olivat tyytyväisiä, että saivat omat teoksensa jo mukaan kotiin. Viimeinen kerta ja näyttely oli oikein onnistunut kokonaisuus ja täydellinen päätös työpajojen kokonaisuudelle.

”Ihana saada nämä (teokset) kotiin.”

5 Toiminnan tuloksia

5.1 Uusia kokemuksia ja yhdessä tekemisen iloa

Osallistujat olivat kokeneet työpajatoiminnan virkistävänä. Toiminnan aikana osallistujat kertoivat useasti odottaneensa työpajoja ja satunnaiset poissaolot koettiin harmittavina. Heidän mukaansa seitsemän tapaamiskertaa menivät ohi nopeasti ja työpajat olisivat voineet jatkua vielä pidempään. Toiminnan mielekkyydestä kertoo osaltaan useampaan kertaan ilmaistut toiveet taidetoiminnan jatkolle.

Ilo tuli siitä, kun tuli tänne. Ja ihan iloisella ja positiivisella mielellä lähti pois, jos oli vähän apea tullessa. Minuun vaikutti ainakin sillä tavalla. Meidän ilmapiiri oli niin ihana. (Osallistuja 4)

Ei varmaan kukaan ei lähtenyt pahoilla mielillä pois, että kaikilla oli hyvä fiilis ja kiva kaksi tuntinen. (Osallistuja 1)

Osalla työpajoihin osallistuvilla oli ollut jo aikaisempaa kokemusta taiteen tekemisestä, mutta mukaan mahtui myös osallistujia, kenelle taiteen parissa työskentely oli uutta. Osallistujat olivat lähteneet mukaan toimintaan hakemaan inspiraatiota omaan taiteelliseen tekemiseen ja motivaation uudelleen viriämiseen. He olivat myös kiinnostuneita tutkimaan taiteen olemusta, mistä se syntyy ja muodostuu sekä miten taidetta nähdään, katsotaan ja koetaan. Kiinnostuksen oli myös herättänyt muistikuntoutujille suunnattu taiteellinen toiminta, jossa osallistuja ei ollut aikaisemmin ollut mukana. Toiminta oli tarjonnut heille uusia kokemuksia ja mielekästä tekemistä. Osallistujat kertoivat, että työpajoissa oli ollut parasta uuden oppiminen, mielenkiintoiset tekniikat ja materiaalit sekä omien ideoiden ja itsensä toteuttaminen luovasti.

Työpajojen toiminta oli osallistujien mukaan herätellyt heissä uusia ideoita ja saanut luovuuden virtaamaan. Muutama osallistujista oli löytänyt toiminnasta itselleen mieleisiä tekniikoita, joiden kautta voisivat toteuttaa itseään myös tulevaisuudessa. Työpajoissa mukana olleet muististyivät pohtivat myös oppimiensa tekniikoiden kokeilemistä ja soveltamista muiden muistiryhmien toimintaan.

Mulla ainakin se mielenkiinto. Kun en ole aikaisemmin ollut tällaisessa. Että oikeastaan hain sitä, että mistä se taide lähtee (...) ja miten minä sen näen. Niin oikeastaan sitä. Ja sehän inspiroi minua kauheasti se meidän viimeinen työ. Mä aion sitä jatkaa, sitä kissakuvien tekoa. (Osallistuja 4)

Vaikka taidetoimintaan oli tultu ensisijaisesti taiteen tekemisen ja kokemisen takia, näyttäytyy osallistujien kokemuksissa myös yhdessä tekeminen ja sen kautta syntynyt yhteisöllisyys tärkeinä. Osallistujat kokivat, että toiminnan aikana ei ollut syntynyt niinkään läheisiä ystävyys-suhteita, mutta ryhmässä oleminen ja yhdessä tekeminen koettiin mieleisenä. Työpajojen tavoitteellinen, luova ja moniaistinen taiteen tekeminen ja tulkitseminen tarjosivat tilaa sosiaaliselle kanssakäymiselle. Erilaiset taidekokemukset ja elämykset innostivat osallistujia keskusteluihin sekä kielettömään vuorovaikutukseen. Yhteiset tavoitteet liittyivät työpajoissa käytettävään taiteen tekniikoihin, moniaistisiin taiteen tulkintoihin tai laajemmin yhteisen taidenäyttelyn rakentamiseen. Kuvien ja yhteisen tekemisen kautta ryhmään muodostui rohkaiseva, kannustava ja avoin ilmapiiri, joka mahdollistivat yhteisöllisyyden muodostumisen ja osallisuuden kokemusten vahvistumisen.

Koko nämä kaikki kerrat yhteensä, on ollut tällaista iloista hommaa. Kaikki on ollut innolla mukana ja meillä on ollut tosi hyvä henki ja ilmapiiri täällä. Ihan mahtava.
(Osallistuja 7)

5.2 Uppoutumista taiteen tekemiseen

Osallistujat kertoivat, että ennen työpajojen alkamista he eivät olleet osanneet kuvitella, mitä kaikkea taiteellinen toiminta voisi pitää sisällään. Osallistujat olivat liittäneet sanaan taide maalaamiseen, ja ennen työpajoja heillä olikin ollut käsitys, että sitä olisi sisältynyt paljon työpajojen toimintaan. Työpajojen mainos oli myös toteutettu akvarellitekniikalla, joka oli osaltaan saattanut vahvistaa mielikuvan syntymistä. Työpajojen monipuoliset tekniikat ja materiaalisuus olivat yllättäneet osallistujat positiivisesti, ja toiminta oli tarjonnut heille mahdollisuuden uuden oppimiselle, luovalle kokeilulle ja itseilmaisulle.

Ryhmäkeskustelussa osallistujat palasivat useamman kerran muistelemaan paperin valmistamista sekä grafiikan äärellä työskentelyä, jotka he toivat esille myös itselle mieluisina taiteen tekniikoina. Näitä työpajoja kuvastaa osallistujien innostunut heittäytyminen mukaan toimintaan ja materiaaleilla kokeilemiseen. Rankanen ja Pusa (2014) esittävät, että mielihyvän kokemukset voivat syntyä tilanteissa, jolloin ihminen muokkaa aistista kokemusta omien valintojen kautta itsenäiseksi esteettiseksi kappaleeksi tai teokseksi. Uppoutuminen taiteen tekemiseen ja materiaalien käsittelyyn voi olla voimauttavaa. Materiaalisuuden ja aistittavuuden kautta taide kiinnittää tekijänsä juuri käsillä olevaan hetkeen. (Rankanen & Pusa, 2014, s. 14–15.) Toisaalta Savan ja Kataisen (2004) mukaan, fyysinen kosketus materiaallinen kanssa ja taiteellinen

toiminta voi myös tavoittaa taustalle painuneita muistoja ja haaveita. Taiteellisen toiminnan mahdollisuudet ovat sen aistivoimaisuudessa. (Sava & Katainen, 2004, s. 37).

Työpajoissa herännyt ilo liittyi vahvasti käsillä tekemiseen, materiaaleihin tutustumiseen ja luovaan kokeiluun. Osallistujat innostuivat erilaisista materiaalikokeiluista ja värisommitteluista, joiden aikana kautta syntyi erilaisia oivaltamisen ja uuden oppimisen kokemuksia. Materiaalit herättelivät myös erilaisia assosiaatioita ja mielleyhtymiä, jotka osaltaan herätteli ja innosti uudenlaisiin luoviin kokeiluihin. Luovan kokeilun kautta osallistujat saivat myös onnistumisen kokemuksia, jotka tuottivat hyvää mieltä ja kannustivat uusiin kokeiluihin. Luova työskentely olikin osallistujien mukaan koukuttavaa, eikä työskentelyä olisi malttanut alkuun päästyä lopettaa.

Paperin tekeminen oli tosi luovaa tekemistä. Se oli tosi kivaa. Sai kokeilla koko ajan, että mitäs tähän vielä lisättäis. (Osallistuja 1)

Innostavuuden lisäksi osallistujat kuvailevat luovaa tekemistä myös mieltä rauhoittavana tilana. Omaan työhön uppoutumisen hetkiä oli työpajojen aikana useita, ja ne näyttäytyvät aineistossa hiljaisina, rauhallisina ja keskittyneenä tunnelmana. Osallistujat toivat ryhmäkeskustelussa esille varsinkin taidemuseovierailun, jossa musiikin äärellä maalaaminen oli luonut rauhallisen ja mielikuvitusta herättelevän tilan.

Oli aivan ihana päästä itse tekemään (taidemuseossa). Mieli rauhoittui ja oli luova olo. (Osallistuja 3)

Savan ja Kataisen (2004) mukaan, kuvataiteelliseen työskentelyyn liittyy usein uppoutuminen materiaalien työstämiseen, mikä voi olla lähes meditatiivista toimintaa (Sava & Katainen, 2004, s. 33). Luovaan tekemiseen syventyminen voi auttaa irrottautumaan ja etääntymään arjesta, jolloin erilaisille mielikuville, tunteille ja oivalluksille syntyy tilaa. Samalla työskentelyssä voi löytyä kytköksiä omaan elämään ja luova tekeminen voi avata siihen uusia näkökulmia, vaikka niitä ei tietoisesti etsisikään. (Huhtinen-Hildèn & Isola, 2018, s. 10.)

Psykologian professori Mihaly Csikszentmihalyin (2005) kuvailee toimintaan uppoamisen ja iloa tuottavaa tilaa sanalla flow. Hänen mukaansa flow -kokemukset ovat tärkeitä, sillä ne kasvattavat tunteita, että olemme osallisia elämämme sisällön määräämisessä. Kokemukset voivat tehdä myös nykyhetkestä miellyttävämmän ja rakentaa itseluottamusta. Flow ja sen mukana tuoma ilo syntyy hetkissä, jolloin ihmisen ajatukset, aistimukset, tunteet ja aistit ovat suuntautuneet samaan päämäärään ja ovat keskenään sopusoinnussa. Tunne pääsee rakentumaan, kun

tekemisen haasteet ovat tasapainossa toimintakyvyn kanssa. Päämäärään pyrkiminen saa ihmisen keskittämään tarkkaavaisuutensa käsillä olevaan tehtävään ja unohtamaan siksi aikaa kaikesta muusta. (Csikszentmihalyi, 2005, s. 18–22, 72–73, 94.)

Osallistujat toivat ryhmähaastattelussa esille työpajojen kiireettömyyden, jonka kautta he olivat voineet syventyä ja uppoutua tekemiseen. Osallistujat olivat myös kokeneet, että olivat voineet työskennellä ja toteuttaa itseään oman osaamisen kehyksissä ja apua oli saanut tarvittaessa. Osallistujat kohtasivat työpajojen aikana eritasoisia haasteita taiteen tekemisessä ja ilmaisussa. Esimerkiksi omien sisäisten mielikuvien siirtäminen maalauksen muotoon oli vaikeaa ja haluttujen värien sekoittaminen haastavaa. Työpajoissa käytettyjä tekniikoita olisikin voitu toteuttaa useammalla kerralla peräkkäin, jolloin materiaalin kanssa työskentely olisi tullut tutummaksi. Tällöin myös omaan ilmaisuun olisi voinut syventyä enemmän.

”Kaikki kerrat oli sellaisia kiireettömiä. Ei ollut semmoinen kiireen tuntu koskaan. (...) Että tehtiin sillain rauhallisesti ja ajatuksella. (...) Mutta saatiin paljon aikaan, kuitenkin. Oli mukava, että oli sellainen rauhallinen tahti.” (Osallistuja 2)

5.3 Teosten henkilökohtaisuus ja onnistumisen kokemukset

Työpajoissa tehdyt teokset näyttäytyvät osallistujien kokemuksissa heille tärkeinä ja merkityksellisinä. Ryhmähaastattelussa osallistujat nostivat esille varsinkin teokset, joissa itselle iloa tuottava kuva siirrettiin puulevyille. Useampi heistä oli jo ripustanut teokset kodin seinälle tai ainakin suunnittele sitä. Osallistujat kertoivat, että työskentely näiden kuvien äärellä koettiin mielekkäänä niiden henkilökohtaisuuden vuoksi.

Tämä viimeinen (työpaja) on jäänyt mieleen. Tässä (kuvansiirrosta) oli enemmän sitä henkilökohtaisuutta. (Osallistuja 4)

Ne oli, mä pistin ne jo kotio. Mä rakastan niitä kuvia. (...) Mä sain ne ne ihanat kuvat, jotka halusin säilyttää. (Osallistuja 1)

Työpajojen toiminnassa kuvien tärkeys näkyy myös siinä, miten kovasti niiden onnistumista toivottiin. Tekniikkana kuvansiirto oli osallistujille ja meille ohjaajille suhteellisen uusi ja tekemisen varrella oli erilaisia haasteita. Henkilökohtainen suhde kuvan aiheeseen ja sen taustalla olevaan tarinaan sai osallistujat kuitenkin työskentelemään teosten äärellä sinnikkäästi. Eräs osallistujista oli työpajassa hieman harmissaan, sillä kuvan paljastuminen ei meinannut työpajan aikana onnistua ollenkaan. Hän ottikin teoksen mukaan kotiin ja kertoi seuraavalla kerralla

innoissaan, kuinka oli kotona kokeillut erilaisia tekniikoita ja lopulta onnistunut kuvan paljastamisessa. Teosten huolellinen viimeistely tuntui osallistujista myös merkittävältä. Hohental-Antin (2013) esittää, että itse tehdyistä teoksista voi tulla tärkeitä, sillä ne muistuttavat eletystä elämästä. Teokset voivat kertoa myös tarinaa omasta luovuudesta ja osaamisesta. Itse tekeminen merkitys voikin olla tärkeää ja itse tehty teos voi tuottaa mielihyvää pitkänkin aikaa. (Hohental-Antin, 2013, s. 38.)

Tästä tuli kiva. Mää tykkäsin, ku tästä lähti se paperi, valkoinen paperi pois. Niin tuli aivan ihana. (Osallistuja 7)

Kuvien ja teosten tärkeydestä sekä tekemisen ja onnistumisen kokemusten merkityksistä kertoo myös osaltaan osallistujien suhtautuminen yhteiseen näyttelyyn. Ensimmäisellä tapaamiskerralla osallistujat kokivat, että he eivät ole taiteilijoita ja omien teosten laittaminen esille näyttelyyn tuntui enneminkin huvittavalta ajatukselta. Yhdessä tekemisen ja onnistumisen kokemusten myötä osallistujien itsevarmuus kuitenkin kasvoi ja omista teoksista sekä osaamisesta oltiin ylpeitä. Osallistujat alkoivat kolmannen työpajakerran jälkeen suunnittelemaan ja ideoimaan aktiivisesti näyttelyä; mitä kaikkea näyttelyssä voisi olla mukana, miten teokset ripustettaisiin ja miten tekemisen prosessia voisi tuoda myös näkyväksi. Osallistujat pohtivat myös juhla järjestelyjen yhteydessä teosten tekijänoikeuksia ja niiden myyntiä:

”Nii ja sitten, että meidänhän pitää todeta, että jos niitä on ostettu kauhea määrä näitä taideteoksia... että paljonko siinä on ryhmä saanut rahhaa.”

”Joo, näitä ei sitten saa myyvä.”

”Nää ei ole myynnissä, ei ole nää munkaan taulut ei ole myynnissä. Vaikka maksettas mitä, niin ei ole myynnissä.”

Osallistujien mukaan, oman teoksen näkeminen näyttelyssä oli tuntunut mahtavalta ja ne oli näyttäneet yhdessä hyviltä. Näyttelyn myötä osallistujat olivat saaneet tuotua myös muille iloa ja mielenravintoa. Avajaisissa teoksista ja niiden tekoprosesseista käytiin vilkasta keskustelua ja teoksia esitettiin ylpeinä niin omille läheisille ja tutuille, kuin tuntemattomillekin näyttelyvieraille. Osallistujat harmittelivat, että näyttely täytyi purkaa niin pian pois, mutta toisaalta he olivat tyytyväisiä, kun saivat kaikki omat teokset jo kotiin. Hiltusen (2009) mukaan, lopulliset taidetuotokset ovat usein yhteydessä niiden tekemisen prosesseihin. Viimeistellyt lopputulokset sekä osallistuminen teosten huolelliseen loppuunsaattamiseen tukevat sekä taiteellista oppimista, että yhteisöllisyyttä. Juhlien ja näyttelyiden kautta voi myös avautua uusia tiloja

kokemusten, tietojen ja taitojen jakamiseen sekä uusien merkitysten luomiseen. (Hiltunen, 2009, s. 260.)

Näyttelyn myötä osallistujille avautui mahdollisuus näyttää omaa osaamistaan ja teoksiaan muille, ja tulla samalla myös itse nähdyksi. Ottamalla osaa näyttelyn suunnitteluun ja rakentamiseen osallistujat ottivat myös aktiivisen toimijan roolin, jolloin he itse vaikuttivat yhdessä jaetun toiminnan lopputulokseen. Nivala & Ryyänen (2013) tuovat esille sosiaalipedagogisen näkemyksen, jonka mukaan kuulumisen tunteiden ja osallisuuden kehittymisen kannalta on tärkeää, että yhteisön jäsenillä on myös mahdollisuuksia vaikuttaa yhteisön asioihin ja tulla kuuluksi. Mahdollisuudet osallistua erilaisiin toiminnallisiin prosesseihin, aina ideoinnista, toteutukseen ja arviointiin ovat tärkeitä. Prosessiin osallistuminen voi vahvistaa toimijuudesta ja vuorovaikutuksesta kumpuavaa kuulumisen tunnetta. (Nivala & Ryyänen, 2013, s. 22–24.)

5.4 Yhdessä oppimista ja kannustava ilmapiiri

Osallistujat olivat kokeneet yhdessä tekemisen ja työskentelyn mielekkäänä. Luovan tekemisen kautta ryhmään syntyi yhteisöllisyyttä, jota työskentely pareittain, pienryhmissä tai yhteisen pöydän äärellä osaltaan tuki. Hiltunen (2009) mukaan, yhteisöllisen taidekasvatuksen yhteydessä voi muodostua toiminnallista yhteisöllisyyttä, joka rakentuu vuoropuhelussa aistisuuden, materiaalisuuden, tekemisen sekä taitojen kehittymisen kanssa. Yhteisen jakamisen ja teokselisuuden kautta merkitykset rakentuvat edelleen symbolisen yhteisyyden piirissä. (Hiltunen, 2009, s. 257.)

Työpajojen aikana ryhmässä työskenneltiin välillä aktiivisesti toisten kanssa vuorovaikutuksessa, mutta myös yksin omiin ajatuksiin uppoutuneina. Yhteinen tila mahdollisti kokemusten ja ajatusten vaihdon osallistujien niin halutessaan. Tekemisen ja kokemusten jakamisen yhteydessä työpajoihin muodostui avoin ja turvallinen ilmapiiri. Huhtinen-Hildén ja Isola (2018) ovat havainneet, että yhteinen toiminta, kiinnostus ja tavoitteet voivat luoda yhteistä sosiaalista tilaa, joka liittyy ihmisiä yhteen. Luova toiminta voi heidän mukaansa rakentaa hyvinvointia, koska se vahvistaa toiminnan ja siitä syntyvien ryhmään kuulumisen tunteita. Ilmaisun, leikin, luovuuden ja mielikuvien kautta ihmisille avautuu uusia kokemuksia, ulottuvuuksia ja mahdollisuuksia. (Huhtinen-Hildén, 2018, s. 8, 11.)

Se oli hyvin miellyttävä kokemus (taidemuseokäynti). Oltiin vähän niin kuin yhden pöydän ääressä ja saatiin tehdä noita hommia yhdessä. (Osallistuja 4)

Ja sitten kun niitä värejä mallattiin (paspartuureja sydänmaisemiin), niin sekin oli tosi kivaa. Siinä monenkin mielipidettä sitten katsottiin, että miten se näyttäis tämän, tämän ja tämän kanssa. (Osallistuja 2)

Aistikas -taidetoiminnassa yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemukset nousevat esille varsinkin harjoitus, jossa osallistujien maalauksia tulkittiin äänen kautta ja muodostettiin yhteinen sävellys. Yhteisessä harjoitteessa jokaisella oli oma tehtävä ja paikka, johon jokainen pystyi osallistumaan eläytymisen kautta. Yhteinen kokonaisuus muodostui jaetusta kokemuksesta ja toiminnasta. Osallistujien välinen vuorovaikutus kehittyi myös uuden oppimisen äärellä. Osallistujat olivat kiinnostuneita taiteen tekemisestä ja tutkimisesta, ja omia havaintoja ja oivalluksia haluttiin jakaa muiden kanssa. Aineistossa vuorovaikutus näyttäytyy kannustavana, neuvottelevana ja toisia kunnioittavana.

Työskentelyn aikana osallistujat auttoivat toisiaan ja hyväksi havaittuja tekniikoita jaettiin ryhmässä. Muiden ryhmäläisten havainnoista ja kokeiluista innostuttiin helposti, ja niistä saatiin myös virikkeitä omaan tekemiseen. Osallistujat pohtivat ja ideoivat useasti materiaallisen ääressä yhdessä, mitä kaikkea niillä voisi vielä tehdä tai miten lopputuloksesta tulisi onnistuneempi. Työpajojen tunnelmat näyttäytyvät aineistossa aktiivisena, osallistujalta toiselle tarttuvana ilon ja innostuksen ilmapiirinä, joka kasvoi tekemisen myötä työpajojen loppua kohden. Hohenthal-Antin (2013) tuo esille, että yhdessä toimiminen toimii usein houkuttimena ja kannustaa osallistumaan. Yhdessä tekemisen riemu on usein tarttuvaa, ja onnistumisen elämyksiä voi kokea, vaikka oma osallistuminen olisi pientäkin. Asioiden tekeminen yhdessä voi synnyttää hyväksynnän ja mukana olemisen tunteen. (Hohenthal-Antin, 2013, s. 38.)

”Meillä on ilo ja riemu aina täällä, kun me opitaan uutta.” (Osallistuja 4)

Osallistujat toivat ryhmäkeskustelussa myös esille jokaisen työpajan päättävän ilon runon, jotka äänitettiin lopuksi osaksi Ilonpuu -teosta. Aineistossa runon tekeminen näyttäytyy tärkeänä yhteisenä lopetuksena, joka satoi osallistujat, yhdessä tekemisen ja työpajojen tunnelman vielä lopuksi yhteen. Osallistujien mukaan runojen kuuleminen loppunäyttelyssä palautti mieleen sen hetkiset työpajojen tunnelmat.

Työpajoissa vallitsi usein kannustava ilmapiiri ja osallistujat antoivat työskentelyn aikana positiivista palautetta toisille ja toisten teoksille, mikä lujitti osallistujien keskinäistä vuorovaikutusta ja loi työpajoihin myönteistä ilmapiiriä. Myös yhteisistä saavutuksista ja onnistumisista iloittiin. Työskentelyn lomassa saattoi kuulua spontaanit aplodit tai hyvä me -huudahdukset, jotka vahvistivat ryhmähenkeä. Cavèn-Pöysän (2014) mukaan toisten ihmisten ja heidän

teosten arvostus ryhmässä voi lisätä positiivista vuorovaikutusta ja hyvää oloa. Arvostetuksi tuleminen esimerkiksi teosten kautta, liittyy hyväksytyksi tulemisen kokemuksiin mikä voi vahvistaa luottamuksen syntymistä. Vastavuoroisuuden syntyminen ja arvostetuksi tulemisen kokemus syntyy ennen kaikkea uskosta, että taidetta on mahdollista katsoa monella eri tavalla hyväksyen ja positiivisia kokemuksia korostaen. (Cavèn-Pöysä, 2014, s. 54–57.) Myös Nivalan ja Ryynäsen (2019) mukaan osallisuus, kuuluvuuden tunteet ja yhteisöllisyys voivat rakentua vuorovaikutuksessa, joka on arvostavaa, vastavuoroista sekä erilaisia näkökulmia sallivaa. (Nivala & Ryynänen, 2019, s. 141.)

Kaikki teki ihan mielenkiinnolla. (...) Mä koen, että kaikki oli mukana, eikä kukaan jäänyt syrjään. (Osallistuja 1)

Ei ollut keskinäisiä kaunoja tai riitoja. (...) Mukava tunnelma. (...) Eikä tullut ollenkaan semmoista oloa, että en minä osaa. Ei sellaista. Että osaan minkä osaan. (Osallistuja 4)

5.5 Kohtaamisia teosten äärellä

Taidetyöpajassa erilaisilla kuvilla ja taideteoksilla oli merkittävä rooli osallistujien välisen vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyyden muodostumisessa. Kuvat herättelivät mielikuvitusta ja ne toimivat muistin tukena. Niiden kautta jaettiin omia kokemuksia, muistoja ja elämän tarinoita sekä luotiin ryhmän sisäisiä tarinoita. Esteettisten kokemusten ja niiden synnyttämien tarinoiden jakaminen muiden osallistujien kanssa loi yhteisöllisyyden tunnetta. Cavèn-Pöysän (2014) mukaan taiteen kokemus on aina kaksisuuntainen ja taide voi mahdollistaa kommunikoinnin yksilöiden välillä. Samalla voidaan luoda yhdessä jotain yksilötulkintaa ja kokemusta enemmän. (Cavèn-Pöysä, 2004, s. 56.)

Työpajoissa pyrittiin tietoisesti muodostamaan kohtaamisen tiloja, joissa henkilökohtaisen taidokokemuksen herättämiä ajatuksia ja mielikuvia tai kuvaan liitettyjä merkityksiä voisi halutessaan jakaa toisten kanssa. Työpajojen alussa taidekortteja käytettiin tutustumisen välineenä ja keskustelun herättäjänä. Kuvat mahdollistivat tarinoiden kertomisen niin sanallisesti, kuin visuaalisesti. Samalla kuva mahdollisti itsestä kertomisen juuri sen verran ja sillä asteella, kun tilanteessa tuntui hyvältä. Taidemuseovierailulla teoksia katsottiin ja analysoitiin yhdessä, mikä synnytti ryhmässä vastavuoroisuuden ja luottamuksen ilmapiiriin. Teokset ja niiden

moniaistinen tarkastelu herätti osallistujissa erilaisia mielikuvia, mielenyhtymiä ja muistoja, joita uskallettiin jakaa muiden kanssa pienen rohkaisun myötä.

Sederholmin (2001) mukaan taidekokemus tai esteettinen elämys syntyy teoksen ominaisuuksien, erilaisten aistivaikutelmien ja kokijan ajatuksien vuoropuhelussa. Taiteen tulkinnallisuus ja aukkoisuus antaa tilaa mielikuvitukselle ja ajatuksilla leikkittelylle. Taide voi herätellä tunteita tai siitä voi löytää jotain hämärästi tuttua, jonka vain muistissa olevat mielikuvat liittävät johonkin yksityiseen ja ainutkertaiseen tapahtumaan. Taidetta tulkitessa vastaanottaja täydentää teosta omilla tiedoillaan ja kokemuksillaan. (Sederholm, 2001, s. 13, 19.) Taide voi auttaa muistamaan ja antaa muistoille luvan tulla näkyviksi. Yhdessä muistelu voi herätellä myös muiden ryhmässä olevien muistoja ja mielikuvia. Muiden tarinoita kuunnellessa omien muistojen tunnistaminen helpottuu. Yhdessä tarinointi ja muistelu voi synnyttää myös tunteen jaetusta kokemuksesta. (Hohenthal-Antin, 2013, s. 31–39.)

Taideteosten katsomisessa syntyneiden mielikuvien ja muistojen jakaminen muiden kanssa herätteli ja ruokki muiden osallistujien mielikuvitusta, jolloin myös ryhmän tunnelma lämpeni ja tiivistyi. Toisten osallistujien havainnoista innostuttiin ja keskusteluun haluttiin liittyä omilla ajatuksilla, jolloin teoksesta saattoi syntyä ryhmän yhteinen tulkinta ja tarina. Sederholm (2001) näkee taiteen leikkinä, jossa tärkein ei ole lopputulos, vaan leikkimisen kokemus itsessään. Tällöin taiteen kokeminen on ennemminkin mukana olemista ja tekemistä, kuin yrityksiä ymmärtää taiteen täsmällisiä merkityksiä ja miettiä oikeita tulkintoja. Taide voikin olla mukana osallistumiseen kannustavassa vuorovaikutuksen prosessissa. (Sederholm, 2001, s. 10.)

Ryhmässä toisten tarinoille ja mielikuville annettiin aikaa ja niitä kuunneltiin. Teosten herättämistä mielikuvista ja ajatuksista uskallettiin olla myös keskenään eri mieltä, mikä kertoo osallistujan ryhmän avoimesta ilmapiiristä ja keskinäisestä luottamuksesta. Osallistujat kokivat erilaiset mielipiteet ja tekemisen tavat rikkautena. Pääjoen (2003) mukaan ihmisten elämäntarinat rakentuvat suhteiden verkossa, jossa yksilökokemukset ja yhteiset tarinoiden aiheet kohtaavat. Elämä tuottaa meille tarinoiden aineksia ja taiteellinen toiminta voi voimia tilana, jossa näistä kokemuksista voidaan tulkita yhä uudelleen. Pääjoki näkee taiteen Sederholmin tavoin mahdollisuutena leikkiin, jossa kokemuksia voidaan tulkita yhdessä jaetun toiminnan kautta. Jakamisen tila syntyy näkökulmien eroista ja siitä, että niistä huolimatta jaamme saman maailman. (Pääjoki, 2003, s. 121–129.)

”Joo, se on se taide on just sitä, että sä näät sen tolla tavalla ja mä näänkin sen tällä tavalla. Että jokainen näkee sen omissa silmissänsä.” (Osallistuja 7)

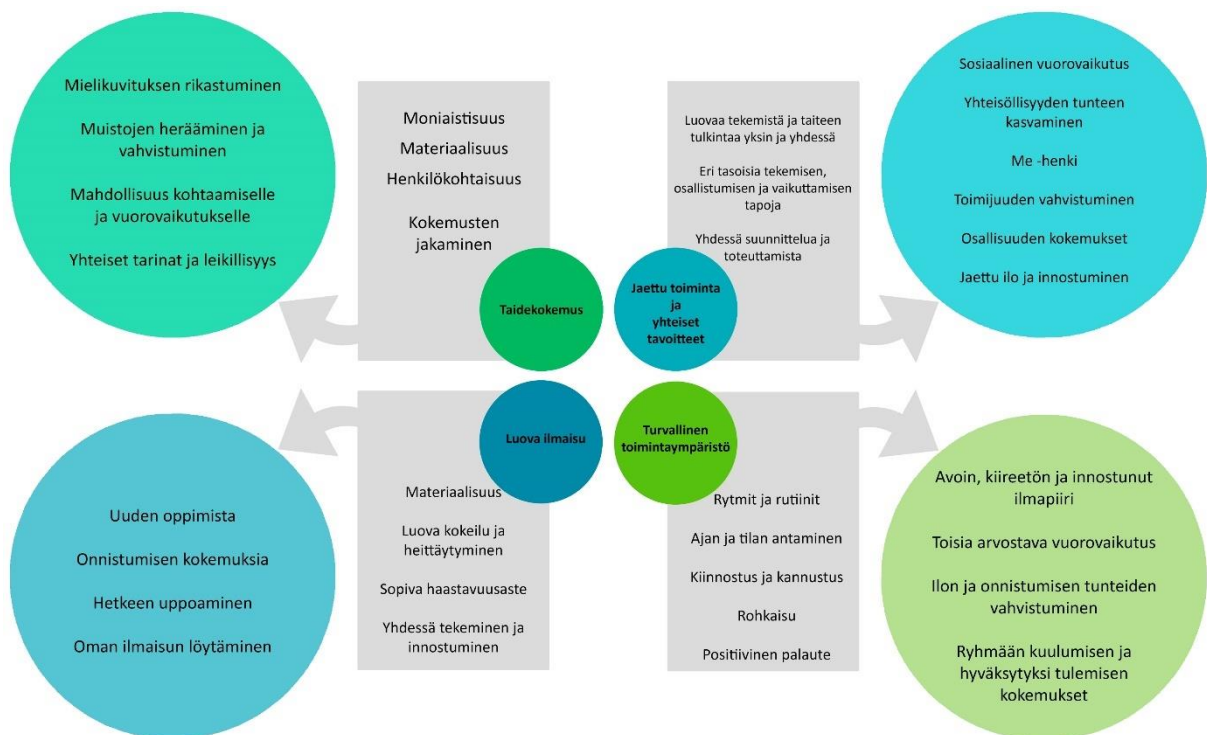
Työpajojen aikana toiminnassa muodostui myös spontaaneja kohtaamisen, keskustelun ja tarinoinnin tiloja. Varsinkin itselle merkitykselliset kuvat, joita käytettiin kuvan siirrossa, herättivät vuorovaikutuksellista keskustelua. Kuvista ja niiden taustalla olevia tarinoita haluttiin jakaa ryhmäläisten kanssa. Marja Suden (2011) mukaan varsinkin valokuviin liittyy narratiivinen elementti. Kuvat ovat jälkiä eletystä elämästä ja niiden avulla voidaan palata itselle merkityksellisiin hetkiin. Kuvien katsominen voi muistuttaa menneestä ja niiden avulla voidaan palauttaa mieliin tarkkojakin tuokiokuvia. Kuvasta voidaan kertoa tarinaa esimerkiksi sen ottamiseen liittyvästä tapahtumasta, elämänvaiheesta tai kuvan merkityksestä itselle. Jokaisella on oikeus omaan muistoon ja tarinaan, oli se totta tai ei. Kuvien kautta voidaan myös nostaa esille itselle koetut arvokkaat ja tärkeät asiat. Omien tarinoiden jakaminen muiden kanssa voi luoda eheyttäviä kokemuksia. (Susi, 2011, s.179–180.)

Työpajoissa keskustelu ja tarinoiden jakaminen saattoi lähteä liikkeelle erilaisten kuvien lisäksi myös aivan pienestä virikkeestä tai mieleen tulevasta muistosta. Näihin tilanteisiin ohjaajana ei voinut valmistautua, mutta niille pyrittiin olemaan herkkänä ja antamaan aikaa. Näissä tilanteissa yhteisöllisyyden ja osallisuuden tunteet kasvoivat ja vahvistuivat. Huhtinen-Hildénin ja Isolan (2019) mukaan kokemusten jakaminen avaa tilan hyväksytyksi tulemiselle. Kokemuksesta kertominen on keino tulla nähdyksi ja kuulluksi, mikä voi lisätä uskoa itseen, kykyihin ja tulevaisuuteen. (Huhtinen-Hildén & Isola, 2019, s. 3.) Tilan ja ajan antaminen sekä sen itselle saaminen voi muodostaa kokemuksen, että kertojan oma kokemus nähdään tärkeänä ja arvokkaana. Kuulluksi tulemisen kokemuksella voikin olla suuri vaikutus itsetuntoon. (Vesänen-Laukkanen & Sava, 2004, s. 17; Hohenthal-Antin, 2013, s. 25.)

6 Johtopäätöksiä

6.1 Toimintamallin hahmottaminen

Tutkimuksen kiinnostus on kohdistunut siihen, miten osallistujat ovat kokeneet taidetoimintaan osallistumisen ja minkälaisia merkityksenantoja he ovat antaneet toiminnalle. Tutkimuksessa on pyritty muodostamaan ymmärrystä siitä, mitkä taideperustaiset toimintamuodot edistävät sosiaalisten suhteiden syntymistä ja osallisuuden kokemuksia. Tutkimuksessa on tarkasteltu myös osallistujien antamia merkityksenantoja luovalle itseilmaisulle sekä onnistumisen kokemuksille. Analyysissa on otettu myös huomioon minkälaiset kasvatukselliset ja pedagogiset valinnat tukevat luovaa toimintaa ja mahdollisia hyvinvoinnin kokemuksia. Seuraavaksi tiivistän vielä tutkimuksen tulokset yhteisöllisen taidetoiminnan malliin (kuvio 7), joka vastaa tutkimuskysymykseen mistä tekijöistä hyvinvointia tukeva taidetoiminta muodostuu Aistikas -taide-työpajassa.

Kuvio 7. Hyvinvointia tukeva taidetoimintamalli.

Yhtenä hyvinvointia vahvistavana tekijänä taidetoiminnassa on uuden oppiminen ja luova kokeilu, joiden kautta voi päästä käsiksi omiin voimavaroihin tai löytää uusia tapoja itseilmaisulle. Rohkaisevan ja kannustavan ilmapiirin myötä uudet kokemukset voivat imaista mukaan, jolloin voi keskittyä vain käsillä olevaan hetkeen ja irtautua arjesta. Materiaalisuus ja taiteen aistisuus

houkuttelee mukaan luovaan kokeilun maailmaan, johon voi hetkeksi upota. Käytettyjen tekniikoiden sopiva haastavuus aste pitää yllä tekemisen motivaatiota ja onnistumisen kokemukset voivat tuottaa hyvää mieltä ja kannustaa uusiin kokeiluihin. Yhdessä oppiminen ja luovan tekemisen yhteydessä voi muodostua iloinen ja tarttuvan ilmapiiri, joka houkuttelee mukaan osallistumaan. Muiden havainnoista ja kokeiluista voi innostua ja saada virikkeitä omaan tekemiseen. Turvallinen ja kannustava ilmapiiri rohkaisee heittäytymään itselle vieraisiinkin ilmaisun keinoihin, jossa epäonnistumisia ei tarvitse pelätä. Luovan tekemisen ja erilaisten materiaalisten kokeilun kautta voi löytää itselle mieluisia ilmaisun tapoja.

Heittäytyminen luovaan tekemiseen voi herätellä erilaisia mielikuvia, ja oman kädenjäljen näkeminen voi toimia voimauttavana kokemuksena. Taiteen tekeminen yksin ja yhdessä muiden kanssa voi tuottaa onnistumisen kokemuksia, jotka herättävät iloa. Tekemisessä saadut onnistumisen kokemukset voivat siirtyvät myös teoksiin, jotka muistuttavat tekijän luovuuden kyvyistä vielä toiminnan jälkeenkin. Teosten huolellinen viimeistely ja loppuunsaattaminen syventää niiden merkityksiä ja arvoa. Osallistujat kokivat varsinkin itselle henkilökohtaisten aiheiden käsittelyn tärkeänä. Omien ilon aiheiden ja merkittävien elämän hetkien tekeminen näkyväksi oli osallistujille mielekästä ja niiden taustalla olevia tarinoita haluttiin myös jakaa muiden kanssa. Kiinnostus ja kannustus toisten elämän tarinoita kohtaan sekä positiivisen palautteen saaminen loi ryhmään hyväksyvää ilmapiiriä ja vahvisti kuviin luotujen merkitysten syvenemistä. Osallisuuden ja kuulumisen tunteet voivat kasvaa turvallisessa ja toisia arvostavassa vuorovaikutuksessa.

Taiteen materiaalisuus sekä erilaiset moniaistiset taiteen tekemisen ja tarkastelun tavat aktivoivat aivoja ja muistitoimintoja. Taide ja taiteen tekeminen voikin herätellä erilaisia muistoja, synnyttää uusia assosiaatioita ja rikastuttaa mielikuvitusta. Erilaiset taidekokemukset avaavat myös mahdollisuuden kohtaamiselle ja vuorovaikutukselle muiden kanssa. Kokemusten jakaminen ja kuvien kautta itsestä kertominen voi vahvistaa omaa elämäntarinaa ja herätellä muistoja, jotka ovat saattaneet jo unohtua. Kokemusten jakaminen yhdessä sanallisesti tai taiteen keinoin tarjoaa erilaisia osallistumisen mahdollisuuksia ja jakamisen yhteydessä voi ryhmän sisällä syntyä uusia tarinoita ja muistoja, jotka vahvistavat yhteisöllisyyden muodostumista. Kuulluksi, nähdyksi sekä hyväksytyksi tuleminen kokemukset ovat tärkeitä ja taidekasvatuksessa vuorovaikutuksen, tilan ja ajan järjestäminen on keskeisessä asemassa. Taide ja toiminta voivat herättää myös itsessään spontaaneja kohtaamisen tiloja, joiden tunnistamiselle ohjaajan tulisi olla herkkänä. Yhteisöllisyyteen ja osallisuuteen perustuvassa taiteellisessa toiminnassa tulisi edetä osallistujien tarpeiden mukaan ja olla avoin suunnitelmien muutokselle.

Jaettu toiminta ja yhteiset tavoitteet luovat tilaa sosiaaliselle vuorovaikutukselle ja yhteisöllisyyden kasvulle. Yhteisillä tavoitteilla voidaan käsittää esimerkiksi uuden tekniikan oppimista yhdessä, taiteen analysointia, yhteisten teosten suunnittelua ja toteutusta tai vaikka yhteisen näyttelyn järjestämistä. Yhdessä tekeminen, valmiiksi saattaminen ja onnistumisen kokemukset luovat yhteisöllisyyttä ja vahvistavat me-henkeä. Taiteellisessa toiminnassa toiminnan jakaminen ei tarkoita välttämättä kaiken tekemistä yhdessä ja yhtä aikaa, vaan se voi tapahtua myös teosten kautta. Ajan ja tilan antaminen henkilökohtaisille taidekokemuksille, rauhoittumiselle ja omaan tekemiseen syventymiselle on myös tärkeää. Parhaimmillaan yhteisöllinen taidekasvatus ottaa huomioon niin ihmisten, taiteen kuin taiteen tekemisen moninaisuuden. Osallisuuden ja kuulluksi tuleminen tunteet ovat aina henkilökohtaisia, eikä niitä voida määritellä ylhäältä käsin. Yhteisöllisessä taidekasvatuksessa voidaan kuitenkin ottaa huomioon ryhmien heterogeenisyys mahdollistamalla eri tasoisia tekemisen, osallistumisen ja vaikuttamisen tapoja ja paikkoja. Onnistumisen ja kyvykkyyden tunteet sekä toimijuuden vahvistuminen voivat edistää yhteisöön kuulumisen ja voimaantumisen tunteita.

6.2 Arviointi ja kehityskohteita

Hiltusen (2009) mukaan toimintatutkimukselle on luonteenomaista nähdä sen herättämät kysymykset ja prosessin muodostama kokonaisuus vasta toiminnan loputtua. Yhteisötaideprojektien lopuksi tulisi myös kysyä erikseen, onko niissä syntynyt aitoa dialogia ja ulossulkematonta osallisuutta sekä tarkastella yhteisöllisyyden suhdetta yhteisöllistämiseen. (Hiltunen, 2009, s. 237, 252, 264.) Pusa (2012) tuo esille, että parhaimmillaan taide ja taidetoiminta toimivat moninaisuuden mahdollistajana. Taidetoiminnassa ja yhteisötaiteen prosesseissa on useita vaihteita, jotka voivat tarjota paikan aktiiviselle osallistumiselle tai jättää osallistujat varjoon. Varsinkin työpajojen ohjaajalla on mahdollisuus vaikuttaa prosessin muotoutumiseen ja vaikuttaa yhteiseen taideprosessiin. Jos taide on jo määritelty valmiiksi, kun se viedään eri yhteisöihin ja ihmisten luo, ei erilaisille tarpeille ja yksilöllisille taiteen merkityksille jää tilaa. (Pusa, 2012, s. 64–73.)

Ennen työpajojen alkamista suunnittelimme työparini kanssa toiminnalle alustavan rungon. Halusimme kuitenkin pitää suunnitelman avoimena, jotta myös osallistujat voisivat olla mukana vaikuttamassa tekemiseen ja työpajojen sisällön muodostumiseen. Jälkeen päin tarkasteltuna toiminnasta olisi kuitenkin löytynyt useita kohtia, joissa osallistujien olisi ollut mahdollisuuksia vaikuttaa toimintaan enemmän. Osallistujia ja heidän toiveitaan olisi voinut kuunnella

esimerkiksi toteutettujen taiteen tekniikoiden osalta. Myös vapaammalle, omien ideoiden toteuttamiselle olisi voitu varata aikaa. Näen myös, että ryhmässä yhdessä toteutettujen teosten suunnitteluun ja ideointiin olisi voitu käyttää enemmän yhteistä aikaa. Vaikka osallistujat kokivat esimerkiksi Ilon puun -tekemisen mielekkääksi ja sillä oli oma merkityksensä varsinkin näyttelyssä sekä Muistiyhdistyksen tiloissa, olisivat tekemisen lähtökohdat voineet kiinnittyä enemmän osallistujien elämismaailmaan.

Toisaalta, työpajoissa oli nähtävissä eritasoisia voimaantumisen ja toimijuuden kokemuksia, vaikka toiminta olikin ohjaajista käsin tuotettua. Osallistujat kokivat itse, että he olivat saaneet tuoda työpajoissa esille omia ideoitaan ja ilmaisua. Tarjolla oli ollut runsaasti materiaalia, joiden avulla he olivat voineet toteuttaa teoksista omanlaisia. Teosten erilaisuus nähtiin rikkautena. Yhteisen taidenäyttelyn suunnittelu näyttäytyy myös erilaisten osallistumisen ja osallisuuden muotojen mahdollistajana. Osallistujat ottivat toiminnan edetessä aktiivisen toimijan roolin, varsinkin näyttelyn suunnittelun ja toteutuksen osalta.

Yhteisöllinen ja osallistujakeskeinen toiminta oli minulle ja työparilleni uusi opetuskokemus. Aikaisemmat opetusharjoittelut ovat keskittyneet perusopetuksen ja lukion piiriin, joissa opetus-, kurssi- ja tuntisuunnitelmat määrittelevät pitkälle opetuksen etenemistä. Yhteisöstä kumpuava toiminta vaatiikin ohjaajalta avoimuuden ja epävarmuuden sietämistä sekä luottamusta vuorovaikutteista prosessia kohtaan. Heterogeenisissä ryhmissä herkkyys erilaisten tekemisen tapojen ja osallistumisen paikkojen havaitseminen ja tarjoaminen on tärkeää. Ohjaajalla on merkittävä rooli toiminnan käynnistämisessä, suunnitelmien ideoinnissa ja toteutuksessa sekä ryhmädynamiikan ohjaamisessa.

Aistikas -taidetyöpajojen toiminnan tavoitteena oli luoda turvallinen tila taiteen tekemiselle ja kokemiselle sekä toisten kohtaamiselle. Osallistujat olivat kokeneet toiminnan virkistävänä ja tekemisen mielekkäänä. Aistikas -taidetyöpajoissa syntyneiden kokemusten mukaan, taiteella ja taiteellisella toiminnalla on paikkansa muistikuntoutujien ja heidän lähi-ihmisten hyvinvoinnin tukemisessa. Näkisin, että luova toiminta voi muodostaa esimerkiksi jo olemassa olevien ryhmien toiminnasta pienen osan tai se voi laajentua pidempiaikaisemmaksi taiteelliseksi prosessiksi ja työpajojen toiminnaksi. Ryhmäkeskustelussa tuli kuitenkin ilmi, että työpajojen herättämät mielikuvat voivat olla esteenä taidetyöpajoihin osallistumiselle. Ihmisen tunne siitä, että ei osaa piirtää tai maalata oikein, voi luoda ison kynnyksen toimintaan mukaan lähtemiselle. Jatkossa näitä osallistumisen esteitä ja niiden ehkäisemiseen voisi kiinnittää enemmän huomiota. Miten osallistumisen kynnyksiä voitaisiin madaltaa ja minkälainen toiminta innostaisi

mukaan osallistumaan? Onko toimintaan osallistumiselle olemassa myös muita fyysisiä tai psyykkisiä esteitä ja miten niitä voitaisiin ehkäistä?

Tulevaisuuden projekteissa näkisin myös mahdollisuuksia toiminnan tiiviimpään ja moniammatilliseen kehittämistyöhön esimerkiksi Muistiyhdistyksen työntekijöiden kanssa. Yhteisöllinen taidekasvatus ja kuvataidekasvatuksen ammattiosaaminen voivat tarjota ryhmätoimiin pedagogisia taitoja. Ymmärrys taiteesta ja taiteellisen toiminnan mahdollisuuksista mahdollistaa turvallisten ja reflektiivisten dialogisten tilojen luomista. Mitä syvemmälle luovan ilmaisun kautta osallistujien kokemusmaailmaan mennään, sitä tärkeämmäksi tulee kuvataidekasvattajan ammattiosaamisen tiedostaminen, moniammatillisen yhteistyön mahdollisuudet sekä eri osapuolten tavoitteet ja tehtävät.

Aistikas -taidetyöpajojen toiminta perustui osaltaan moniaistiseen taiteen tekemiseen ja tutkimiseen. Moniasitiset kokemukset herättelivät erilaisia tunteita ja tunnelmia, rikastuttaen osallistujien mielikuvitusta ja vuorovaikutusta. Mielenkiintoisena kehityskohteenä näkisin yhteistyön muiden taidealojen ammattilaisten ja pedagogien kanssa. Esimerkiksi musiikilla ja kuorolaululla on todettu olevan hyvinvointia edistäviä ja muistia aktivoivia ominaisuuksia. Minkälaisia taideperustaisia menetelmiä voitaisiinkaan kehittää kuvataide- ja musiikkikasvatuksen yhteistyössä?

Asiakkaille suunnatun toiminnan, kuten erilaisten projektien ja interventioiden kehittämisen lisäksi, näkisin kuvataidekasvatuksen mahdollisuudet esimerkiksi Muistiyhdistyksen työntekijöiden ja muistiystävien kouluttajina. Minkälaisia osaamista luovat menetelmät ja taidetoiminta voisi antaa ja lisätä työntekijöiden työhön ja työnkuvaan? Minkälaisia taiteen soveltavia menetelmiä ja voitaisiin kehittää yhdessä ja yhteistyössä? Yhtenä mielenkiintoisena kehittämisen kohteenä voisi olla myös erilaisten taideperustaisten muistia ja aivoja aktivoivien materiaalien, kuten taidepelien, -korttien ja leikkien kehittäminen.

7 Pohdinta

Loppusyksystä 2018 alkanut yhteisötaiteenprojekti käynnistyi Lapin Muistiyhdistyksen tarpeesta kehittää uudenlaista, taiteeseen perustuvaa toimintaa muistikuntoutujille ja heidän lähi-ihmisille. Toiminnan kehittäminen pohjautuu taiteen ja hyvinvoinnin piirissä tehtyihin tutkimuksiin, jotka osoittavat, että taiteella, taideperustaisella toiminnalla ja taidekasvatuksella voidaan tukea ja edistää niin yksilöiden kuin yhteisöjen hyvinvoinnin edellytyksiä. Tämä tutkimus on rakentunut taideperustaisena toimintatutkimuksena, kohdistuen yhteisöllisen kuvataidekasvatuksen prosesseihin sekä taidelähtöisten menetelmien soveltamiseen käytännössä. Tutkimuksessa on haettu teoriaohjaavan analyysin kautta vastausta kysymykseen mistä tekijöistä hyvinvointia tukeva taidetoiminta muodostuu yhteisötaideprojektin yhteydessä järjestetyissä Aistikas- -taidetyöpajoissa. Tutkimukseni keskiössä on toimintaan osallistuvien kokemukset ja merkityksenannot.

Oma kiinnostukseni muistikuntoutujien ja heidän lähi-ihmisten kanssa tehtyyn yhteisötaideprojektiin ja myöhemmin tutkimusta kohtaan kiinnittyi kysymykseen, mitä kaikkea voi tapahtua, kun luovuudelle annetaan tilaa ja aikaa. Kysymys liittyikin oleellisesti niin kuvataidekasvatuksen käytäntöihin, kuin taiteen merkityksiin sen tekijälle ja kokijalle. Aistikas -taidetyöpajojen lähtökohtana toimi moniaistinen taiteen kokeminen ja tekeminen. Toiminnan aikana osallistujat tutkivat, muistelivat ja tekivät taiteen kautta näkyväksi heille itselle tärkeitä ja merkityksellisiä asioita. Toiminta houkutteli esille henkilökohtaisia kokemuksia ja kertomuksia, jotka asettuivat taiteen kautta myös muille koettaviksi ja jaettaviksi. Yhdessä tekemisen ja uuden oppimisen kautta, työpajoissa koettiin myös onnistumisen kokemuksia, iloa ja innostusta, joka tarttui koko ryhmään.

Taide voikin saada niin muistot, mielikuvituksen ja tunteet liikkeelle, joita voidaan käsitellä ja muokata taiteen kautta uusiin mielenkiintoisiin muotoihin. Samalla tapahtuu prosessointia ja kasvua suhteessa itsen sekä ympäröivään maailmaan. Teosten kautta niiden merkityksiin, taustalla oleviin tarinoihin ja teoksen tekemisen hetkiin, voidaan palata vielä myöhemmin uudelleen. Teosten merkityksellisyyteen voikin niiden sisällön lisäksi latautua esimerkiksi onnistumisen kokemuksia sekä toimijuuden tunteita.

Taiteen hyvinvointivaikutukset liitetään tutkimuksissa usein taiteessa tapahtuvaan subjektiiviseen kokemukseen ja merkitysten tuottamiseen sekä taiteen sosiaaliseen luonteeseen. Kuvataidekasvatuksella ja pedagogisilla menetelmillä voidaan luoda toimintaympäristöjä, jotka tukevat taidekokemusten ja dialogin syntymistä sekä mahdollisen yhteisöllisyyden rakentumista.

Aistikas -taidetyöpajoissa toistuvien rutiinien sekä rohkaisevan ja kannustavan ohjauksen myötä työpajoihin syntyi avoin ja turvallinen tila, joka mahdollisti hyväksytyksi tulemisen ja osallisuuden kokemusten muodostumisen.

Taidetyöpajojen suunnittelu ja toteutus on tapahtunut yhteisötaideprojektin ja yhteisöllisen taidekasvatuksen kehyksissä. Lapin Muistiyhdistyksen kanssa toteutettu yhteisötaiteen projekti näyttää myös minulle taidekasvattajana uuden oppimisena. Yhteisölliseen taidekasvatukseen perustuvan toiminnan suunnittelu, toteutus ja kehittäminen oli minulle kokemuksena ensimmäinen, mutta varsin antoisa. Yhteistyö ja yhteydenpito Lapin Muistiyhdistyksen työntekijöiden kanssa oli koko projektin ajan asiallista, sujuvaa ja kannustavaa. Työpajojen tunnelma oli alusta alkaen innostavaa ja ryhmässä oli helppo toimia. Osallistujien ilo, onnistumisen kokemukset ja työpajojen ilmapiiri palkitsivat joka viikko ja motivoivat toiminnan kehittämiseen.

Tutkimusprosessin myötä ymmärrykseni yhteisöllisen taidekasvatuksen keinoista ja mahdollisuuksista erilaisissa yhteisöissä on lisääntynyt. Oma käsitykseni taiteesta kohtaamisen tilana sekä mielikuvituksen ja muistojen esille houkuttelijana on laajentunut. Tutkimusprosessi on saanut kiinnittämään huomioni varsinkin tasa-arvoisemman ja osallistujalähtöisemmän taidekasvatuksen kehittämisen mahdollisuuksiin. Kokemus on ohjannut tarkastelemaan omaa rooliani ohjaajana, opettajana sekä taiteilijana. Työskentely perinteisten oppilaitosten ulkopuolella on myös avannut silmiäni kuvataidekasvatuksen mahdollisuuksille toimia erilaisissa ympäristöissä ja osana moniammatillisia työyhteisöjä.

Suomessa väestön ikääntyessä myös muistisairauksiin sairastuneiden määrä lisääntyy, jolloin myös erilaisten ennaltaehkäisevien ja muistikuntoutujien ja heidän läheisten kokonaisvaltaista hyvinvointia tukevien toimien kehittäminen nähdään tärkeänä. Taiteen soveltavalla käytöllä ja taidekasvatuksella voidaan tarjota mahdollisuuksia taiteisiin osallistumiselle, uuden oppimiselle ja kokemiselle, toimijuuden syntymiselle ja vahvistumiselle sekä kuuluvuuden tunteille. Taiteellinen toiminta houkuttelee esiin henkilökohtaisia kokemuksia, jotka voivat tuoda ihmisten elämään iloa ja onnellisuuden tunteita. Taide pitää sisällään myös mahdollisuuden sosiaalisuuteen, sillä teosten tarkastelu perustuu jo pohjimmiltaan kiinnostukseen toisten ajatuksista.

Yhteisötaiteen projekti oli uusi yhteistyön avaus Lapin yliopiston ja Lapin Muistiyhdistyksen välillä. Hyvinvoinnin ja taiteen välisissä kehityshankkeissa on usein haasteena niiden hanke- ja projektiluonteisuus, jolloin hyvin käynnistynyt toiminta voi jäädä kestoaltaan lyhyeksi. Ilokseni olen kuullut, että yhteistyötä on jatkettu Aistikas -taidetyöpajojen jälkeenkin. Hiltusen (2009) mukaan yhteisöllisen taidekasvatuksen kehittäminen on jatkuva prosessi eikä siinä etsitä

lopullisia toimintamalleja tai totuuksia (Hiltunen, 2009, s. 268). Näen, että tutkimuksessa kehitetty taidetoimintamalli voi toimia uusien hankkeiden ja projektien lähtökohtana. Projektissa kehitettyjä toiminnan tapoja ja taidelähtöisiä menetelmiä voidaan soveltaa ja kehittää eteenpäin erilaisissa kuvataidekasvatuksen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon konteksteissa.

Lähteet

Allardt, E. (1976). *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Juva: WSOY.

Anttila, P. (2005). *Ilmaisu, teos, tekeminen ja tutkiva toiminta*. Hamina: Akatiimi.

Asamäki, P. (2019). *Muistojen kuvia. Taideperustainen toimintatutkimus voimavarakeskeisen taidetoimintamallin kehittämisestä ikäihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi*. (Pro gradu -tutkielma). [Rovaniemi]: Lapin yliopisto.

Ahonen, E. (2013) *Lähtöisin vanhuksista? Taidelähtöisen toiminnan prosesseja hoitoyhteisössä*. (Pro gradu -tutkielma). [Rovaniemi]: Lapin yliopisto.

von Brandenburg, C. (2008). *Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä. Näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön*. Opetusministeriön julkaisuja 2008:12. [Helsinki]: Opetusministeriö.

Cavén-Pöysä, O. (2014). Arvostuksen osoittaminen. Teoksessa T. Pusa (toim.), *Kohtaamistaide. Käsikirja ohjaajalle* (s. 54–58). Laurea Julkaisut 22. [Vantaa]: Laurea-ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-799-332-6>

Csikszentmihalyi, M. (2005). *Flow. Elämän virta. Tutkimuksia onnesta, siitä kun kaikki sujuu*. Suom. R. Hellsten. Helsinki: Rasalas.

Dewey, J. (2010). *Taide kokemuksena*. Suom. A. Immonen & J.S. Tuusvuori [Englanninkielinen alkuteos Art as Experience (1934)]. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry / niin & näin.

Haapala, A. (2015). Mitä on esteettinen hyvinvointi? Teoksessa A. Haapala, K. Puolakka & T. Rannisto (toim.), *Ympäristö, estetiikka ja hyvinvointi* (s. 19–39). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Heikkinen, H. L. T. (2007). Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa H. L. T. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjälä (toim.), *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat* (s.16–39). Helsinki: Kansanvalistusseura.

Heikkinen, T. ja Rovio, E. (2007). Toimintatutkimuksen raportointi. Teoksessa H.L.T. Heikkinen, E. Rovio ja L. Syrjälä (toim.), *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat* (s. 114–130). Helsinki: Kansanvalistusseura.

Heikkinen, H. L. T., Rovio, E. & Kiilakoski, T. (2007). Toimintatutkimus prosessina. Teoksessa H. L. T. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjälä (toim.), *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat* (s. 78–93). Helsinki: Kansanvalistusseura.

Hiltunen, M. (2009). Yhteisöllinen taidekasvatus. *Performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä*. (Väitöskirja). Acta Universitatis Lapponiensis 160. Rovaniemi: Lapin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-20111141039>

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2008). *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S., Remes, S. & Sajavaara, P. (2016). *Tutki ja kirjoita* (21. painos). Helsinki: Tammi.

Hohenthal-Antin, L. (2013). *Muistellaan. Luovat menetelmät muistisairaiden tukena*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hohenthal-Antin, L. (2012). *Muistot näkyviksi. Muistelutyön menetelmiä ja merkityksiä* (2. painos). Jyväskylä: PS-kustannus.

Huhmarniemi, M. (2016). *Marjamatkoilla ja kotipalkisilla. Keskustelua Lapin ympäristökonflikteista nykyaikaisen keinoin*. (Väitöskirja). Acta Universitatis Lapponiensis, 324. Rovaniemi: Lapin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-898-5>

Huhtinen-Hildén, L. & Isola, A-M. (2018). Luovuus osallisuuden tukena. Luovan ryhmätöiminnan malli. Teoksessa L. Huhtinen-Hildén & M. Lamppu (toim.) *Odottamattomia aarteita. Ilmaisu, leikillisyyttä ja luovaa toimintaa ryhmässä* (s. 8–13). [Helsinki]: Metropolia ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-328-097-7>

Huovinen, T. & Rovio, E. (2007). Toimintatutkija kentällä. Teoksessa H.L.T. Heikkinen, E. Rovio ja L. Syrjälä (toim.), *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat* (s. 94–113). Helsinki: Kansanvalistusseura.

Hyypä, M. T. (2013). *Kulttuuri pidentää ikää*. Helsinki: Duodecim.

- Hyypä, M. T. & Liikanen, H-L.** (2005). *Kulttuuri ja terveys*. Helsinki: Edita.
- Irwin, R. L., Beer, R., Springgay, S., Grauer, K. & Xiong, G.** (2006). The Rhizomatic Relations of A/r/tography. *Studies in Art Education*. Vol. 48 No. 1, 71–88.
- Isotalo, M.** (2017). Terveyttä kulttuurista – ideasta toiminnaksi. *Taidetutka*. Haettu 21.5.2020 osoitteesta <http://taidetutka.fi/2017/terveytta-kulttuurista/>
- Itkonen, S.** (2011). *Taidekuvan äärellä. Katso, koe, jaa*. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Jokela, T., Hiltunen, M. & Härkönen, E.** (2015). Art-based action research – participatory art for the north. *International Journal of Education through Art*, 11(3), 433–448. doi: 10.1386/eta.11.3.433_1
- Jokela, T. & Huhmarniemi, M.** (2018). Art-based action research in the development work of arts and art education. Teoksessa G. Coutts, E. Härkönen & M. Huhmarniemi (toim.), *The Lure of Lapland: a handbook for Arctic art and design* (s. 9–25). Rovaniemi: Lapin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-125-5>
- Jokela, T., Hiltunen, M., Huhmarniemi, M. ja Valkonen V.** (2006). *Ympäristö, yhteisö ja taide*. Verkkokirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto. <http://ace.ulapland.fi/yty/?osio=2.2>
- Jämsén, A., Karppinen, J. & Pitkänen, A-M.** (toim.). (2015). *Rinnallakulkija. Luovat menetelmät omaisten ryhmissä*. [Joensuu]: Pohjois-Karjalan Muisti ry. <https://asiakas.kotisivukone.com/files/pkmuistirya.kotisivukone.com/Rinnallakulkijakatseluversio.pdf>
- Kallio, M.** (2010). Taideperustainen tutkimusparadigma taidekasvatuksen sosiokulttuurisia ulottuvuuksia rakentamassa. *Synnyt/Origins*, (4), 15–25.
- Kantonen, L.** (2007). Törmääviä taidekäsitteitä. Teoksessa K. Kivimäki & H. Kolsio (toim.), *Yhteyksiä. Asiaa yhteisötaiteesta* (s. 56–71). [Rauma]: Raumars ry.
- Keskitalo, A. K.** (2013). Moniaistinen analyysi. Teoksessa P. Granö, A. Keskitalo & S. Ronakinen (toim.), *Visuaalisen kokemus – johdatus moniaistiseen analyysiin* (s. 183–195). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-691-2>
- Kurki, L.** (2000). *Sosiokulttuurinen innostaminen*. Tampere: Vastapaino.

- Laamanen, K.** (2016). ”Sosiaalityön roolia joutui kyllä miettimään tällaisessa toiminnassa” Kuvataidekasvatuksen ja sosiaalityön yhteistyön rakentuminen ikääntyneiden kanssa toteutuksessa taideprojektissa. (Pro gradu -tutkielma). [Rovaniemi]: Lapin yliopisto.
- Laes, T. & Rautiainen, P.** (2019). Osallistuminen taiteeseen ja kulttuuriin. Elinikäinen oikeus vai velvollisuus? *Aikuiskasvatus*, 38(2), 130–139. <https://doi.org/10.33336/aik.88334>
- Laitinen, L.** (2017). *Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua*. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 46. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166166.pdf>
- Leavy, P.** (2018). Introduction to Arts-Based Research. Teoksessa P. Leavy (toim.), *Handbook of Arts-Based Research* (s. 3–21). New York: The Guilford Press.
- Lehikoinen, K. & Vanhanen, E.** (toim.). 2017. *Taide ja hyvinvointi. Katsauksia kansainväliseen toimintaan*. Kokos-julkaisusarja 1/2017. [Helsinki]: ArtsEqual. [URN:ISBN:978-952-7218-16-7](https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7218-16-7)
- Lehikoinen, K. & Vanhanen, E.** (2017). Johdanto. Teoksessa K. Lehikoinen & E. Vanhanen (toim.), *Taide ja hyvinvointi. Katsauksia kansainväliseen toimintaan* (s. 7–30). Kokos-julkaisusarja 1/2017. [Helsinki]: ArtsEqual. [URN:ISBN:978-952-7218-16-7](https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7218-16-7)
- Liikanen, H-L.** (2010). *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia - ehdotus toimintaohjelmaksi 2010-2014*. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1. [Helsinki]: Opetusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-485-826-7>
- Lilja-Viherlampi, L-M. & Rosenlöf, A-M.** (2019). Moninäkökulmainen kulttuurihyvinvointi. Teoksessa I. Tanskanen (toim.), (s.20–39). *Taide töissä – Näkökulmia taiteen opetuksen sekä taiteilijan rooliin yhteisöissä* Turun ammattikorkeakoulun raportteja 256. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Haettu 4.11.2020 osoitteesta <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522167170.pdf>
- Malmivirta, H. & Kivelä, S.** (toim.). (2014). *Taiteesta ja kulttuurista avaimia aivoterveysteen – palvelumallien kehittämistä kansalaislähtöisesti*. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 89. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Haettu 4.11.2020 osoitteesta <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522164940.pdf>

Muistiliitto. (2017). Aivot ja muisti. Haettu 1.10.2020 osoitteesta <https://www.muistiliitto.fi/fi/aivot-ja-muisti>

Muistiliitto. (2017). Koko perheen sairaus. Haettu 1.10.2020 osoitteesta <https://www.muistiliitto.fi/fi/muistisairaudet/koko-perheen-sairaus>

Muistiliitto. (2017). Hoito ja kuntoutus. Haettu 1.10.2020 osoitteesta <https://www.muistiliitto.fi/fi/tuki-ja-palvelut/hoito-ja-kuntoutus>

Mulari, H. & Särkelä-Kukko, M. (2016). Kokemus osallisuudesta vahvistaa toimijuutta ja yhteisöjä. Teoksessa M. Särkelä-Kukko (toim.), *Ihmiset kun innostuu, niitä on vaikea pysäyttää – Osallisuutta ja yhteisöllisyyttä Setlementeissä* (s. 7–12). Setlementtijulkaisuja nro 43. [Helsinki]: Setlementtiliitto. Haettu 4.11.2020 osoitteesta <https://setlementti.fi/wp-content/uploads/2019/09/Ihmiset-kun-innostuu-niit%C3%A4-on-vaikea-pys%C3%A4ytt%C3%A4.pdf>

Määttänen, P. (2012). *Taide maailmassa. Pragmatistisen estetiikan lähtökohtia*. Helsinki: Gaudeamus.

Nivala, E. & Ryytänen, S. (2019). *Sosiaalipedagogiikka. Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa*. [Helsinki]: Gaudeamus.

Nivala, E. & Ryytänen, S. (2013). Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja*. Vol. 14, s. 9–41.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2017). *Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:20. [Helsinki]: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Paajanen, T. & Hänninen, T. (2014). Muistisairaahan kognitiivisen aktivoinnin lähtökohdat. Teoksessa M. Hallikainen, R. Mönkäre, T. Nukari & M. Forder (toim.), *Muistisairaahan kuntouttava hoito* (98–103). Helsinki: Duodecim 2014.

Pusa, T. (2012). *Harmaa taide. Taiteen ja vanhuuden merkityssuhteita*. (Väitöskirja). Doctoral dissertations 89/2012. Helsinki: Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, taiteen laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-60-4693-8>

- Pääjoki, T.** (2003) Leikkivät tarinat. Teoksessa M. Krappala & T. Pääjoki (toim.), *Taide ja toiseus. Syrjästä yhteisöön* (s. 121–129). Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Rankanen, M. & Pusa, T.** (2014). Taideterapia ja kohtaamistaide Suomessa. Teoksessa T. Pusa (toim.), *Kohtaamistaide. Käsikirja ohjaajalle*. (s. 10–15). Laurea Julkaisut 22. [Vantaa]: Laurea-ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-799-332-6>
- Rinne, J., Kajander, A. & Haanpää, R.** (2020). Johdanto: Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa. Teoksessa J. Rinne, A. Kajander & R. Haanpää (toim.), *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa* (s. 5–30). Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry. <https://doi.org/10.31885/9789526850962>
- Rissanen, L.** (1999) *Vanhenevien ihmisten kotona selviytyminen: yli 65-vuotiaiden terveys, toimintakyky ja sosiaali- ja terveyspalvelujen koettu tarve*. (Väitöskirja). Oulu: Oulun yliopisto. <http://urn.fi/urn:isbn:9514254414>
- Rouvinen-Wilenius, P.** (2014). Kohti osallisuutta – mikä estää, mikä mahdollistaa. Teoksessa A. Jämsén & A. Pyykkönen (toim.), *Osallisuuden jäljillä* (s. 51–68). [Joensuu]: Pohjois-Karjalan Sosiaaliyhdistys ry.
- Räsänen, M.** (2008). *Kuvakulttuurit ja integroiva taideopetus*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu B 90. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Rönkä, A-L. & Kuhalampi, S.** (2011) Sanoilla yli sektorirajojen. Teoksessa A-L. Rönkä, I. Kuhanen, M. Liski, S. Niemeläinen & P. Rantala (toim.), *Taide käy työssä. Taidelähtöisiä menetelmiä työyhteisöissä* (s. 30–34). [Lahti]: Lahden ammattikorkeakoulu.
- Sava, I.** (2007). *Katsomme- näemmekö? Luovuudesta, taiteesta ja visuaalisesta kulttuurista*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Sava, I. & Katainen, A.** (2004). Taide ja tarinallisuus itsen ja toisen kohtaamisen tilana. Teoksessa I. Sava & V. Vesänen-Laukkanen (toim.), *Taiteeksi tarinoitu oma elämä*. (s. 22–39). Jyväskylä: PS-kustannus.

- Sederholm, H.** (2007). Taidekasvatus – samassa rytmissä elämän kanssa. Teoksessa M. Brady, R. Haapalainen, M. Isotalo & P. Korhonen (toim.), *Taide keskellä elämää* (s. 143–149). Helsinki: Like/ Kiasma.
- Sederholm, H.** (2001). Taide on vahva lääke. Teoksessa I. Ukkola (toim.), *Parantava taide. Taideoppikirja lähi- ja perushoitajille* (s. 8–21). [Helsinki]: Toimihenkilöjärjestöjen sivistysliitto.
- Sederholm, H.** (2000). *Tämäkö taidetta*. Porvoo: Wsoy.
- Sosiaali- ja terveysministeriö.** (2007). *Hyvinvointi 2015 -ohjelma. Sosiaalialan pitkän aikavälin tavoitteita*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:3. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. http://www.vlkunto.fi/linkit/Hyvinvointi_2015_ohjelma.pdf
- Sosiaali- ja terveysministeriö.** (2012). *Kansallinen muistiohjelma 2012-2020. Tavoitteena muistiystävällinen Suomi*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2012:10. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3224-1>
- Suominen, A., Kallio-Tavin, M. & Hernández F.** (2018). Art-Based Research Traditions and Orientations in Europe. Perspectives from Finland and Spain. Teoksessa P. Leavy (toim.), *Handbook of Arts-Based Research* (s. 101–120). New York: The Guilford Press.
- Susi, M.** (2011). Valokuva muistelutyössä. Teoksessa A. Kuukasjärvi, O. Linnossuo & J. Sutinen (toim.), *Taidetyöskentely arjen näyttämöillä. Teoriaa, menetelmiä ja sovelluksia* (s. 179–187). Turku: Turun ammattikorkeakoulu.
- Särkelä-Kukko, M.** (2014). Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen. Teoksessa A. Jämsén & A. Pyykkönen (toim.), *Osallisuuden jäljillä* (s. 34–50). Saarijärvi: Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry.
- Taideyliopisto.** (2020). ArtsEqual. Tietoa hankkeesta. Haettu 4.11.2020 osoitteesta <http://www.artsequal.fi/tietoa-hankkeesta#ARTSEQUAL-hanke0>
- Taira, T.** (2007). Energian ja emotion välissä: affekti ja kulttuurintutkimus. *Niin & Näin*. 14(2), 47–53. Haettu 4.11.2020 osoitteesta <https://netn.fi/sites/www.netn.fi/files/netn072-13.pdf>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2013). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2019). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

The Universal Declaration of Human Rights. (1948). Haettu osoitteesta 21.5.2020 <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>

Valtonen, A. (2005). Ryhmäkeskustelut – millainen metodi? Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.), *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* (s. 223–241). Tampere: Vastapaino.

Varto, J. (2007). Dialogi. Teoksessa M. Bardy, R. Haapalainen, M. Isotalo & P. Korhonen (toim.), *Taide keskellä elämää* (s. 62–65). Helsinki: Kiasma/Like.

Vesänen-Laukkanen, V., Sava, I. & Martin, M. (2004). Yhteistyötä ja yhteistä jakamista. Teoksessa I. Sava & V. Vesänen-Laukkanen (toim.), *Taiteeksi tarinoitu oma elämä*. (s. 16–21). Jyväskylä: PS-kustannus.

Väkevä, L. (2004). *Kasvatuksen taide ja taidekasvatus. Estetiikan ja taidekasvatuksen merkitys John Dewey'n naturalistisessa paradigmassa*. (Väitöskirja). Oulu: Oulun yliopisto.
<http://urn.fi/urn:isbn:9514273109>

Wardi, R. (2007). Taiteilijan ääni: Taidemaalari Rafael Wardin haastattelu. Teoksessa *Ateneumin muistipolku* (julkaistu 2008). Helsinki: Ateneum. Haettu 4.11.2020 osoitteesta <https://docplayer.fi/4247889-A-t-e-n-e-u-m-i-n-muistipolku-julkistus-6-2-2008.html>

World Health Organization. (2020) *Basic documents*. Forty-ninth edition 2020. [Geneva]: World Health Organization. https://apps.who.int/gb/bd/pdf_files/BD_49th-en.pdf

Young, R., Camic, P. & Tischler, V. (2016). The impact of community-based arts and health interventions on cognition in people with dementia: a systematic literature review. *Aging & Mental Health*. Vol. 20, No. 4, s. 337–351. DOI:10.1080/13607863.2015.1011080

Ryhmäkeskustelu runko

1. Mikä sai teidät kiinnostumaan ja lähtemään mukaan Aistikast -taidetyöpajaan?

- minkälaisia odotuksia oli ennen työpajojen alkua, miten toiminta on vastannut niitä
- näytetään mainos – mielikuvat, jne.

2. Ilon -teema

- Mikä teemassa oli mielekästä ja merkittävää? Häiritsikö siinä jokin?
- Mitä muita teemoja voisi olla tulevaisuudessa?

3. Taidemuseo vierailu

- Minkälainen kokemus oli? Mitä on jäänyt mieleen? Miltä moniaistisuus tuntui?

4. Sydänmaisemat ja käsintehty paperi

- Mikä tämän kerran kohokohta oli?
- Mikä tuntui hankalalta? Oliko muilla kerroilla hankalia/ vaikeita tilanteita?

5. Grafiikan työpaja

- Oliko 2 tuntia sopiva työskentelyaika? Oliko 7 kokoontumiskertaa sopiva määrä?
- Miltä työpajoissa käytetyt tekniikat tuntuivat? Oliko niitä liikaa, liian vähän?
- Keskustellaan seuraavan kerran -lapusta

6. Kuvien siirto puulle

- Onko jokin tekniikka tai työpajakerta jäänyt erityisesti mieleen?
- Mikä työpajoissa on ollut mukavinta/ mikä ei niin mieleistä?
- Miten olette kokeneet ohjauksen?
- Onko jotain asioita, mitä tulisi kehittää eteenpäin? Miten?

7. Yhteinen taideteos Ilon puu

- Miten kuvailisitte ryhmän toimintaa ja tunnelmaa?
- Minkälaista oli olla ryhmänjäsenenä? Oliko ryhmään helppo tulla mukaan?
- Miten olette saaneet omia ideoitanne esille työpajojen aikana?

8. Näyttely

- Minkälainen kokemus näyttely ja sen järjestäminen oli?
- Miltä tuntui nähdä oma työ näyttelyssä?
- Miksi näyttely on mielestänne tärkeää järjestää?

9. Vapaa sana

Palautekysely Aistikas -taidetyöpajatoiminnasta 16.1.-27.2.2019

Ohje vastaajalle: Vastaa alla oleviin kysymyksiin oman kokemuksesi pohjalta. Lomakkeen kysymykset koskevat Aistikas -taidetyöpajatoimintaa, jossa olet nyt mukana. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja nimettöminä. Lomakekysely toimii myös osana Emmi Kinnusen opinnäytetyön aineistoa.

Vastaa alla oleviin väittämiin oman kokemuksesi pohjalta: vastaako väittämä kokemustasi paljon vai vähän.

	1 Ei ollenkaan	2 Vähän	3 Jonkin verran	4 Paljon	5 Erittäin paljon
Olen osallistunut mielelläni Aistikas -taidetyöpajaan	☐	☐	☐	☐	☐
Ryhmässä on ollut helppo olla mukana	☐	☐	☐	☐	☐
Ryhmässä oleminen on virkistänyt minua	☐	☐	☐	☐	☐
Olen saanut ryhmästä ystäviä/tuttavia	☐	☐	☐	☐	☐
Olen saanut työpajoissa onnistumisen kokemuksia	☐	☐	☐	☐	☐
Minua on kuunneltu ryhmässä ja mielipiteeni on otettu huomioon toiminnassa	☐	☐	☐	☐	☐

Parasta Aistikas -taidetyöpajassa oli (miksi)?

Harmittavinta Aistikas -taidetyöpajassa oli (miksi)?

Miten ryhmä hyödytti minua?

Kehittämisaatuksia tai muita toiveita tulevaan?

Suuret kiitokset palautteestasi!

Hyvä Aistikas -taidetyöpajaan osallistuva,

olen Emmi Kinnunen, ja opiskelen kuvataidekasvatusta Lapin yliopistossa. Valmistelen opin-
näytetyötäni ja tutkimuksen aineisto muodostuu Aistikas -työpajoissa kerätystä materiaalista:
ohjaajien havainnoista ja päiväkirjamerkinnöistä, nauhoitetuista keskusteluista, valokuvado-
kumenteista sekä muusta työpajassa tuotetusta materiaalista.

Tutkimuksen tavoitteena on kehittää muistikuntoutujille ja heidän lähi-ihmisille tarkoitettua
taiteellista toimintamuotoa. Tarkastelen tutkimuksessani työpajan suunnittelua ja toteutusta.
Tutkimukseni liittyy Muistikunto -hankkeeseen. Työpajan toinen ohjaaja, Piia Harju, tekee
hankkeessa yhteisötaide -projektia.

Pyydän sinulta lupaa osallistua tutkimukseeni ja käyttää työpajoissa kertynyttä aineistoa
osana tutkielmaani. Oheisesta tutkimus- ja dokumentointilupakaavakkeesta löydät tarkem-
mat tiedot tutkimuksestani.

Lämmin kiitos avustasi.

Ystävällisin terveisin,
Emmi Kinnunen
Kuvataidekasvatuksen opiskelija, Lapin yliopisto
[REDACTED]@ulapland.fi

Tutkimus- Ja dokumentointilupa sekä taideteoksen esittämislupa

Aineistoa käytetään ainoastaan tutkimukseni tarkoituksiin, eikä sitä näytetä kenellekään
muulle osapuolelle. Aineisto käsitellään luottamuksellisesti, eikä valmiissa tutkimuksessa
mainita osallistujien nimiä. Taideteoksia ja muuta työpajoissa syntynyttä visuaalista materi-
aalia ja dokumenttikuvia voidaan esittää opinnäytetyöhön ja yhteisötaide -opintoihin liitty-
vissä julkaisuissa, raporteissa ja näyttelyissä, sekä työpajojen ohjaajien ammatillisen osaami-
sen portfolioissa. Materiaalia voidaan käyttää myös Muistikunto -hankkeen tiedotteissa, jul-
kaisuissa, verkkosivustoissa ja sosiaalisessa mediassa, joissa esitellään hankkeen toimintaa.

Osallistun Emmi Kinnusen pro gradu -tutkielmaan

Kyllä Ei

Annan luvan työpajoissa kerätyn aineiston tai sen osien esittämiseen Emmi Kinnusen pro gradu -tutkielmaan, yhteisötaide -opintoihin ja Muistikunto -hankkeeseen liittyviin julkaisuihin, raportteihin ja näyttelyihin, sekä työpajojen ohjaajien ammatillisen osaamisen portfolioihin.

Kyllä Ei

Annan luvan julkaista valokuvamateriaalia, josta minut voi tunnistaa.

Kyllä Ei

Osallistujan allekirjoitus ja nimenselvennys

Paikka ja päivämäärä

Kiitokset, kun autatte opinnäytetyöni valmistumisessa!

Aistikas

-moniaistinen taidetyöpaja-

Tervetuloa mukaan taidetyöpajatoimintaan!

Toiminta on suunnattu muistisairauteen sairastuneille ihmisille ja heidän lähi-ihmisilleen

Työpajoissa tutustutaan taiteeseen yhdessä tutkien ja tulkiten sekä itse tekemällä

Ke 16.1. klo 9-11 Aloitus

Ke 23.1. klo 9-11 Korundi

Ke 30.1. klo 14-16 Työpaja

Ke 6.2. klo 9-11 Työpaja

Ke 13.2. klo 14-16 Työpaja

Ke 20.2 klo 14-16 Työpaja

Ke 27.2 klo 14-16 Näyttely

Työskentely sopii kaikille, eikä aikaisempaa kokemusta taiteen tekemisestä tarvitse olla

Lapin
Muistikunto
-hanke
2016-2018

Illokas -taidenäyttely

Tervetuloa Aistikas- taidetyöpajojen
päättäjäisiin ja työpajoissa syntyneiden
teosten näyttelyyn

keskiviikkona 27.2.2019 klo 15-16

Caritas- palvelukeskus, Lapinkatu 1,
Rovaniemi

Tilaisuuteen on vapaa pääsy, tervetuloa!

T.p.l'a 15/15

T.p.l'a 1/4